

İNSAN HAKLARI AKTİVİZMİNDE BEDEN KULLANIMI:
GÖNÜLLÜ CANLI KALKAN OLMAK

Müge DALKIRAN

112614013

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(İNSAN HAKLARI HUKUKU)

Prof. Dr. Turgut TARHANLI

2015

İNSAN HAKLARI AKTİVİZMİNDE BEDEN KULLANIMI:
GÖNÜLLÜ CANLI KALKANLAR

BODY USE IN HUMAN RIGHTS ACTIVISM:
VOLUNTARY HUMAN SHIELDS

Müge DALKIRAN

112614013

Prof. Dr. Turgut TARHANLI :

Doç. Dr. Pınar UYAN SEMERCİ :

Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl GÜL :

Tezin Onaylandığı Tarih : 15.06.2015

Toplam Sayfa Sayısı : 101

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) İnsan Hakları
- 2) Aktivizm
- 3) Gönüllü Canlı Kalkanlar
- 4) Barış Hakkı
- 5) Şiddetsiz Eylem

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Human Rights
- 2) Activism
- 3) Voluntary Human Shields
- 4) Right to Peace
- 5) Non-violent Action

Özet

Silahlı çatışmalarda canlı kalkan kullanımını uluslararası insancıl hukuk tarafından yasaklanan eski bir savunma yöntemidir. Bununla birlikte, kendi iradeleri ve istekleri doğrultusunda çatışma alanlarında bulunan gönüllü canlı kalkanların hukuki statülerine ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Uluslararası insancıl hukuktaki süregelen bu belirsizlik yanında, benimsedikleri ilkeler, hedefledikleri amaç ve seçtikleri yöntem doğrultusunda gönüllü canlı kalkanların, insan hakları savunucuları olarak tanımlandırılabilmelerine ilişkin soru ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun uzantısı olarak bu çalışmada temel olarak, insan hakları aktivizminde beden kullanımının sınırları incelenmiştir.

Öncelikle, gönüllü canlı kalkanların benimsedikleri ilke olan barış hakkı insan hakları bağlamında ele alınmış ve gönüllü canlı kalkan eyleminin de doğmasında etkili olan yeni savaş karşıtı hareketlere değinilmiştir. Ardından, ikinci bölümde insan hakları savunucularının protesto yöntemi olarak seçtikleri şiddetsiz eylemler ile gönüllü canlı kalkan eylemi arasındaki ilişki kurulmuştur. Bu noktada, bedenin araçsallaştırılması biyopolitika kavramı içerisinde irdelenmiştir. Son olarak ise, üçüncü bölümde gönüllü canlı kalkanların hukuki statüsü uluslararası insancıl hukuk kuralları bakımından incelenmiştir. Bu incelemede, doktrinde tartışılan görüşlerle birlikte Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün konuya ilişkin yorumları belirleyici olmuştur.

Abstract

The use of human shields in armed conflict is a long-established defence tactic which is prohibited by International Humanitarian Law (IHL). However, the debate on the legal status of voluntary human shields situated in armed conflicts, upon their own intent and will, still continues. In addition to this ongoing uncertainty in IHL, the question emerges as to whether voluntary human shields can be defined as human rights defenders along with the goal they pursue and the method they select. As an extension to this question, this thesis also examines the limits of body use in human rights activism.

The first chapter discusses two main concepts: first, the right to peace, which is the principle adopted by voluntary human shields; and second, the new anti-war movement, which has played a role in the emergence of voluntary human shield action. The second chapter establishes the relation between non-violent action and voluntary human shield action. At this point, it also analyzes the instrumentalization of the body in the context of biopolitics. And finally, the third chapter examines the legal status of voluntary human shields with respect to IHL. It is noteworthy to mention that this chapter, along with the opinions discussed throughout, draws significantly upon the approaches adopted by the International Red Cross and Human Rights Watch.

İçindekiler

Özet	ii
Abstract	iii
İçindekiler	iv
Kısaltmalar	vi
Kaynakça	vii
Elektronik Kaynakça	xv
Tablolar	xx
Giriş	1
I. İnsan Hakları Aktivizmi Çerçevesinde Barışı Savunmak	6
A. Aktivizme kavramsal bakış	6
1. İnsan Hakları Savunuculuğu	10
2. İnsan Hakları Savunucularının Karşılaştığı Riskler ve Uluslararası Alanda Korunmaları.....	12
B. Bir İnsan Hakkı Olarak Barışı Savunmak.....	15
1. Uluslararası Hukukta Barış Hakkının Gelişimi	16
2. Vicdani ret	18
C. Gönüllü canlı kalkan eylemini doğuran toplumsal hareket: Yeni savaş karşıtı hareketler.....	20
Tablo 1. E-posta kullanımı ve Irak Savaşı	26
II. Gönüllü Canlı Kalkanların Eylemlilik Bakımından İncelenmesi.....	28
A. Protestoda yöntem sorunsalı.....	28
1. Strateji belirleme.....	29
2. Şiddet içermeyen eylemler	32
a. Şiddet içermeyen eylem felsefesinin öncüleri	33
b. Şiddetsiz eylemin pragmatizmi	35
3. Gönüllü Canlı Kalkanların Şiddetsiz Eylem Bakımından değerlendirilmesi	41
B. Eylemlerde Bedenin Araçsallaştırılması ve Biyoiktidarın Reddi	47
1. Biyopolitika ve beden.....	49
2. Biyoiktidar reddi ve beden aktivizmi.....	52
3. Biyoiktidar normları karşısında gönüllü canlı kalkanlar	54

III. Uluslararası İnsancıl Hukuk Bağlamında Tartışma	59
A. Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri Doğrultusunda Teorik Çerçeve	59
1. Ayrım Gözetme ilkesi ve Askeri Gereklilik İlkeleri Doğrultusunda Hedef Seçimi 60	
2. Orantılılık Prensibi	63
B. Uluslararası İnsancıl Hukuktaki Temel İlkelerin Canlı Kalkanlara Uygulanması	64
1. Canlı Kalkan	64
2. Gönüllü Canlı Kalkanların Hukuki Statüsü	68
a. Gönüllü Canlı Kalkanların Muhasamata Doğrudan Katıldığı Görüşü Neticesinde Ortaya Çıkan Hukuki Durum	71
b. Gönüllü Canlı Kalkanların Muhasamata Doğrudan Katılmadığı Görüşü Neticesinde Ortaya Çıkan Hukuki Durum	72
b.1. Eylemin İçin Seçilen Mekanın Hukuki Önemi	74
b.2. Etkin Önceden Uyarı	76
Sonuç	78
Özgeçmiş	82

Kısaltmalar

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AIM	:	American Indian Movement
AİHS	:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ANSWER	:	Act Now to Stop War and End Racism
BBC	:	British Broadcasting Corporation
Bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
EHAHRDP	:	East and Horn of Africa Human Rights Defenders Project
HRW	:	Human Rights Watch
ICISS	:	International Convention on Intervention and State Sovereignty/ Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu
ICRC	:	International Committee of Red Cross/Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi
MNS	:	Movement For a New Society
m.	:	madde
MONUL	:	Mission d'observation des Nations Unies au Libéria/Birleşmiş Milletler Liberya Gözlemci Misyonu
MONUSIL	:	Mission d'observation des Nations Unies au Sierra Leone/Birleşmiş Milletler Sierra Leone Gözlemci Misyonu
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization/Kuzey Atlantik Örgütü
s.	:	sayfa
SSHRL	:	Spanish Society for International Human Rights Law
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu

Kaynakça

- A/RES/53/144* : Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı, A/RES/53/144
- Adam* : David Adam, Psychology For Peace Activists: A New Psychology For the Generation Who Can Abolish War, The Advocate Press, 1995 (Revised Edition).
- Agamben* : Giorgio Agamben, Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat, Ayrıntı Yayınları, 2013 (2. Basım).
- Al-Duaij* : Dr. Nada Al-Duaij, The Volunteer Human Shields in International Humanitarian Law, Oregon Review of International Law, Vol. 12.
- Baylis/Smith/Owens* : John Baylis/Steve Smith/Particia Owens, The Globalization of World Politics, 2011 (5.Basım).
- Bargu, Human Shields* : Banu Bargu, Human Shields, Contemporary Political Theory, Macmillan Publishers, 2013.
- Baxi* : Upendra Baxi, The Future of Human Rights, Oxford University Press, 2002.
- Biggs, Dying without killings* : Michael Biggs, Dying without killings:Self Immolations, 1963-2002, Diego Gambetta, Making Sense of Suicide, Bölüm 5, Oxford University Press, 2005.
- BM* : Birleşmiş Milletler, Somali'ye ilişkin Güvenlik Konseyi'nin 837(1993) sayılı kararının 5. paragrafının uygulanması sonucu sunulan rapor.
- BM Genel Sekreteri, MONUL* : Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Liberya'daki BM gözlem misyonu (MONUL) hakkında 15. Rapor.

- BM Genel Sekreteri, MONUSIL* : Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Sierra Leone'deki BM gözlem misyonu (MONUSIL) hakkında birinci ara rapor.
- BM İnsan Hakları Komisyonu* : Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, karar 1995/89.
- Bové/Luneau* : José Bové /Gilles Luneau, Sivil İtaatsizliğe Çağrı, İletişim Yayınları, 2006.
- Boyle/Schmierbach* : Michael P.Boyle/Mike Schmierbach, Media Use and Protest: The Role of Mainstream and Alternative Media Use in Predicting Traditional and Protest Participation, Communication Quarterly, 57:1, 2009.
- Butler* : Judith Butler, Bedenler ve İktidar, Tekrar, Cogito, 2012.
- Cenevre Sözleşmeleri'ne 1977 tarihli Ek Protokol* : 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1977 tarihli II Numaralı Ek Protokol.
- Crary* : Jonathan Crary, Gözlemcinin Teknikleri, Çev. Elif Daldeniz, Metis Yayınları, 2010.
- Drzewicki* : Krzysztof Drzewicki, The Rights of Solidarity-The Third Revolution of Human Rights, Nordisk Tidsskrift, 1984.
- Duran* : Carlos Villan Duran, The Human Right to Peace: A Legislative Initiative from the Spanish Civil Society, Spanish Yearbook of International Law, Volume XV, 2011.
- Eguren* : Luis Enrique Eguren, Human Rights Defenders Under Threat: A Field Security Approach to their Work, Chapter 2, in Defending Human Rights: A Resource Book for Human Rights Defenders (2n Edition), East and Horn of Africa Human Rights Defenders Project (EHAHRDP).
- Foucault,* : Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, Ayrıntı Yayınları, 2013

- Cinselliğin Tarihi* (5.basım).
- Foucault, Toplumu Savunmak Gerekir* : Michel Foucault, *Toplumu Savunmak Gerekir*, Çeviren: Şehsuvar Aktaş, Cogito-YKY Yayınları, 2013 (6.Baskı).
- Francesca* : Poletta Francesca, Three mechanisms by Which Culture Shapes Movement Strategy: Repertoires, Institutional Norms, and Metonymy, in Maney, Gregory M. and Kutz - Flamenbaum, Rachel V., eds. *Social Movements, Protest, and Contention, Volume 37: Strategies for Social Change*. University of Minnesota Press, 2012.
- Gassama* : Musa Gassama (güncelleme Rachel Nicholson tarafından yapılmıştır), International and Regional instruments for the Protection of Human Rights Defenders, Chapter 1, , in *Defending Human Rights: A Resource Book for Human Rights Defenders (2n Edition)*, East and Horn of Africa Human Rights Defenders Project (EHAHRDP).
- Gillan/Pickerill* : Kevin Gillan/Jenny Pickerill, Transnational anti-war activism: Solidarity, diversity and the Internet in Australia, Britain and the United States after 9/11, *Australian Journal of Political Science*, 43:1,2008.
- Goldstone* : Goldstone, Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories: Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict, UN General Assembly, A/HRC/12/48, 2009.
- Gürcan* : Ertuğrul Cenk Gürcan, Zorunlu Askerlik Hizmeti Karşısında Vicdani Ret: Bir İnsan Hakkı (m)?, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı 62, 2007.
- Habermas* : Habermas, "Sivil İtaatsizlik: Demokratik Hukuk Devletinin Denektaşı. Almanya'da Otoriter Legalizm Karşıtlığı", *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik (der.)*, 2006.

- Handerson* : Ian Henderson, The Contemporary Law of Targeting Military Objectives, Proportionality and Precautions in Attack under Additional Protocol I, International Humanitarian Law Series, Martinus Nijhoff Publishers, 2009.
- Hassan* : Farooq Hassan, Solidarity Rights: Progressive Evolution of International Human Rights Law?, Human Rights Annual, Vol.1, 1983.
- Hencaerts/Doswald-Beckl* : Jean-Marie Hencaerts ve Louise Doswald-Beckl, Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku, Cilt I: Kurallar, ICRC.
- Human Rights Watch* : Human Rights Watch, Briefing Paper: International Humanitarian Law Issues in a Potential War in Iraq, 20 Şubat 2003.
- Hwang/Schmierbach h/Paek/Zuniga/Shah* : Hyunseo Hwang, Michael Schmierbach, Hye-Jin Paek, Homero Gil de Zuniga ve Dhavan Shah, Media Dissociation, Internet Use, and Antiwar Political Participation: A Case Study of Political Dissent and Action Against the War in Iraq, Mass Communication & Society, 2006.
- İnceoğlu* : Sibel İnceoğlu, Ölüm Hakkı: Ötenazi, Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Jasper, Ahlaki Protesto Sanatı* : James M. Jasper, Ahlaki Protesto Sanatı, Ayrıntı Yayınları, 2003.
- Jasper, Choice Points* : James M. Jasper, Choice Points, Emotional Batteries, and Other Ways to Find Strategic Agency at the Microlevel, in Maney, Gregory M. and Kutz - Flamenbaum, Rachel V., eds. Social Movements, Protest, and Contention, Volume 37: Strategies for Social Change. University of Minnesota Press, 2012.

- Jenkins/Klanderma ns* : Jenkins, J. Craig/Klandermans, Bert, *The Politics of Social Protest* in Jenkins, J. Craig/Klandermans, Bert, eds. *Politics of Social Protest: Comparative Perspective on States and Social Movements*, Minneapolis, USA: University of Minnesota Press, 1995.
- Keskin* : Ferda Keskin, *Özne ve İktidar*, Michel Foucault, "Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2", Ayrıntı Yayınları, 2014 (4.Basım).
- Köybaşı* : Serkan Köybaşı, *Uluslararası İnsancıl Hukukta Canlı Kalkan Kavramı, Erdoğan Teziç'e Armağan*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları Armağan Serisi No:5, İstanbul, 2007.
- Lemke* : Thomas Lemke, *Biyopolitika*, Çeviren: Utku Özmkas, İletişim Yayınları, 2013.
- Lyall* : Rewi Lyall, *Voluntary Human Shieldings, Direct Participation in Hostilities and the International Humanitarian Law Obligations of States*, *Melbourne Journal of International Law*, Vol.9.
- Martin* : Brian Martin, *Gene Sharp's Theory of Power*, *Journal of Peace Research*, vol. 26, no. 2, 1989.
- Mayton* : Daniel M.Mayton II, *Gandhi as Peacebuilder: The Social Psychology of Satyagraha*, Chapter 25 in Christie, D.J. Wagner, R.V., & Winter, D. A. (Eds). (2001). *Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Melluci* : Alberto Melluci, *The Process of Collective Identity*, in Jenkins, J. Craig and Klandermans, Bert, eds. *Politics of Social Protest: Comparative Perspective on States and Social Movements*, Minneapolis, USA: University of Minnesota Press, 1995.
- Melzer* : Nils Melzer, *Interpretive Guidance on the notion of Direct Participation in Hostilities*, ICRC, 2009.

- Meyer* : David S.Meyer, Protest and Political Opportunities, Annual Review of Sociology, Vol. 30, 2004.
- Meyer/Staggenborg* : David S. Meyer/ Suzanne Staggenborg, Thinking about Strategy, in Maney, Gregory M. and Kutz - Flamenbaum, Rachel V., eds. Social Movements, Protest, and Contention, Volume 37: Strategies for Social Change. University of Minnesota Press, 2012.
- Ökçesiz* : Hayrettin Ökçesiz, Sivil İtaatsizlik, Legal Kitabevi, 2011 (4. Basım).
- Özmkas* : Utku Özmkas, Foucault: İktidardan Biyoiktidara, Cogito, sayı: 70-71, 2012.
- Özsoy* : Şule Özsoy, İnsancıl Hukukun Gelişimi, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 19-20, 1997-1998.
- Kutz-Flamenbaum* : Rachel V. Kutz-Flamenbaum, Conclusion: Conceptualizing Strategy in an Interactive Processional Model, in Maney, Gregory M. and Kutz - Flamenbaum, Rachel V., eds. Social Movements, Protest, and Contention, Volume 37: Strategies for Social Change. University of Minnesota Press, 2012.
- Rawls* : John Rawls, *Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı*, Kamu : Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Rogers* : A.P.V. Rogers, Law on the battlefield, Melland Schill Studies in International Law, 2012 (2. Basım).
- Schmitt, Human Shields* : Michael N. Schmitt, Human Shields in International Humanitarian Law, Israel Yearbook on Human Rights, Vol. 38, 2008.
- Schmitt, Direct Participation* : Michael N. Schmitt, The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities: A Critical Analysis, Harvard National Security Journal, Vol. 1, May 5, 2000.

- Schmitt, Military Necessity* : Michael N. Schmitt, Military Necessity and Humanity in International Law: Preserving the Delicate Balance, Virginia Journal of International Law, Vol. 50:4, 2010.
- Schmitt, Targeting* : Michael N. Schmitt, Targeting and Humanitarian Law: Current Issues, International Law Issues, Vol. 80.
- Schock* : Kurt Schock, Non-violent action and its misconceptions: Insights for Social Scientists, Political Science and Politics, Vol. 4, 2003.
- Sciarrino/Deutsch* : Sciarrino/Deutsch, Conscientious Objection to War: Heroes to Human Shields, 18 BYU J. Pub. L. 59, 2003.
- Sharp, A Typology* : Gene Sharp, The Meaning of Non-Violence: A Typology, The Journal of Conflict Resolution, Vol.3, No.1, 1959.
- Sharp, Part II* : Gene Sharp, The Politics of Nonviolent Action Part II: The Methods of Nonviolent Action, 1979.
- Sion* : Lioro Sion, Ethno-national boundries and the gendered body: Jewish women as a human shield, Poetics 45, 2014.
- Sontag* : Susan Sontag, Başkalarının Acısına Bakmak, Agora Kitaplığı, 2004.
- Stammers* : Neil Stammers, Human Rights and Social Movements. London, GBR: Pluto Press, 2006. ProQuest ebrary. Erişim: 24.10.2014.
- Teninbaum* : Gabriel H Teninbaum, American Volunteer Human Shields in Iraq: Free Speech or Treason?, 28 Suffolk Transnational Law Review, Vol.28:1, 2004.

- UNESCO* : UNESCO Colloquium on the New Human Rights, UNESCO Doc. SS-80/CONF. 806/COL.7, 1980.
- Ünsal* : Artun Ünsal, Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi, Cogito, Sayı: 6-7, 1996.
- Vasi* : Ion Bogdan Vasi, The New Anti-war Protests and Miscible Mobilizations, Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest, 5:2, 2006.
- Weber* : Thomas Weber, Nonviolence is Who?: Gene Sharp and Ghandi, Peace&Change, Vo. 28, No.2, Nisan 2003.
- Wiseberg* : Laurie S. Wiseberg, Protecting Human Rights Activists and NGOs: What More Can Be Done?, Human Rights Quarterly 13, The Johns Hopkins University Press, 1991.
- Woods* : Jeanne M. Woods, Theorizing Peace as a Human Right, Loyola University New Orleans College of Law, Legal Studies Research Paper Series, Paper Number 2014-02, 2013.

Elektronik Kaynakça

- Aparchive, Serbia- Kosovo Crisis* : [http://www.aparchive.com/metadata/SERBIA-KOSOVO-CRISIS-SERBS-ACT-AS-HUMAN-SHIELDS-2-/b53e91ee8e114f3176e8313dabc2ad1c?searchfilter=Compilations%2Furl%2FSERBIA%3A+KOSOVO+CRISIS%3A+SERBS+ACT+AS+HUMAN+SHIELDS+\(2\)%2F48](http://www.aparchive.com/metadata/SERBIA-KOSOVO-CRISIS-SERBS-ACT-AS-HUMAN-SHIELDS-2-/b53e91ee8e114f3176e8313dabc2ad1c?searchfilter=Compilations%2Furl%2FSERBIA%3A+KOSOVO+CRISIS%3A+SERBS+ACT+AS+HUMAN+SHIELDS+(2)%2F48)
- Asimetrik Savaşlar* : <https://asimetriksavaslar.wordpress.com/>
- Bargu, The Weaponization of Life* : Banu Bargu, The Weaponization of Life, https://www.academia.edu/231247/The_Weaponization_of_Life.
- BBC, Hard Talk* : BBC, Hard Talk, Jan.2003, Part 2. <https://www.youtube.com/watch?v=nYPJoj1bAJU>
- BBC, Volunteer 'human shields' flock to Iraq, 'human shields' flock to Iraq,* : BBC, Volunteer 'human shields' flock to Iraq, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2771529.stm
- Biggs, Dying for a cause-alone?* : Michael Biggs, Dying for a cause-alone?, Contexts, Vol. 7, No. 1, pp. 22–27. ISSN 1536-5042, electronic ISSN 1537-6052. 2008, American Sociological Association. <http://users.ox.ac.uk/~sfos0060/contexts.pdf>. Erişim: 04.06.2014.
- BM İnsan Hakları Komisyonu,* : BM İnsan Hakları Komisyonu, E/CN.4/RES/1987/46 <http://www.refworld.org/docid/3b00f0ce50.html>
E/CN.4/RES/1987/4
6
- Bouchier de Belle* : Stéphanie Bouchier de Belle, Chained to Cannons, or wearing targets on their T-shirts human shields in international humanitarian law, s. 896. <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-872-bouchie-de-belle.pdf>

- Culture of peace* : Culture of peace,
<http://www.culture-of-peace.info/copoj/definition.html>
- DeSaussure* : Hamilton DeSaussure, Military Objectives, Crimes of War Project, <http://www.crimesofwar.org/a-z-guide/military-objectives/>.
- FEMEN* : FEMEN, <http://femen.org/about>
- General Comment* : General Comment No. 22, The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion, 1993,
<https://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom22.htm>
- Global Nonviolent Action Database* : Global Nonviolent Action Database,
<http://nvdatabase.swarthmore.edu/content/brazilian-priests-intervene-nonviolently-prevent-violence-1968>.
- Güneysu* : Yrd. Doç. Dr. Gökhan Güneysu, Askeri Gereklilik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk, Ankara Barosu, 2012/4,
<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2012-4/4.pdf>
- Human shields on Bridges in Serbia* : Human shields on Bridges in Serbia,
<https://www.youtube.com/watch?v=N9NGBb9wZm4>
- Human Shield Story* : "Human Shield Story: US activist Rachel Corrie remembered in a film", <https://www.youtube.com/watch?v=guI8Erpe4JY>
- Hürriyet* : <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/18555073.asp>
- ICISS* : ICISS, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>
- The Internet and The Iraq War* : The Internet and The Iraq War,
<http://www.pewinternet.org/2003/04/01/the-internet-and-the-iraq-war/>
- Jacop* : Uzzell Jacop, Biopolitics of the Self-Immolation of Mohammed Bouazizi, <http://www.e->

ir.info/2012/11/07/biopolitics-of-the-self-immolation-of-mohamed-bouazizi/

- Johnson* : Douglas A. Johnson, New Tactics in Human Rights, http://www.hyd.org.tr/staticfiles/files/new_tactics_workbook.pdf
- Jordan* : Tim Jordan, Activism! Direct Action, Hactivism and the Future of Society, FOCL, http://soniapedrosebastiao.weebly.com/uploads/2/0/3/9/20393123/20112012_gcc_e-book_jordan_activism.pdf
- L'express* : L'express, http://www.lexpress.fr/actualite/monde/des-femmes-boucliers-humains_461074.html
- Leeman* : Ben Leeman, What Sort of Volunteer Are You?. <http://www.newcq.org/pdfs/43/ncq%20volunteer%2043.pdf>
- Mızrak* : Dilan Mızrak, Zorunlu Askerlik Hizmetine Karşı Vicdani Ret ve Sivil İtaatsizlik, TBB dergisi, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-116-1443>
- Milliyet, Kadın Canlı Kalkan* : Milliyet, 21.07.2014, <http://www.milliyet.com.tr/elazig-da-38-i-kadin-73-canli-gundem-1914775/>
- Milliyet, Greenpeace* : <http://www.milliyet.com.tr/greenpeace-uyeleri-incirlik-ussu-kapisina-kendilerini-zincirledi/turkiye/sondakikaarsiv/06.08.2001/77682/default.htm>
- Nal* : Sabahattin Nal, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Vicdani Ret, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010, Cilt: 7, Sayı: 13. s. 255.
- OHCHR* : OHCHR, Who is a Defender?, <http://www.ohchr.org/EN/Issues/SRHRDefenders/Pages/MethodsWork.aspx>
- Rachel Corrie Foundation* : Rachel Corrie Foundation,

- <http://rachelcorriefoundation.org/rachel/emails>
- Raw Video*, *Tankman* : Raw Video, Tankman
<https://www.youtube.com/watch?v=YeFzeNAHEhU>
- Radikal, Greenpeace* : http://www.radikal.com.tr/turkiye/greenpeaceden_koprude_nukleer_protesto-715152
- Radikal, PETA* : Radikal, PETA,
http://www.radikal.com.tr/cevre/petadan_londrada_ilginc_eylem-1223725
- Rubinstein/Roznai* : Rubinstein/Roznai, Human Shields in Modern Armed Conflicts: Need for a Proportanate Proportionality
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1861161
- Refworld* : The Right to Conscientious Objection in Europe: A review of Current Situation
<http://www.refworld.org/pdfid/42b141794.pdf>
- Schoenekase* : Daniel Schoenekase, Targeting Decisions Regarding Human Shields, Military Review, September-October 2004, s. 26.
<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/schoenekase.pdf>
<http://www.theguardian.com/world/2003/mar/17/israel.usa>
- TIMES* : TIMES, "Viewpoint: Why the Biggest Protest in the World History Ignored?"
<http://world.time.com/2013/02/15/viewpoint-why-was-the-biggest-protest-in-world-history-ignored/> Erişim:
- The Guardian, Israeli army bulldozer* : The Guardian, Israeli army bulldozer crushes US peace protester in Gaza Strip, 17 Mart 2013,
<http://www.theguardian.com/world/2003/mar/17/israel.usa>.
- Uluslararası Af Örgütü, Vicdani Ret* : Uluslararası Af Örgütü, Vicdani Ret
<https://www.amnesty.org.tr/icerik/8/403/vicdani-ret>.
- Uzzell* : Jacop Uzzell, Biopolitics of the Self-Immolation of

Mohammed Bouazizi, 2012, <http://www.e-ir.info/2012/11/07/biopolitics-of-the-self-immolation-of-mohamed-bouazizi/>.

Yeşil Aktivizmin Evrimi : <http://cepecevre.com/yesil-aktivizmin-evrimi/yesilaktivizm23/>

Zaman Gazetesi : Zaman Gazetesi, 9 Şubat 2003,
<http://arsiv.zaman.com.tr/2003/02/09/roportaj/default.htm>

Tablolar

Tablo 1. E-posta kullanımı ve Irak Savaşı	26
---	----

Giriş

İnsanların inandıkları değerler, savundukları ilkeler veya korumak istedikleri alanlar için risk almaları yeni veya az rastlanan bir durum değildir. Özellikle siyasi konular söz konusu olduğu zaman, verilen mücadele sonucu işini kaybetme, para cezaları, özgürlüğün kısıtlanması, işkence gibi fiziksel zararlara maruz kalma ve hatta ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalma, eylemcilerin savundukları konulara ve benimsedikleri eylem biçimlerine göre ortaya çıkabilen risklerdir. Bu risklerle en fazla karşı karşıya kalan gruplardan biri ise hiç şüphesiz ki insan hakları savunucularıdır. Çoğunlukla devlet karşısında bireyin haklarını savunan insan hakları savunucuları, bizzat devlet tarafından veya çıkarlarına ters düşen gruplar tarafından gelebilecek zararlara açık durumdadırlar. Bütün bu ihtimallerin yanı sıra, bir de eylem türünün doğrudan bedeni yüksek risk altına sokarak çatışma alanına taşınması, yürütülen aktivizme başka bir boyut katmaktadır. İşte bu noktada, insan hakları aktivizminde beden kullanımının sınırlarının sorgulanması gerektiği kanaatindeyim. Beden kullanımında, risk alma bakımından en yüksek seviyeye ulaştığı eylem türlerinden biri de gönüllü canlı kalkanlardır.

Gönüllü canlı kalkanlar, protesto yöntemi olarak nispeten yeni bir yöntem olarak görülmektedir. 1999 yılında NATO'nun Belgrad'a müdahalesi sırasında, bölgede oturan Sırp köprülerin bombalanmaması için köprülerin üzerine çıkmaları bunun ilk örneğini oluşturmaktadır¹. Bu olay, ulusaşırı bir aktivizm örneği olmaktan ziyade, yerel halkın eylemci olarak karşımıza çıktığı bir eylem türüdür². 2003 yılında ise, iki önemli olay ardı ardına meydana gelmiştir. 2003 Şubatı'nda Gazze'de İsrail kuvvetleri Filistinlilere ait evleri yıkmak isterken,

---

¹ Bu tarihten önce gerçekleşen uluslararası nitelikteki çatışmalarda gönüllü canlı kalkan eylemine benzer eylem olup olmadığı belirsizdir. Ancak literatürde bu kavram, 1999 yılında Kosova Savaşı'nda NATO bombalamasına karşı sivil halkın köprülere yerleşmesi sonrasında kullanılmaya başlanmıştır.

² Human shields on Bridges in Serbia, <https://www.youtube.com/watch?v=N9NGBb9wZm4>, Erişim: 30.03.2015.

International Solidarity Movement'ta gönüllü olarak çalışan Rachel Corrie, buldozer ile evler arasına girmiş ve İsrail Silahlı Kuvvetleri'ne ait buldozer tarafından ezilerek öldürülmüştür³. Rachel Corrie'nin eylemliliği ise, kolektif bir eylemin parçası olmaktan ziyade bireysel bir eylem olarak değerlendirilebilir. Bu olaydan kısa bir süre sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nin başında olduğu Koalisyon Güçleri'nin Irak'a operasyon düzenleme kararı alması sonrasında Amerikalı eski donanma subayı olan Kenneth Nichols O'Keefe'nin liderliğinde bir grup barış aktivisti Irak'a giderek gönüllü olarak canlı kalkan olmuşlar ve kamuoyunda geniş etki yaratmışlardır⁴. Birçok ülkeden katılımın olduğu bu eylem aynı zamanda uluslararası aktivizm (transnational activism) niteliği taşımaktadır. Geniş çaplı olarak gerçekleşen bu eylem, kimse zarar görmeden sona ermiştir; ancak gerek uluslararası insancıl hukuk camiasında, gerek medyada, gerekse siyasiler açısından yeni bir tartışma konusu olmuştur. Her ne kadar bu eylem, operasyonun yürütülmesinde bir engel oluşturmadıysa da yarattığı toplumsal duyarlılık ile barış hareketlerinin ve protestoların Dünya'nın dört bir yanına yayılmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte; çeşitli zümrelerce "vatan haini" veya "terörist" olmakla da itham edilmişlerdir.

Kahramanlık veya vatan hainliği sarkacından çıkacak olursak, bu tezde, barış hakkının bir insan hakkı olduğundan yola çıkarak gönüllü canlı kalkan eylemcilerinin barış hakkını savunan insan hakları savunucuları olduğu ve gönüllü canlı kalkan eylemliliğinin de bir protesto eylemi olarak ele alınması gerektiği ileri sürülmektedir. Bu çalışmada gönüllü canlı kalkan eyleminin kapsamı uluslararası nitelikte çatışmalar ile sınırlandırılmıştır. Bu anlamda konu, temel olarak üç bölümde ele alınmıştır: İnsan hakları aktivizminde barışı savunmak, şiddetsiz protesto ve gönüllü canlı kalkanlar ve uluslararası insancıl hukuk bağlamında tartışma.

³ The Guardian, Israeli army bulldozer crushes US peace protester in Gaza Strip, 17 Mart 2013, <http://www.theguardian.com/world/2003/mar/17/israel.usa> Erişim: 03.04.2015.

⁴ BBC, Volunteer 'human shields' flock to Iraq, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2771529.stm Erişim: 03.04.2015.

İlk bölümde, insan hakları aktivizmi ile barış hakkı arasındaki ilişki kurulmuştur. Öncelikle, aktivizm kavramına ve insan hakları savunuculuğuna ilişkin tanımlamalar yapılmıştır. Ardından gönüllü canlı kalkan eylemcilerinin savundukları ana ilke olan barış, insan hakları bağlamında ele alınmıştır. Bu anlamda, vicdani ret konusuna da değinilmiştir. Bölümün son kısmında ise, yeni savaş karşıtı hareketler ile gönüllü canlı kalkanlar arasındaki ilişki incelenmiştir. 1990'ların sonu ve özellikle 2000'lerin başından itibaren karşımıza çıkan gönüllü canlı kalkan eylemcileri, örgütlenme biçimleri ve yöntem seçimleriyle yeni toplumsal hareketler içerisinde yeni savaş karşıtı hareketler kapsamında değerlendirilmektedir.

İkinci bölümde, temel olarak gönüllü canlı kalkanların eylemlilik biçimi ele alınmıştır. Protestocuların ahlaki duruşu ve benimsedikleri ilkeler ile belirledikleri yöntem arasında belli bir tutarlılık gözetilmesi gerektiği ileri sürülürken, tezin konusunu oluşturan eylem biçiminden ötürü esas olarak şiddetsizlik üzerinde durulmuştur. Şiddetsizlik konusunda felsefi öncüler olan Ghandi ve Thoreau gibi isimlerin ahlaki yaklaşımları konuya giriş niteliği taşısa da esas olarak Gene Sharp'ın güç teorisinden yararlanılmıştır. Bunun sebebi, gönüllü canlı kalkan eylemliliğindeki şiddetsizliğin sadece ahlaki sebeplerden kaynaklanmaması, beraberinde stratejik ve taktiksel nedenlerin de belirleyici olmasıdır. Buradan hareketle, şiddetsiz protestolara ahlaki boyuttan ziyade mantıksal ve pragmatik yaklaşan Sharp'ın teorisi bu örneğin açıklanması için daha uygun olacaktır.

İkinci bölümün ikinci alt başlığında, eylemlerde beden kullanımı irdelenmiştir. Siyasal hedefler, benimsenen değer ve ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilen eylemlerin en uç noktasında bedene zarar vermeyi ve hatta ölümü göze alan eylem türleri bulunmaktadır. Bedenin riske atıldığı eylem türlerinin başında açlık grevleri, kendini yakma eylemleri, intihar bombacıları ve gönüllü canlı kalkan eylemleri gelmektedir. Ancak bunların her birinin farklı nitelikte olması dikkate değerdir. Kendini yakma eylemleri ve intihar bombacılarında mutlak ölüm söz konusuysen, açlık grevlerinde bu hedef mutlak olmamakla

birlikte, ciddi hayati tehlikeler ve fiziksel zararlar mevcuttur. Gönüllü canlı kalkanlarda hedef ölümün gerçekleşmesinden kesin olarak uzaktır; ancak bu ihtimal her zaman göz önünde tutulmaktadır. Bedenin aktivizmin içine bu denli nüfuz etmesi ve politikanın bir nesnesi haline gelmesine en iyi açıklama Foucault'nun biyopolitika anlayışı ile yapılmaktadır. Beden, iktidar ve özne arasındaki ilişkileri, beden üzerinden yürütülen politikaları *Cinselliğin Tarihi*, *Özne ve İktidar* gibi kült eserlerinde bulmak mümkündür. Foucault'nun ardından ise, Agamben'in *Kutsal İnsan* adlı eserinde kurmuş olduğu güvenlik sorunu ve biyopolitika ilişkisi bağlamında “yaşamaya değer hayatlar” ele alınmış ve beden aktivizmi ile bağı kurulmuştur. Bölümde ayrıca, Thomas Lemke ve biyopolitika ile feminizmi birlikte ele alan Judith Butler'ın yaklaşımları, eylemlerde beden kullanımının açıklanması konusunda temel alınmıştır.

Son bölümde ise, gönüllü canlı kalkanlar üzerine insancıl hukuk bağlamında tartışma yürütülmüştür. Öncelikle insancıl hukukun temel ilkeleri ortaya konmuştur. Ardından bu ilkelerin hem zorla hem gönüllü olmak üzere canlı kalkanlara uygulanması incelenmiştir. Gönüllü canlı kalkanlar bağlamında doktrindeki farklı görüşlere yer verilmiştir. Schmitt ve Lyall gibi hukukçular, gönüllü canlı kalkanların eylemliliğini muhasamata doğrudan katılım olarak değerlendirirken, Al-Duaji gibi hukukçular uluslararası insancıl hukukta bu konuda düzenleme olmamasından ve gönüllü canlı kalkanların çatışmanın herhangi bir tarafında çatışan olarak yer almamasından ötürü bu şekilde değerlendirilmemeleri ve zarar görmemeleri gerektiğinin altını çizmektedirler. Dahası, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Kızılhaç gibi konusunda uzman sivil toplum kuruluşlarının raporlarına ve görüşlerine yer verilmiştir.

Tezin hazırlanma sürecinde, araştırma metodu olarak nitel araştırma metodu seçilmiş ve bu kapsamda geniş çaplı literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca, gönüllü canlı kalkan eyleminde bulunan kişilerin gerek röportajlarda verdikleri gerekse ailelerine yazdıkları mektuplardaki ifadelerine yer verilmiştir. Literatürde, gönüllü canlı kalkanların uluslararası insancıl hukuk bağlamında incelendiği

makalelere rastlanırken, eylemlilik boyutu ile ilgili çalışma yapılmamış olduğu tespit edilmiştir.

I. İnsan Hakları Aktivizmi Çerçevesinde Barışı Savunmak

A. Aktivizme kavramsal bakış

Adil ve demokratik bir sistemin belli ölçüde oturduğu toplumlarda, vatandaşların, siyasi sorunların çözümünde göz önünde bulundurdıkları bir kamusal adalet anlayışının varlığından bahsetmek mümkündür. Kamusal adaletin zedelendiği noktada, sürekli ve bilinçli olarak uzun süre devam eden hak ihlalleri, temel özgürlüklerin kısıtlanması gibi toplumsal adalet anlayışına zarar veren durumların sonucunda ya teslimiyet ya da başkaldırı söz konusu olacaktır⁵.

Batı demokrasilerinde siyasi sistem, toplumsal hareketler ile kurumsallaşmış temsil sistemi arasındaki ilişkiyi şekillendirmektedir. Kurumsallaşmış temsil sistemi, vatandaşlar ile devlet arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir⁶. Toplumsal hareketler, siyasi temsil sistemi için potansiyel bir rekabet oluşturmakta ve devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkinin yeniden yapılandırılmasında büyük rol oynayabilmektedir⁷. Toplumsal hareketleri, devlet ve meydan okuyan gruplar arasında devam eden etkileşim serisi olarak nitelendirebiliriz.⁸

Toplumsal hareketlerle devletler arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Toplumsal hareketler siyasi değişim için zorlarken; devlet ise, politikanın şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Devlet hem hedef, hem sponsor hem de toplumsal hareketlerin karşıtı olurken aynı zamanda siyasi sistemin düzenleyicisidir. Toplumsal hareketler, toplumsal ve siyasi temsil sistemi için potansiyel bir rekabet oluşturmakta ve devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkinin

⁵ Rawls, Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı, Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.60.

⁶ Jenkins/Klandermans, The Politics of Social Protest, Craig/ Klandermans, Politics of Social Protest: Comparative Perspective on States and Social Movements, Minneapolis, USA: University of Minnesota Press, 1995. s.3.

⁷ Jenkins/Klandermans, s.3.

⁸ Jenkins/Klandermans, s.3-6.

yeniden yapılandırılmasında büyük rol oynayabilmektedir. Toplumsal protestodan bahsedecek olursak, temsil sistemini, kamu politikalarını ve devlet ile vatandaş arasındaki genel ilişkileri değiştirmeye çalışan toplumsal hareketlerin kolektif eylemliliğine dikkat çekmek gerekmektedir⁹.

Tim Jordan, aktivizmin esas olarak bir şeyi fazla sayıda insanla birlikte yapmak anlamına geldiğinden bahsetmektedir. Ancak burada herhangi bir şeyi birlikte yapmaktan farklı olarak; ortak bir dayanışma duygusunun, grup veya kolektif olma hissini veya paylaşılan bir kimlik anlayışının olması gerektiğinin altını çizmektedir¹⁰. Bireyler, kolektif halde davranarak eylemlerini yapılandırır. Olasılıklar ve sınırlar içerisinde "birlikte olma" hissiyle hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Aktörler, kolektif eylemi üretirler; çünkü kendilerini ve çevreyle ilişkilerini tanımlama yetisine sahiptirler. Kolektif kimlik, birkaç birey tarafından karşılıklı ve paylaşılan tanımların üretilmesidir. Karşılıklı ve paylaşılmış değerler olması, kolektif kimlik tanımı açısından anahtar kelimeleri oluşturmaktadır¹¹.

Kolektif kimlik, hareketin zaman içerisindeki devamlılığını ve kalıcılığını sağlamaktadır. Aktörün, sosyal çevresine ilişkin olarak sınırlarını oluşturmaktadır. Bu kimliğin içeriği ve devam süresi, grubun türüne göre değişiklik göstermektedir. Çatışma süresince, grup içi dayanışma grup kimliğini güçlendirir ve güvence altına alır. İnsanlar, diğerleriyle hissettikleri bağı aynı menfaatleri paylaştığı için hissetmezler; yaptıklarının bir anlamı olması için o bağa ihtiyaç duyarlar. Kolektif hareket veya toplumsal hareket biçimlerine katılım, kültürel yeniliklere ve altruizmden (özgecilik) ilham alan gönüllü eylemlere dahil olma

---

⁹ *Jenkins/Klandermans*, s.3-6.

¹⁰ *Jordan*, *Activism! Direct Action, Hactivism and the Future of Society*, FOCI, s.23, http://soniapedrosebastiao.weebly.com/uploads/2/0/3/9/20393123/20112012_gcc_e-book_jordan_activism.pdf

¹¹ *Melluci*, *The Process of Collective Identity*, in *Jenkins, Craig/Klandermans, Bert*, *Politics of Social Protest: Comparative Perspective on States and Social Movements*, Minneapolis, USA: University of Minnesota Press, 1995. Bölüm 3, s.43-44.

gibi durumların hepsi bu kimlik ihtiyacı ve bu ihtiyacı gidermek üzerine temellenmiştir¹².

Jordan'a göre, aktivistler, değişimi arzular ve talep eder, değişim için çabalar¹³. Jasper ise, protesto ile ahlaki ilkeler arasında doğrudan ilişkiyi şu şekilde kurmaktadır: "*Protesto öncelikle ahlaki görüşle ilgilidir çünkü katılımcıların, dünyanın nasıl bir yer olması gerektiği ve nasıl bir yer olmadığı konusunda iddiaları vardır*"¹⁴. Aktivistler, dünyayı miras yoluyla devralmazlar ve süregelen durumlarını devam ettirmek ihtiyacını duymazlar. Daha iyi bir dünya için yeni yollar önerirler¹⁵. Burada, özellikle ele alınan barış hareketi için mücadele eden eylemcilerin, tek başlarına dünyayı veya tüm insanlığı kurtarmayı hedeflemekten ziyade, mücadelesini verdikleri konularda belli bir gelişme veya koruma sağlamak için çalıştıklarını söylemek daha doğru olacaktır. Bu farkı, O'Keefe'nin röportajında kullandığı ifadelerde de görmek mümkündür. Röportajın birçok yerinde dünyanın daha iyi bir yer olması için çaba sarf ettiğini belirtmekle birlikte; kendisinin sadece "bir insan" olduğundan ve dünyayı kurtarmak gibi bir iddiasının olmadığından bahsetmektedir. Bununla birlikte, dünyanın daha iyi bir yer olması için elinden gelenin en iyisini yaptığını ve insanların da daha iyisini yapabildiklerini görmelerini umduğunu belirtmektedir¹⁶.

Protestocunun ilk karşı çıkışı, bir ahlaki şok neticesinde olabilir; ancak önemli olan burada kişinin kendisini ahlaki bir sorumluluk içerisinde hissederek eyleme geçmesidir. Protestocunun benimsemiş olduğu ahlaki ideallere, inanç sistemine veya ideolojiye uymayan durumlar, protestonun ana kaynağını oluşturmaktadır. Jasper, bu noktada protestocunun henüz bu kimliğe bürünmeden önce karşılaşmış olduğu ahlaki şoklar karşısında "sezgisel ahlaki duyarlılıklar"a sahip olduğundan bahsetmektedir¹⁷. Protestocuların bu kimliğe büründükten sonra duygusal dinamikleri harekete geçirmesi ise stratejiktir. Bu yolla, hedef

¹² Melluci, s. 48-49.

¹³ Jordan, s.12.

¹⁴ Jasper, *Ahlaki Protesto Sanatı, Ayrıntı Yayınları*, 2003, s.213.

¹⁵ Jordan, s.23.

¹⁶ BBC, *Hard Talk*, Jan.2003, Part 2. <https://www.youtube.com/watch?v=nYPJoj1bAJU>

¹⁷ Jasper, *Ahlaki Protesto Sanatı*, s. 233.

kitlelerde "doğru" duyarlılıkları geliřtirebilirler¹⁸. Yaşanan şoklar sonucunda hissedilen duygular, sezgisel tepkileri oluşturmaktadır. Oysa protesto, bilişsel anlayışı da kapsayarak öfkenin neden olduğu tepkilerden fazlasını oluřturmaktadır¹⁹.

Gönüllü canlı kalkanların eylemliliği her ne kadar ileriki bölümlerde detaylı olarak ele alınacaksa da, bu eylemi farklı mekan ve zamanlarda gerçekleştiren iki kişinin çeşitli mecralarda kullanmış olduğu ifadeler, tam olarak bahsi geçen ahlaki şoklar karşısında sorumlu hissetme durumuyla uygunluk göstermektedir. Bu örneklerden ilki, 2003 yılında Irak'ta gönüllü canlı kalkan eyleminin liderliğini yapmış olan Kenneth Nichols O'Keefe'dir. Kendisi, 1. Körfez Savaşı'nda ABD adına savaşmış eski bir denizcidir. BBC'ye verdiği röportajda, 19 yaşında naif duygularla ABD donanmasına katıldığını; ancak seneler geçtikçe ABD'nin gerçekte politikalarını öğrendiğini ve bunlardan tiksindiğini ifade etmektedir. Donanmada yer aldığı dönemde her türlü görevini çok iyi yerine getirmiş; fakat gemideyken şikayetçi olduğu konuyu ismini açıkça yazdığı mektupla belirtince bunun faturasını ağır ödemis ve donanmadan ayrılmıştır. Her zaman yaptığı şeyin arkasında durduğunu, sorumluluğunu üstlendiğini ve gerektiği noktada da bedelini ödediğinden söz etmektedir. Bugünkü aktivist kimliğine bürünmesi ise, dünyanın gidişatından memnun olmamasından ötürü Havai'deki işini bırakarak bir şeyler yapmak için kendini sorumlu hissetmesiyle bařlamıřtır²⁰.

Gazze'de İsrail Silahlı Kuvvetleri'ne ait zırhlı bir buldozer tarafından ezilerek öldürülen *International Solidarity Movement* (Uluslararası Dayanışma Örgütü) gönüllüsü Rachel Corrie de bu konuda diğer örneği oluşturmaktadır. Rachel, Gazze'den annesine gönderdiği e-postalarda Gazze'deki ölümler ve özellikle çocukların yaşadığı acılar karşısında hissettiği sorumluluğu sıkça dile

¹⁸ Jasper, Choice Points, Emotional Batteries, and Other Ways to Find Strategic Agency at the Microlevel, in Maney, Gregory M. and Kutz - Flamenbaum, Rachel V., eds. Social Movements, Protest, and Contention, Volume 37: Strategies for Social Change. University of Minnesota Press, 2012. s. 37.

¹⁹ Jasper, Ahlaki Protesto Sanatı, s. 233.

²⁰ BBC, Hard Talk, Jan.2003, Part 2. <https://www.youtube.com/watch?v=nYPJoj1bAJU>

getirmiştir.²¹ 27 Şubat 2003 tarihinde annesine yazdığı e-postada yaşananlar karşısında hissettiği duyguları şu şekilde ifade etmiştir: “*Doğrusu çoğu zaman, buradaki insanların yaşamlarının kasti olarak yok edilmesinin apaçık görünürlüğüne rağmen; bu saf iyilikleri bana gerçek dışı gibi geliyor. Dünyada böyle bir şeyin, bundan daha fazla tepki görmeden gerçekleşebildiğine gerçekten inanmıyorum. Acı veriyor, geçmişte de verdiği gibi, dünyanın nasıl korkunç bir yere dönüştüğüne göz yumuşumuza tanıklık etmek.*”²² .

1. İnsan Hakları Savunuculuğu

Aktivizmin kavramsal olarak, belli düşünce ve/veya hayat görüşleri çerçevesinde yasal veya yasal olmayan yollardan eyleme geçme hali olduğu ve en temel haliyle aktivistlerin de hayat görüşleri doğrultusunda değişimi hedefleyen kişiler oldukları önceki bölümde açıklanmıştır. Buradan yola çıkarak insan hakları aktivizmini, insan haklarını korumak veya geliştirmek üzere eylemde bulunulması olarak tanımlamak mümkündür. İnsan hakları aktivizminde amaç bir hak ihlalinin önlenmesi, süregelen bir ihlalin sonlandırılması, ihlal sona erdikten sonra kişilerin veya toplumların rehabilitasyonu ve/veya insan hakları kültürünün oluşması için gerekli kurumların oluşturulmasını ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamak olabilir²³ .

İnsan hakları aktivizminde mücadele veren "insan hakları savunucuları", bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, insan haklarını geliştirmek veya korumak üzere faaliyetlerde bulunmaktadır. İnsan hakları savunucuları, çatışma ortamları da dahil dünyanın her yerinde etkin olabildikleri gibi insan haklarıyla

²¹ Rachel Corrie Foundation, <http://rachelcorriefoundation.org/rachel/emails> Erişim: 20 Ağustos 2014.

²² Rachel Corrie Foundation, <http://rachelcorriefoundation.org/rachel/emails> Erişim: 20 Ağustos 2014.

²³ Johnson, New Tactics in Human Rights, s. 16, http://www.hyd.org.tr/staticfiles/files/new_tactics_workbook.pdf.

ilgili herhangi bir konuyu gündemlerine alabilirler²⁴. İnsan hakları savunucuları çok geniş bir kitleyi oluşturmaktadır. İnsan haklarıyla ilgili bir örgütün üyesi olabilir; insan hakları davalarına bakan, siyasi tutukluların savunan veya baskıcı yasalara karşı gelen avukat olabilir; insan hakları ihlallerini dile getiren ve konuyla ilgili kamuoyunu bilgilendiren yazar/gazeteci olabilir, siyasi tutukluların, "zorla ortadan kaybedilen"lerin ve/veya infaz edilmiş kişilerin yakınlarından oluşan özel bir grup olabilir veya işkenceye uğramış kişilerin muayenesini yapan ve bunu ortaya çıkaran doktorlar gibi belli meslek gruplarından gelerek insan hakları ihlallerine karşı mücadele veren kişiler olabilirler²⁵.

İnsan hakları aktivizmi, yerel veya ulusal olabildiği gibi bölgesel veya uluslararası düzeyde de gerçekleşebilmektedir. Bazı durumlarda insan hakları savunucuları, yerel makamların harekete geçmesi için çaba sarf ederken bazı durumlarda ise uluslararası denetim mekanizmalarının duruma müdahil olmasını sağlayabilirler²⁶. Bazı durumlarda ise doğrudan hükümetlerle veya yasama organları ile çalışarak, karar alma mekanizması üzerinde etki sahibi olmaktadır. Yeni sözleşmelerin yapılması, yeni yasaların çıkarılması veya var olan yasaların iyileştirilmesi yönünde çabaların sonucunda yapısal değişikliklerin ortaya çıkarılması mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, insan hakları aktivizminin mikro düzeyden makro düzeye kadar pek çok düzeyde devam ettirmek mümkün olmaktadır.

Bireysel düzeyde eylemliliğin ötesinde geçen ve hatta yapısal değişikliklere neden olan eylemler daha çok kurumsallaşmayı gerektirmektedir. Sivil Toplum Kuruluşu (STK) haline gelmiş bir hareketin, çeşitli ulusal veya uluslararası organlar tarafından tanınması bu hareketin kurumsallaştığını göstermektedir. Amnesty International ve Human Rights Watch gibi görece büyük, etkili ve meşru görülen STK'lar Dünya'nın her yerinde çalışmalarını yürütmekte ve insan

²⁴ OHCHR, Who is a Defender?, <http://www.ohchr.org/EN/Issues/SRHRDefenders/Pages/MethodsWork.aspx>.

²⁵ Wiseberg, Protecting Human Rights Activists and NGOs: What More Can Be Done?, Human Rights Quarterly 13, The Johns Hopkins University Press, 1991, s. 525-544.

²⁶ OHCHR, Who is a Defender?, <http://www.ohchr.org/EN/Issues/SRHRDefenders/Pages/MethodsWork.aspx>

haklarıyla ilgili olarak ulus-aşırı savunma ağı oluşturmaktalar. İnsan hakları aktivizminde belli bir noktaya ulaşılması ve insan haklarının kurumsallaşması başarı olarak görülebilmektedir²⁷. Ancak doktrindeki kimi görüşlere göre; bu durum, gerçekte daha karmaşık ve belirsizdir. İnsan haklarıyla ilgili verilen mücadelenin meşru hale gelmesi ve yasal örgütlenme sürecinin geçmişte olduğu gibi gelecekte de baskıyla karşılaşma olasılığından bahsedilmektedir²⁸. Bununla beraber; daha küçük STK'ların, çıkarlarını temsil etmeleri sırasında karşılaştıkları baskı ve haklarının ihlal edilmesinden ötürü daha adı duyulmuş büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır²⁹.

2. İnsan Hakları Savunucularının Karşılaştığı Riskler ve Uluslararası Alanda Korunmaları

Son yıllarda, insan hakları savunucularının büyük risklerle karşı karşıya olduğuna dair bilinç gelişmektedir. İnsan hakları savunucuları, düşmanca ortam içerisinde çalışırken bazı durumlarda çalıştıkları ülkenin kanunlarından dolayı ceza almakta; bazı durumlarda ise, cezasızlıktan ötürü tehdit veya saldırılara maruz kalmaktadır. Bu durum, silahlı çatışma ortamında daha da kötüye gitmektedir.

Çatışma ortamında çoğu kez insan hakları savunucularına karşı uygulanan şiddet, tesadüfî değildir. Çoğu durumda şiddet, saldırganlar açısından militer veya siyasi-militer mantıkla ilintilidir³⁰. İnsan hakları savunucularının bu şiddet ortamında güvenliğinin tam olarak sağlanabilmesinin bir anlamda çatışmanın tüm

²⁷ *Stammers*, Human Rights and Social Movements. London, GBR: Pluto Press, 2006. ProQuest ebrary. s. 125. Erişim: 24.10.2014.

²⁸ *Baxi*, The Futur of Human Rights, Oxford University Press, 2002, s.45.

²⁹ *Stammers*, s. 128.

³⁰ *Eguren*, Human Rights Defenders Under Threat: A Field Security Approach to their Work, Chapter 2, in *Defending Human Rights: A Resource Book for Human Rights Defenders* (2n Edition), East and Horn of Africa Human Rights Defenders Project (EHAHRDP). s.11.

taraflarının rızasına bağlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu taraflar, devlet, devlet dışı silahlı gruplar veya sivil toplum olabilir³¹.

İnsan hakları savunucularının yaşadığı tüm bu zorlukların tanınması ve uluslararası işbirliğiyle korunması ihtiyacına yönelik olarak üç temel metin kaleme alınmıştır. Sırasıyla bu metinler, BM İnsan Hakları Savunucularına ilişkin Bildirge (*Declaration on Human Rights Defenders*), Afrika Komisyonu: Afrika'daki İnsan Hakları Savunucularının Korunmasına ilişkin Karar (*African Commission: Resolution on the Protection of Human Rights Defenders in Africa*) ve İnsan Hakları Savunucularına Yönelik Avrupa Birliği Rehber İlkeleri'dir.

1998 yılında hazırlanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Savunucularının Korunmasına İlişkin Bildirge, insan hakları savunucularının korunması bakımından mihenk taşı niteliğindedir. Her ne kadar bağlayıcı nitelikte olmasa da, üye devletler bu Bildirge ile insan hakları savunucularının dünya genelindeki zor durumunu, insan hakları savunucularının insan haklarını savunma hakkını ve insan hakları savunucularının bu hakkının korunması için uluslararası bir işbirliğinin gerekliliğini tanımaktadır³².

Sözleşmenin 2. maddesi devletlere, Bildirge'de tanınan hakların güvenceye alınması için yasal ve idari olarak gerekli adımları atma yükümlülüğünü vermektedir. 10, 11 ve 18. maddeler ise, herkese, insan haklarını destekleme, demokrasiyi ve kurumların başkalarının insan haklarını ihlal etmemesi için muhafaza etme sorumluluğunu yüklemektedir. 1, 5, 6, 7, 8, 11, 12 ve 13. maddeler ise insan hakları savunucularının sahip olduğu hakları içermektedir³³.

İlk maddede, "*Herkesin bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte ulusal ve uluslararası düzeyde insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasını ve gerçekleştirilmesini geliştirme hakkı*" tanınmaktadır. Bu hakkın kullanılabilmesi

---

³¹ Eguren, s.12.

³² Gassama (güncelleme Rachel Nicholson tarafından yapılmıştır), International and Regional instruments for the Protection of Human Rights Defenders, Chapter 1, in Defending Human Rights: A Resource Book for Human Rights Defenders (2nd Edition), East and Horn of Africa Human Rights Defenders Project (EHAHRDP), s.2.

³³ Gassama, s.3.

için 5. maddede; "... herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, ulusal ve uluslararası düzeyde;

a) Barışçıl biçimde bir araya gelmek veya toplantı yapmak;

b) Hükümet dışı kuruluşlar, dernekler veya gruplar kurmak, bunlara üye olarak girmek ve katılmak;

c) Hükümet dışı veya hükümetlerarası kuruluşlarla ilişki kurmak hakkı vardır." ibaresi yer almaktadır.

İnsan hakları savunucularının, mücadelelerini yürütürken uymaları gereken minimum standartlar da mevcuttur. Öncelikle insan haklarının evrensel ve bütün olduğunun kabulü gerekmektedir. Bazı toplumlara bazı hakları tanıırken, bazılarını tanımaması veya reddetmesi söz konusu olamaz. Örneğin, belli bir ırkın siyasal haklarını tanıırken başka bir ırka mensup kişilerin reddetmek gibi bir durum kabul edilemez. Öte yandan, haklı veya haksız olmasına bakmaksızın her insanın insan hakkının korunması önemlidir. Bu kişiler silahlı örgütlerden gelebilir veya siyasi hükümlü olabilirler; ama bu durum insan haklarından yoksun oldukları anlamına gelmemektedir. Son olarak ise, yapılan eylemlerin barışçıl olması en önemli noktalardan birini oluşturmaktadır³⁴. Barışçıl eylemlerden kasıt, 1948 tarihli BM İnsan Hakları Bildirgesi ile uyumlu olması ve şiddet içermeyen eylemler olmalarıdır. Bu anlamda bir sonraki bölümde ele alınacak olan şiddetsiz eylemler, insan hakları savunucuları için vazgeçilmez protesto yöntemini oluşturmaktadır.

1998 tarihli BM İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi'nin başlangıç metninde uluslararası barış ve güvenlik ile insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanılması arasındaki ilişki açıkça kabul edilmiştir³⁵. Bu

³⁴ OHCHR, Who is a Defender?,

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/SRHRDefenders/Pages/MethodsWork.aspx>.

³⁵ BM Genel Kurul Kararı, A/RES/53/144,

<http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/Declaration/DeclarationHRDTurkish.pdf>

Erişim: 13.10.2014

bağlamda barış eylemcilerinin de insan hakları savunucusu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Gönüllü canlı kalkan eylemcilerinin insan hakları savunucuları olarak nitelendirilebilmeleri için göz önünde tutulması gereken belli başlı noktalar vardır. Öncelikle, gönüllü canlı kalkan eylemi, çatışma orta ortamında fiziksel olarak araya girme eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, çatışma başlamadan önce, hak ihlalleri gerçekleşmeden önce önleyici nitelikte bir müdahale söz konusudur. Bununla birlikte, gönüllü canlı kalkanların insan hakları savunucuları olarak değerlendirilmeleri her durum özelinde eylemcilerin takip ettikleri ilkeler doğrultusunda farklılık gösterebilir. Bu anlamda iki temel kıstas mevcuttur. İlki, eylemcilerin savundukları olgunun hak bazlı olup olmadığına bakılmalıdır. Sonraki bölümde insan hakları çerçevesinde ele alınacak olan barış hakkının savunulması burada önemli bir ölçüttür. Eylemin amacının evrensel değerlerle örtüşmesi gerekmektedir. İkinci önemli kıstas ise, eylemin barışçıl yöntemlerle gerçekleştirilmesine ilişkindir. Tam bu noktada, tezin ana konusunu oluşturan beden kullanımı ile şiddetsiz eylem biçiminin ahlaki sınırları ve insan hakları aktivizmi ile uygunluğu konusu ikinci ana bölümde tartışılmıştır. Tüm bu noktalar detaylı incelendikten sonra gönüllü canlı kalkan eyleminin insan hakları aktivizmi bağlamında nereye oturduğu sorusuna cevap verilebilecektir.

B. Bir İnsan Hakkı Olarak Barışı Savunmak

Barış kültürü, doğası gereği sadece şiddetsizliği içermemekte; aynı zamanda demokratik katılımı, insan haklarını, toleransı, ekonomik ve sosyal gelişmişliği de kapsayan daha geniş bir olguyu ifade etmektedir³⁶. Barışın karşıt paradigması olarak karşımıza çıkan savaş durumu, Antik dönemden bugüne uzanan düşünsel dünyada üzerinde en çok çalışma yapılmış olgulardan birisidir. Aristo'dan Grotius'a, Hobbes'tan Lock'a ve günümüze değin etkisi bulunan birçok

³⁶ Culture of peace, <http://www.culture-of-peace.info/copoj/definition.html>, erişim: 30.03.2015.

düşünürün savaş durumu ile gerek şiddet boyutuyla gerek etik gerekse hukuki boyutuyla ilgilendiğini görmekteyiz. Savaş, ister haklı (*just war*) olsun ister haksız, şiddetle ve hakların ihlaliyle kendini göstermektedir. Oysa, Woods'a göre barış hakkı, devletin şiddetini gayrimeşru hale getirmektedir³⁷. Savaş, tüm insan haklarını ihlaline yol açmaktadır. Hayatın olmadığı yerde ne yaşam hakkından, ne de diğer haklardan bahsedebiliriz. Öte yandan barış hakkı, insan hayatını öncelikli hale getirmekte ve bütün insan haklarının kullanılabilmesini içermektedir³⁸.

İnsan haklarının gelişimi ve korunması için en uygun ortam olan barış durumu, kendi başına bir hak olarak görülmektedir. Barış hakkının savunulması bir anlamda insan haklarının da savunulmasıdır. Barışın bir insan hakkı olarak uluslararası hukukta nasıl ele alındığı bu bölümde öncelikli olarak ele alınmıştır. Barışın hak olarak ele alınmasına bağlı olarak savaşın ve hatta her türlü askeri faaliyetin reddinin de hak olarak tanınması bu bağlamda önem taşımaktadır. Savaşın reddi kimi zaman kendini protestolarla kimi zamansa vicdani ret ile göstermektedir. Afganistan Savaşı veya Irak Savaşı öncesinde olduğu gibi kitlesel gösteriler olabilmekle birlikte, bazı durumlarda gönüllü canlı kalkan örneği veya kendini yakma örneklerinde görüldüğü gibi eylemlilik biçimi, daha öte boyutlara taşınabilmektedir. Gönüllü canlı kalkanların kendilerini ifade biçimi, savaşın reddi ve barışın savunulması üzerine yoğunlaşmaktadır. Savaşın reddinin yanı sıra, Irak'a gitmiş Amerikalı gönüllü canlı kalkanlardan bazılarının vicdani retçi olduğunu açıklamasından ötürü³⁹ vicdani ret kavramının da incelenmesi uygun olacaktır.

1. Uluslararası Hukukta Barış Hakkının Gelişimi

³⁷ Woods, Theorizing Peace as a Human Right, Loyola University New Orleans College of Law, Legal Studies Research Paper Series, Paper Number 2014-02, 2013, s. 202.

³⁸ Woods, s. 204.

³⁹ Sciarrino/Deutsch, Conscientious Objection to War: Heroes to Human Shields, 18 BYU J. Pub. L. 59, 2003.

İnsan hakları aktivizmi bağlamında üç kuşak insan haklarından bahsedebiliriz. İlk kuşağı, medeni ve siyasi haklar oluştururken; ikinci kuşak, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan meydana gelmektedir. Yeni insan hakları söylemi ise; üçüncü kuşak haklardan, dayanışma hakkından gelmektedir. İlk kuşak haklar, feodal sistemin haksızlığına karşı liberal geleneklerden ilham alınarak verilen mücadelenin sonunda gelişmişti. Öte yandan ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, sosyalizmin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Her iki grup insan hakları da ulusal yasamalardan geçmiş ve II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan uluslararası insan hakları rejimi tarafından kabul edilmiştir. Önce 1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, ardından 1966 tarihli ikiz sözleşmelerle bu iki grup haklar koruma altına alınmıştır⁴⁰.

Barış hakkının temeli, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde devletlerin güç kullanımının sınırlanmasıyla atılmıştır. Barış hakkının da içinde yer aldığı dayanışma haklarıyla ilgili ilk kabul ise, 1977 tarihinde Birleşmiş Milletler'in kalkınma hakkını tanımasıyla gerçekleşmiş olsa da, 1978 yılında UNESCO toplantısında, dayanışma hakları gündeme getirilmiş ve Mexico City'de dayanışma haklarına ilişkin final raporu tamamlanmıştır. Bahsi geçen final raporunda ise, "Yeni İnsan Hakları" ibaresi yer almaktadır⁴¹. Özünde yaşanabilir bir dünyaya sahip olma hakkının yer aldığı yeni kuşak haklar, barışın idame ettirilmesinden çevrenin korunmasına kadar "yaşanabilir bir dünya" için gerekli olduğu düşünülen unsurları içermektedir⁴². Dayanışma hakkını oluşturan haklar şu şekilde listelenmektedir: Kalkınma hakkı, benzersiz olma hakkı, iletişim hakkı, barış hakkı, sağlıklı çevre hakkı ve insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı.

2003'teki Irak Savaşı sonrası, *Spanish Society for Human Rights Law* barışın bir insan hakkı olarak tanımlanması gerektiğiyle ilgili uluslararası kampanya başlatmışlardır. 30 Ekim 2006'da Luarca Barış Hakkı Bildirgesi,

⁴⁰ Drzewicki, The Rights of Solidarity-The Third Revolution of Human Rights, Nordisk Tidsskrift, 1984, s.27. Heinonline, Erişim: 3 Kasım 2014.

⁴¹ UNESCO Colloquium on the New Human Rights, UNESCO Doc. SS-80/CONF. 806/COL.7, 1980.

⁴² Hassan, "Solidarity Rights: Progressive Evolution of International Human Rights Law?", Human Rights Annual, Vol.1, 1983, s.54.

Uluslararası İnsan Hakları için İspanyol Toplumunu (UİHST)'nu oluşturan 15 üye tarafından kabul edilmiştir⁴³. Luarca Bildirgesi üzerine tartışmalar 2010 yılına kadar devam etmiş ve 2010 yılında Bilbao'da Bildirge Teknik Komite tarafından revize edilmiş ve Bilbao Barış Hakkı Bildirgesi 24 Şubat 2010'da kabul edilmiştir. Son olarak, Barselona'da beş bölgeden gelen uzmanlarda tekrar gözden geçirilmiş ve Barselona Barış Hakkı Bildirgesi 2 Haziran 2010'da benimsenmiştir. Bütün bu teknik çalışmalar, ileride BM Genel Kurulu'nun kabul edebileceği Evrensel Barış Hakkı Bildirgesi'nin ön taslakları niteliğindedir⁴⁴.

2. Vicdani ret

Vicdani ret, bir nevi siyasi iktidara direnme, başkaldırı ve itaatsizlik olarak değerlendirilmektedir. Ancak vicdani retteki direniş, aktif ve devirmeye yönelik bir direniş olmaktan ziyade pasif bir direniştir. Baskıya karşı koyma ve siyasi iktidarın istediğini uygulamama üzerinden gelişmektedir. Buradaki baskı unsuru ise, zorunlu askerlik hizmeti olarak kendini göstermektedir⁴⁵.

Savaşın ve savaşın ana kaynağı olarak görülen askeri hizmetin reddi çok yeni olgular değildir; ancak günümüzde vicdani reddin (*conscientious objection*) insan hakları olarak tanınmasıyla birlikte daha çok tartışılır olmuştur. Uluslararası Af Örgütü'nün tanımıyla vicdani ret, “kişinin, dini, siyasi, ahlaki nedenlerle askerlik hizmetini, silah altına alınmayı reddetmesidir”⁴⁶. Vicdani ret öncelikle bazı dini tarikatlarda görülmekle birlikte, kitlesel anlamda ilk kez I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere’de hareket etmiş ardından da Uluslararası Savaş Karşıtları (*War*

⁴³ Spanish Society for International Human Rights Law (SSIHRL)

⁴⁴ *Duran*, The Human Right to Peace: A Legislative Initiative from the Spanish Civil Society, Spanish Yearbook of International Law, Volume XV, 2011, s.149-151.

⁴⁵ *Mızrak*, Zorunlu Askerlik Hizmetine Karşı Vicdani Ret ve Sivil İtaatsizlik, TBB dergisi, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-116-1443> Erişim: 10.05.2015

⁴⁶ Uluslararası Af Örgütü, Vicdani Ret <https://www.amnesty.org.tr/icerik/8/403/vicdani-ret>, Erişim: 20.04.2015.

Resisters' International) kurulmuştur. Benzer vicdani ret hareketleri II. Dünya Savaşı ve sonrasında da devam etmiştir⁴⁷.

Avrupa devletlerinin çoğu II. Dünya Savaşı sonrası vicdani ret hakkını tanımıştır⁴⁸. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 1987/46 sayılı kararında “[K]anaat, din ve vicdan özgürlüğünün bir meşru icrası olarak vicdani ret hakkını açıkça tanımıştır” ifadesi yer almaktadır⁴⁹. Ayrıca, BM Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 18. maddesinde ve BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 18. maddesinde yer alan din. BM İnsan Hakları Komitesi'nin 22 numaralı Genel Yorumu'nda da vicdani ret insan hakkı olarak tanımlanmaktadır⁵⁰. Avrupa Konseyi de Birleşmiş Milletler'in yaklaşımına paralel tavır sergilemekte ve üye devletlerin çok büyük kısmı iç hukuklarında vicdani reddi tanımaktadır⁵¹. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de vicdani reddin insan hakkı olarak tanınması yönünde içtihat geliştirmiştir⁵².

Vicdani reddin bir insan hakkı olarak kabul edilebilmesi için AIHS belli kriterler öngörmektedir. Öncelikle bu hak, sivil (silahsız) hizmetin reddi için dayanak oluşturmamaktadır. Belli bir gruba veya belirli bir zaman diliminde verilen silahlı mücadeleye karşı değil; silahlı her türlü mücadeleye veya hizmete karşı olması gerekmektedir. Buna ek olarak, vicdani reddin bir dünya görüşü ve yaşam biçimi olduğu gözler önüne serilmelidir. Vicdani reddin açıklanması sırasında şiddetle ilişkili eylemlere girilmemesi veya şiddet çağrısı yapılmaması gerekmektedir⁵³.

⁴⁷ *Nal*, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Vicdani Ret, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010, Cilt: 7, Sayı: 13. s. 255.

⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz. *Nal*. Ayrıca, *Sciarrino/Deutsch*, Conscientious Objection to War: Heroes to Human Shields, 18 *BYU J. Pub. L.* 59 (2003).

⁴⁹ BM İnsan Hakları Komisyonu, E/CN.4/RES/1987/46
<http://www.refworld.org/docid/3b00f0ce50.html> Erişim: 20.04.2015

⁵⁰ General Comment No. 22, The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion, 1993: § 11 <https://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom22.htm>

⁵¹ The Right to Conscientious Objection in Europe: A review of Current Situation
<http://www.refworld.org/pdfid/42b141794.pdf>

⁵² Avrupa İnsan Hakları Komisyonu içtihatı için bkz.
http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Conscientious_objection_TUR.pdf

⁵³ Ertuğrul Cenk Gürçan'ın makalesinden aktarılmıştır. Bkz. *Gürçan*, Zorunlu Askerlik Hizmeti Karşısında Vicdani Ret: Bir İnsan Hakkı (m)?, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı 62, s.96.

Gönüllü canlı kalkanlardan vicdani retçi olduğunu açıklayanlar olduğu gibi, her gönüllü canlı kalkan vicdani retçi olmak durumunda da değildir. Dahası, gönüllü canlı kalkan kavramı, vicdani ret olgusunu daha öteye taşıyarak doğrudan savaşın önlenmesi için eyleme geçmeyi ifade etmektedir. Burada sadece pasif bir karşı koyuştan öte, aktif anlamda müdahil olma söz konusudur. Vicdani retçiler, savaşa katılarak ölmeyi ve öldürmeyi reddederken, gönüllü canlı kalkanlar savaş alanına giderek ölümü göze almaktadır. Ancak gerçekleştirilen eylemde eylemcilerin her türlü şiddeti reddetmesi ve şiddeti bir araç olarak benimsememesi özellikle vicdani reddini açıklayan eylemciler bakımından anlam taşımaktadır. Bu reddediş sadece şiddetle de sınırlı kalmamakta, herhangi bir siyasi iktidarın baskısı altına girmemeyi de kapsamalıdır. Tam bu noktada, eylemin yapılacağı ülkenin siyasi iktidarının veya bölgedeki silahlı milislerin baskısını ve isteklerini reddetmeyi de gerektirmektedir. Son bölümde ele alınan uluslararası insancıl hukuk tartışmasında incelenen bu olasılık sadece hukuki bakımdan önem taşımamakta, aynı zamanda eylemcinin ahlaki duruşu açısından belirleyici olmaktadır.

C. Gönüllü canlı kalkan eylemini doğuran toplumsal hareket: Yeni savaş karşıtı hareketler

NATO'nun 1999 yılında Belgrad'ı bombalamasına karşı bölgede yaşayan insanların gönüllü canlı kalkan olmaları yerel bir eylem olma özelliği taşıırken, 2003 Irak Operasyonu ile birlikte gönüllü canlı kalkanların ulusaşırı eylem tipi olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak bu durumun tek başına Irak Operasyonu'na karşı doğan savaş karşıtlığı üzerinden açıklanması yetersiz kalacaktır; zira 2003 yılında uluslararası toplumun savaşa karşı bakışı sadece Irak Operasyonu üzerinden değerlendirilemez. 11 Eylül saldırıları ve akabinde gelişen Afganistan Savaşı ile uluslararası kamuoyunda oluşan geniş çaplı savaş karşıtlığı bir nevi bu eylemlilik türünü de doğuran hareket olmuştur.

11 Eylül saldırıları sonrasında çıktığı kabul edilen yeni savaş karşıtı hareketler beraberinde toplumsal duyarlılıktan, örgütlenme ve hatta protesto biçimlerine kadar birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir. 11 Eylül saldırıları neticesinde çıkan Afganistan Savaşı'ndan sadece birkaç yıl sonra gerçekleşen Irak Operasyonu da yeni savaş karşıtı hareketlerin geliştiği bu döneme denk gelmektedir. Tarihin en geniş çaplı savaş karşıtı gösterilerinin gerçekleştiği bu dönemde 600'den fazla şehirde 10 ila 15 milyon arasında kişi yürüyüş gerçekleştirmiştir.⁵⁴ Gönüllü canlı kalkan eyleminin ilk kez bu kadar geniş bir taban tarafından duyulduğu ve hatta ulus aşırı etkilerinin görüldüğü vaka da Irak Operasyonu olmuştur. Bu nedenden ötürü bu bölümde, gönüllü canlı kalkanların ortaya çıktığı toplumu ve aktivizm alanını anlayabilmek için yeni savaş karşıtı hareketi üzerinde durulacaktır.

Öte yandan, medya ve internet kullanımıyla birlikte savaş karşıtı hareketlerde öngörülemez bir yayılma söz konusu olmuştur. Ulusaşırı eylem boyutunu alan bu hareketlerin kitlelerle iletişimde medya ve özellikle internet kullanımı önemli bir rol oynamaktadır. Yeni dijital teknolojilerin yükselişle bağlantılı olarak protesto biçimlerinin, stratejilerinin, hedeflerin ve meselelerin gelişmesi yeni bir repertuarın yapım aşamasında olduğunu göstermektedir. İnternet, katılımcıların bulunması, gösterileri düzenleme ve otoritelerle iletişime geçilmesi gibi hareketlerin birçok geleneksel görevlerinin yapılmasını kolaylaştırmaktadır. İnternetin ağ (*network*) mantığı ulusaşırı protestolar için model haline gelmiştir. İnternet temelli mantık, aktivistlerin birleşik bir cephe yerine çeşit ve özerklik, merkezi kontrol yerine yatay koordinasyon ve sürekli örgütlenme yerine geçici koalisyon tercihlerini yansıtmaktadır. Yeni dijital teknolojiler, aktivistlere sadece demokratik istekler ve hareketin talepleri arasında

---

⁵⁴ TIMES, "Viewpoint: Why the Biggest Protest in the World History Ignored?" <http://world.time.com/2013/02/15/viewpoint-why-was-the-biggest-protest-in-world-history-ignored/> Erişim: 10.10.2014

köprü kurmamakta; aynı zamanda aktivistlerin kendi içlerinde siyasal idealler üretmelerini sağlamaktadır.⁵⁵

11 Eylül 2001'den bu yana başta ABD olmak üzere, dünyanın birçok yerinde barış için yüz binlerce insanın toplandığı kitlesel gösteriler düzenlenmektedir. Bu durumla ilgili yaygın görüş, bu protestoların birçok insanda savaş nedeniyle büyüyen memnuniyetsizlik hissini yansıttığı doğrudur. Karışabilir hareket (*miscible mobilization*) teorisini geliştiren Ion Bogdan Vasi'nin saptamalarına göre; yeni savaş karşıtı hareketler, diğer savaş karşıtı gösterilerden farklı olarak silahlı çatışmadan önce başlamıştır. Siyasal durumun savaş karşıtı örgütlenmeye elverişsiz olmasına ve bununla bağlantılı olarak, barış örgütlerinin sayısının ve gücünün azalmasına rağmen görülmüştür⁵⁶.

Vasi, günümüzün savaş karşıtı protestolar gibi kitlesel hareketleri "karışabilir" hareket kavramı ile daha iyi anlaşılabilirliğini düşünmektedir. Karışabilir hareket kavramına örnek olarak; nükleer karşıtı, çevre, barış ve küresel adalet hareketleri gösterilebilir. Çünkü aynı inanç sistemine sahip bireyler, aktivist toplulukları ve STK'lar tarafından düzenlenirler. Karışabilir hareketler, tek bir hareket çabasından ziyade eşzamanlı hareketlerden meydana gelmektedir. Dahası, dış süreçlerden ve hareket içindeki çeşitliliklerden etkilenmektedir. Dış süreç olarak iki ana durum olabilir. Tetikleyici olay, hareketler arasındaki etkileşimi ve hareketlerin birbirleriyle karışım derecesini artırabilir. Örneğin Çernobil patlaması, nükleer karşıtı, barış ve çevre hareketlerinin karışmasını arttırıcı bir olay olmuştur. İkinci dış süreç ise; modern iletişim teknolojilerinin varlığıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, karışabilir hareketler iki faktör tarafından şekillenmektedir: tetikleyici olay ve yeni bilgi teknolojilerinin kullanımı⁵⁷.

⁵⁵ Poletta, Three mechanisms by Which Culture Shapes Movement Strategy: Repertoires, Institutional Norms, and Metonymy, in Maney, Gregory M. and Kutz - Flamenbaum, Rachel V., eds. Social Movements, Protest, and Contention, Volume 37: Strategies for Social Change. University of Minnesota Press, 2012. s.47.

⁵⁶ Vasi, The New Anti-war Protests and Miscible Mobilizations. Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest, 2006, 5:2, s.137.

⁵⁷ Vasi, s. 140.

11 Eylül sonrası gelişen savaş karşıtlığında, uluslararası örgütler veya koalisyonlar söz konusu olmasa bile ulus-aşırı eylemler yer almıştır. Bu türde aktivizm, ulusal ve yerel seviyelerde gruplar arasında maddi ve ideolojik olarak bağlantılar yaratmıştır. Benzer şekilde, taban örgütlenmesine sahip gruplar arasında resmi olmayan bağlar oluşmuştur. Coğrafi sınırların aşılması ve ulus-aşırı kolektif eylemi kolaylaştırma bağlamında internet görece ucuz ve oldukça etkili bir araç olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojileri, uzak mesafeler arasında daha hızlı etkileşim ile strateji ve bilgi paylaşımının sağlanması yoluyla siyasal katılımı arttırmaktadır⁵⁸.

Boyle ve Shimierbach'a göre, internetin haberlere ve siyasetle ilgili bilgilere erişimde kullanılması, siyasal katılımı teşvik etmektedir. Diğer medya türlerinin aksine internet; hem yerel ve ulusal sorunlar hakkında daha fazla bilgi edinilmesini sağlamakta, hem de kişisel bağlantıların çoğaltılmasına fırsat sağlamaktadır. Geliştirdikleri teoride medyanın katılımı başlıca iki yolla sağladığının altı çizmektedir: hareketlenme bilgisi ve güçlendirme. Hareketlenme bilgisi, insanlara nasıl dahil olacakları bilgisini edinmeye izin vermektedir. Medya aynı zamanda, siyasal tartışma ve eylemi toplumun önüne getirerek, katılımın önemini güçlendirmektedir⁵⁹.

Medya ve internetin etkin kullanımına *ANSWER* koalisyonu iyi bir örnek teşkil etmektedir. *International Action Center*, *Nicaragua Network* ve *American Muslims for Global Peace and Justice* bir araya gelerek "*Act Now to Stop War and End Racism (ANSWER)*" koalisyonunu oluşturmuşlardır. *ANSWER*, internet üzerinden örgütlenerek kolektif eylem planlamışlar ve gösteriler, sokak protestoları ve çeşitli kampanyaları yürütmek için yasal izinler elde etmişlerdir. Bu hızlı örgütlenmede internetin etkisi oldukça büyüktür. Eylemlere katılanların %57'si internet üzerinden aldıkları bilgilerden etkilendiklerini söylemiştir. Dahası,

⁵⁸ Gillan/Pickerill, Transnational anti-war activism: Solidarity, diversity and the Internet in Australia, Britain and the United States after 9/11, *Australian Journal of Political Science*, 2008, 43:1, s. 60.

⁵⁹ Boyle/Schmierbach, Media Use and Protest: The Role of Mainstream and Alternative Media Use in Predicting Traditional and Protest Participation, *Communication Quarterly*, 2009, 57:1, s.5.

bu protestoların varlığından %80'i e-mail ve internet siteleri vasıtasıyla haberdar olmuşlardır⁶⁰.

ANSWER'ın sağladığı bir diğer başarı ise; kolektif eylem çerçevesini geliştirmesi olmuştur. 2001 sonrası siyasal ve sosyal ortamda savaş karşıtları, kitle medyasının da etkisiyle "hain" olarak damgalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu tehlikeden kaçınmak için, kolektif eylem çerçevesi iki ana unsur baz alınarak çizilmiştir: pasifizm ve adalet. Teröre karşı savaşın, terörün durdurulmasında etkili olmayacağı argümanı öne çıkarılmıştır. Savaşın alternatifi olarak uluslararası adalet mekanizmaları, yoksulluk ve diğer sosyal adaletsizleri de içeren ana sorunlarla baş etmek üzere yapısal değişiklikler sunulmuştur⁶¹.

Gillan ve Pickerill, savaş karşıtlığı ve internet siteleri arasındaki ilişkiye ilişkin yaptıkları araştırmada Avustralya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'ni vaka olarak ele almış ve Irak Operasyonu başladığında kurulan savaş karşıtı internet sitelerini incelemişlerdir. Bu internet sitelerini belirlerken iki temel kriter gere elemeler yapmışlardır: (1) İlgili ülkeye karşı açıkça yönelimini sergilemek ve (2) kurumsal siyasal alanın dışında açıkça aktiviteleri desteklemek⁶². İnternet sitelerini aşağıda yer aldığı şekilde kodlamışlardır:

1. *Barış protestoları sitesi*: Savaş karşıtlığı, nükleer silahsızlanma ve silah karşıtı antlaşmalar gibi barış değerleri ele alınmaktadır. Kitle gösterileri veya doğrudan eylemler gibi siyasal aktiviteler desteklenmektedir.

2. *Barış lobisi siteleri*: Protesto sitelerine benzer değerler ve konular içerir; ancak siyasal eylemler konusunda yönetim kurumlarıyla doğrudan lobicilik veya seçilmiş hükümete mektup yazmak gibi daha kurumsallaşmış yöntemler tercih edilmektedir.

---

⁶⁰ *Vasi*, s. 148.

⁶¹ *Vasi*, s. 148.

⁶² *Gillan/Pickerill*, s. 65.

3. "*Daha geniş*" *protestolar*: Yukarıdaki ayrımları takiben, hareket eğilimi bakımından birçok konuya odaklanan veya barış/savaş karşıtlığı olmaktan ziyade insan hakları veya çevre gibi alanları öncelik olarak belirleyen sitelerdir.
4. *Alternatif medya ve harekete destek hizmetleri*: Ana akım olmayan medya haberlerini ve haber kaynaklarını içerirler. Ayrıca elektronik dilekçe yazmak gibi çevrimiçi hizmetleri de sunmaktadır.
5. *Ana akım medya siteleri*: Büyük medya kanalları veya gazetelerin internet sitelerini içermektedir.
6. *Yönetim siteleri*: Ulusal hükümetlerin kurumları veya uluslararası kurumların internet sitelerini içermektedir⁶³.

Yapılan bu araştırmaya göre, alternatif medya ve hareket destek hizmetleri diğer türlerle kıyaslandığında ulusaşırı bağlantıları daha kurmaktadırlar. Avusturya, Birleşik Krallık ve ABD'deki aktivistlerle yapılan derin mülakatlarda , dayanışma ifadelerinin karşılıklı aktarılmasında haber paylaşımının kilit rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Bu üç ülkede de sorunları içeren ağların çakıştığı alanda veya ortak paylaşım alanında ana akım medya ile alternatif medya egemen konumdadır. Buna ilaveten; medya kaynaklarının ulusaşırı niteliği nedeniyle bu kaynaklar, yerel mücadeleleri küresel bağlama yerleştirme yolu olarak kullanılabilir⁶⁴.

İnternet, sadece eylemcileri bir araya getirmek için değil aynı zamanda savaşın kamuoyu tarafından takibi açısından da oldukça önemlidir. Zira, savaş başladıktan kısa bir süre sonra, 1 Nisan 2003 tarihinde *The Pew Research Center*'in yayınladığı araştırmaya göre; Amerikan halkının dörtte üçünden fazlası, %77'si savaşı internetten takip etmiştir⁶⁵. Buna ek olarak; internet kullanıcısı Amerikalıların %55'i e-postayı, savaşla ilgili iletişim aracı olarak kullanmıştır.

⁶³ Gillan/ Pickerill, s. 69.

⁶⁴ Gillan/ Pickerill, s. 72-73.

⁶⁵ The Internet and The Iraq War, <http://www.pewinternet.org/2003/04/01/the-internet-and-the-iraq-war/> Erişim: 10.10.2014.

Aşağıdaki tabloda e-posta yoluyla savaşa ilgili paylaşılan bilgi ve belgelerin özellikleri belirtilmiştir⁶⁶.

Tablo 1. E-posta kullanımı ve Irak Savaşı⁶⁷

E-posta türü	Bu e-postaları atan/alan kişi yüzdesi
Vatansever duygular ve materyaller	%29
Dua ricaları	%25
Arkadaşlarla savaş tartışması	%18
Savaş karşıtı örgütlerden alınan e-postalar	%10
Savaş yanlısı örgütlerden alınan e-postalar	%7
Seçimle gelen yetkililerle iletişim kurma	%5

Bireylerin, internete yönelmelerinin iki sebep olabilir. İlki, eyleme nasıl dahil olabileceklerine, yapılacak protestolara, düzenlenen ulaşım dair bilgi edinebilirler ve uygulanacak stratejileri tartışabilirler. İkincisi; çevrimiçi tartışmalar, bireylerin kendilerini grup veya hareket içinde tanımlamasına yol açabilir⁶⁸. Birçok sosyal hareket teorisyenine göre grup kimliği, aktivizmin öngörülmesinde kilit rol oynamaktadır⁶⁹.

⁶⁶ The Internet and The Iraq War, , <http://www.pewinternet.org/2003/04/01/the-internet-and-the-iraq-war/> Erişim: 10.10.2014.

⁶⁷ The Internet and The Iraq War, <http://www.pewinternet.org/2003/04/01/the-internet-and-the-iraq-war/> Erişim: 10.10.2014.

⁶⁸ *Hwang, /Schmierbach/ Paek/Zuniga/Shah*, Media Dissociation, Internet Use, and Antiwar Political Participation: A Case Study of Political Dissent and Action Against the War in Iraq, *Mass Communication & Society*, 2006, 9(4), 461-484. s. 467.

⁶⁹ Konuyla ilgili olarak *Jasper* ve *Poletta* 2001 yılında "Collective Identity and Social Movements" adlı makaleyi, daha öncesinde ise; *Simon, Stümer, Weber, Freytag* ve *Habig* 1998 yılında "Collective identification and social movement participation" adlı makaleyi yazmışlardır.

İnternet, sadece eylem öncesinde internet aracılığıyla kitlelerle iletişim için değil; aynı zamanda eylem sonuçlandıktan sonra da eyleme dair bilgilerin ve deneyimlerin paylaşımı için kullanılmaktadır. Irak'a giden gönüllü canlı kalkanların eylem sonrası düzenledikleri "www.humanshields.org" adlı web sitesi buna örnek olarak gösterilebilir. Daha da önemlisi, bu eylemlerin sonraki dönemlerde başka operasyonlara karşı da örgütlenebilmesi için kitlelerle iletişimi canlı tutmak önemlidir. Bu anlamda, bu eylemlerin başını çeken Ken O'Keefe'nin kişisel blogu sürekli güncel tutularak çeşitli eylemler için bir anlamda çağrı niteliği taşımaktadır. Dahası, kendi blogunda yer alan ekolojik sorunlardan savaş karşıtlığına kadar eylem çeşitliliğine baktığımızda, O'Keefe'nin yürüttüğü aktivizmin karışabilir hareket teorisine uygun olarak sadece savaş karşıtı eylemlerle sınırlı kalmadığını görülmektedir⁷⁰.

Kendisini barış eylemcileri olarak da tanımlayan gönüllü canlı kalkanların ana gayesi, savaş kültürünün yerini barış kültürünün almasını sağlamaktır ve bu anlamda, bu kitlesel hareketlerin içerisinde kendilerine yer bulmaktadırlar⁷¹. Neden bu kitlesel gösterilere katılan her savaş karşıtı göstericinin gönüllü canlı kalkan olarak bölgeye gitmediği sorusunun cevaplanması zor olduğu kadar çok boyutlu değerlendirme ihtiyacına da işaret etmektedir. Ancak burada değinilmesi gereken önemli bir nokta, bu tür kitlesel protesto hareketlerinin sağladığı meşruiyet alanlarıdır. Her ne kadar elimizde yeni savaş karşıtı hareketler ile gönüllü canlı kalkanlar arasında doğrudan sebep sonuç ilişkisi kuran çalışmalar yoksa da, kitlesel eylemlerin ve kamuoyunda oluşan savaş karşıtlığının yarattığı meşruiyetin gönüllü canlı kalkan eylemleri gibi eylemlerin gerçekleşmesini kolaylaştırıcı etkisi olabilmektedir. Sonraki bölümde ele alınacağı üzere, strateji belirleme konusundaki temel zorluklardan biri eylemcilerin karşılaştığı risk dilemmasıdır. Göze alabildikleri risk karşılığında, eylemin başarıya ulaşması arasındaki korelasyon eylemcilerin yöntem seçimlerinde önemli bir unsurdur.

⁷⁰ Ken O'Keefe, <http://kenokeefe.wordpress.com/> Erişim tarihi: 11.11.2014

⁷¹ Adam, *Psychology For Peace Activists: A New Psychology For the Generation Who Can Abolish War*, 1995 (Revised Edition), s.7.

II. Gönüllü Canlı Kalkanların Eylemlilik Bakımından İncelenmesi

A. Protestoda yöntem sorunsalı

Özünde itirazın yer aldığı protesto, bireysel ya da örgütlü gruplar tarafından gerçekleştirilebilir. Protesto hareketlerinin amacına ve niteliğine göre değişmekle birlikte; her protesto hareketinin ahlaki boyutu bulunmaktadır. Ancak bu ahlaki boyut sadece örgütlü grupların eylemlerini değil; aynı amaç için bireysel mücadele veren kişilerin de eylemlerini içermektedir⁷². Bu nedenden ötürü, bir protesto hareketinin ahlaki boyutunun protestonun amacı ve yönteminin birlikte değerlendirilmesiyle ortaya konabileceği kanaatindeyim. Protestonun amacına yönelik incelemenin yapıldığı ilk bölümde, gönüllü canlı kalkan eylemcilerinin benimsediği ilkenin barış hakkı savunuculuğu olduğu ortaya konmuştur. Dahası, insan hakları savunucusu olarak değerlendirilebilmelerinin bir diğer unsurunun da eylemcilerin seçtiği taktik ve stratejilerden geçtiği belirtilmiştir. Bu anlamda, eylemcilerin barışçıl protestoların içinde yer almaları gerektiği ve dolayısıyla, şiddetsizliği seçmiş olmalarının insan hakları savunucusu olarak değerlendirilip değerlendirilmemelerinde asli olduğu vurgulanmıştır.

Bu bölümde gönüllü canlı kalkan eylemcilerinin seçtiği yöntemin barışçıl olup olmadığı tartışmasından önce şiddetsiz eylem teorisine değinilmektedir. Gönüllü canlı kalkanların seçmiş olduğu protesto yöntemi bu teori içerisinde değerlendirildikten sonra ise, beden meselesi karşımıza çıkmaktadır. Zira bu eylem sadece şiddetsiz olma özelliğine sahip olmadığı gibi bedenin yüksek risk altına sokulmasıyla birlikte beraberinde başka soruları da getirmektedir. Buradan yola çıkarak, gönüllü canlı kalkan eyleminin eylemlilik özelliklerine bu bölümde

---

⁷² *Jasper*, *Ahlaki Protesto Sanatı*, s.29.

değinilmiş ve hukukilik tartışmasına girilmemiştir. Eylemlilik özellikleri içerisinde strateji, taktik, protestocunun ahlaki duruşu ve beden kullanımı ile ilişkisi incelenmiştir.

1. Strateji belirleme

Aktivistler, değişen siyasal ve kültürel şartlara cevap vermeyi ve etkililiklerini azami seviyeye çıkartmayı hedeflerler⁷³. Aktivistlerin eylem repertuarlarının oluşmasında bilişsel, ahlaki ve strateji bileşenleri etkilidir. Bilişsel bileşen, protestocuların pratiklere aşina olmasına; ahlaki bileşen ise, hedeflerle paralel olarak eylemler için de “hak ve adalet sınırları”nın geçerliliğine ilişkindir.

Strateji bileşeni, eylemcilerin teknik konusundaki beceri ve yaratıcılıklarının sürece dahil edilmesiyle ilgilidir. Taktikler, nötr araçlar olmaktan öte, protestocuların hayatlarında duygusal ve ahlaki açıdan önemli rutinler arasındadır⁷⁴. Seçimler, doğal olarak stratejiktir; ancak duygular da sosyal ve siyasal yaşamın içine nüfuz etmektedir. Gurur, utanç, merhamet ve öfke gibi ahlaki duygular politik görüşümüzü derinden etkilemektedir. Belirli seviyede ahlaki şoklar, aktivistleri halihazırda ellerinde olanlardan yararlanmaktan ziyade, altyapı oluşturmak, kaynakları seferber etmek ve daha ağır bedelleri özümsemek için harekete geçirebilir⁷⁵.

Aktivistler için strateji, taleplerle, olaylarla, ittifaklarıyla, arka planla, kimlikle alakalı kararlar ile kendilerinin, kaynakların ve taktiklerin sunumuyla ilgilidir. Aktivistler, seçimlerini sınırsız olasılıkların olduğu bir katalogdan yapmazlar; daha ziyade sınırlı bir mücadele repertuarından yaparlar. Bu sınır, genel sosyal normlardan ve/veya her bir grubun kaynakları, hedefleri ve

⁷³ Meyer/Staggenborg, Thinking about Strategy, in Maney, Gregory M. and Kutz - Flamenbaum, Rachel V., eds. Social Movements, Protest, and Contention, Volume 37: Strategies for Social Change. University of Minnesota Press, 2012. s.4.

⁷⁴ Jasper, Ahlaki Protesto Sanatı, s.344-345.

⁷⁵ Jasper, Choice Points, s.36-37.

kimliklerinden gelmektedir⁷⁶. Toplumsal hareketlerin stratejisi, yapı ile kurumların kesiştiği alanda yer almaktadır. Aktivistler, değişen siyasal ve kültürel şartlara cevap vermeyi ve etkililiklerini azami seviyeye çıkartmayı hedeflerler⁷⁷.

Aktörlerin becerileri, bilgi birikimleri ve deneyimleri içinde yer aldıkları hareketin stratejisini belirlemede oldukça önemlidir. Bazı beceri ve deneyimler, bir aktivizm alanından ötekine aktarılabilirken, bazılarında ise bu mümkün olmamaktadır. Protesto içerisinde aktivistler, yeni beceriler edinebilir ve sahaya ilişkin bilgi birikimlerini arttırabilirler. Örneğin; polisin nasıl cevap vereceği, polisin kullandığı silahların etkileri veya gazetecilerin hangi günlerde daha istekli haber yaptıkları gibi belirli bilgilere sahada katılımcı olarak erişebilirler. Bütün bu bilgi ve deneyimlerle, mesaj iletimi için yeni fikirler, yeni stratejiler ve diğer aktivistlerle geniş iletişim ağları oluşturabilirler⁷⁸.

Jasper, strateji konusunda risk dilemmasına dikkat çekmektedir. Risk dilemmasına göre; potansiyel bedel ve riskler, potansiyel faydalarla korelasyon içerisindedir. Dolayısıyla, oyuncular ne kadarını riske etmek istediklerine karar vermelidirler. Genellikle yüksek risk, yüksek bedel ve yüksek fayda veya düşük risk, düşük maliyet ve düşük fayda seçenekleri söz konusudur. Stratejik kararları zor yapan da genellikle bu durumdur⁷⁹. Göze alınacak risk, aktivistler açısından bireysel bir karardır. Aynı konu için mücadele veren eylemcilerin, farklı stratejileri izlemeleri ve farklı taktikleri seçmeleri, göze alabildikleri riskle ilintilidir. Barış aktivizmi içerisinde yer alan eylemcilerin kullandığı taktikler açısından tezin konusunu oluşturan gönüllü canlı kalkan örneği, en yüksek risk içeren eylem türlerinden birini oluşturmaktadır.

---

⁷⁶ Meyer/Staggenborg. s.6

⁷⁷ Meyer/Staggenborg s.3

⁷⁸ Kutz-Flamenbaum, Conclusion: Conceptualizing Strategy in an Interactive Processional Model, in Maney, Gregory M. and Kutz - Flamenbaum, Rachel V., eds. Social Movements, Protest, and Contention, Volume 37: Strategies for Social Change. University of Minnesota Press, 2012. s.289.

⁷⁹ Jasper, Choice Points, s.29.

Meyer ve Staggenborg, toplumsal hareketlerde strateji belirlenmesiyle ilgili olarak şu unsurların altını çizmektedirler⁸⁰:

1. Strateji taktiklerle, taleplerle, hedeflerle ve ittifaklarla ilgili kararları içermektedir ve bu kararlar, birbirleriyle ilişkilidir.

2. Devlet otoritelerinin müdahalesi, herkes için olası seçenekleri değiştirmektedir.

3. Hareketler, aktörlerin bölünmezliği anlamına gelmemektedir. Aynı hareket içerisinde yer alan aktivistlerden bazıları, bir zamanlar hısım olduklarıyla kurumsal uzlaşma yoluna giderken, diğerleri aynı kişilere karşı tutum almaya devam edebilir.

4. Stratejik kararlar, tartışılabilir ve daha çok aktivistler bu kararları tartışmaktadır.

Stratejiyi oluşturan unsurlar ile ilgili olarak ise üç unsurdan söz etmektedirler: kolektif eylemde aktivistlerin istekleri, mücadele alanları ve taktikleri. Her biri hedeflerin seçimini, zamanlamayla ilgili kararları ve stratejik ikilem ile çeşitli ilişki biçimlerini kapsamaktadır. Bunların hepsi birbiriyle ilintilidir. Dahası, her bir karar bazı stratejik olasılıkların ortaya çıkmasına, diğer olasılıkların ise sona ermesine neden olmaktadır⁸¹.

Bütün bu bilgiler ışığında, gönüllü canlı kalkan eylemini gerçekleştiren barış aktivistlerinin strateji olarak şiddetsizliği seçmiş olmaları tesadüf değildir. Dahası, ilk bölümde de belirtildiği üzere, durdukları noktada şiddetsizlik adeta bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek vicdani ret düşüncesini benimsemiş eylemciler, gerekse kendini insan hakları savunucusu olarak nitelendiren eylemciler açısından barışçıl protesto yöntemleri savundukları ilkeler ile eylemleri arasındaki tutarlılığı sağlayan tutkal rolündedir.

---

⁸⁰ Meyer/Staggenborg, s.4.

⁸¹ Meyer/Staggenborg, s.6.

2. Şiddet içermeyen eylemler

Şiddetsiz eylemlerden bahsedildiğinde sıklıkla kavram kargaşası yaşanmaktadır. Sanılanın aksine, şiddetsizliğin içinde uysallık yatmamaktadır. Şiddetin dini, etik ve ahlaki sebeplerden dolayı, amaca uygunluğundan ötürü veya çeşitli nedenlerle reddedilmesi, emirlere uysal bir şekilde itaat etmek anlamına gelmemektedir. Şiddetsiz eylem, her şeyden önce meydan okumayı gerektirir⁸². Şiddet, salt bireyin aktörü olduğu "özel" nitelikte olabildiği gibi, örgütlü ve düzenli biçimde gerçekleşen devlete karşı veya devlet tarafından çeşitli gruplara uygulanan "kolektif" nitelikte de olabilir⁸³. Gayriahlaki bulunan kurallara ve faaliyetlere itaatsizlik ederken şiddetin de aynı zamanda reddedilmesi sivil itaatsizliğin öncüleri Thoreau ve Ghandi'ye kadar uzanmaktadır.

Judith Stiehm, "Nonviolence is Two" adlı denemesinde şiddetsizliğe yönelik iki yaklaşımdan bahseder. Bunlardan ilki, Ghandi'nin temsil ettiği ahlaki yaklaşımdır. Bu yaklaşımın özünü insan ahengi, ahlaki olarak reddetme ve ahlaki zorlama oluşturur. İkincisi ise, Sharp'ın geliştirmiş olduğu pragmatik yaklaşımdır. Stiehm, bu iki yaklaşımın birbirinden farklı motivasyonları, varsayımları ve uygulamaları olduğundan bahsetmektedir⁸⁴. Ghandi'nin yaklaşımında şiddetsizlik "ideolojik", "prensipli", "vicdanlı" ve "pozitif" olarak nitelendirilirken; Sharp'ın yaklaşımındaki anahtar olgu etikten ziyade "güç"tür. Sharp, şiddetsizliği "alternatif silah sistemi" olarak tarif etmektedir⁸⁵. Bu bilgiler ışığında öncelikli olarak, ahlaki yaklaşımın öncüleri olan Ghandi ve Thoreau'nun şiddetsiz eyleme bakışları ele alınacaktır. Ardından, şiddetsiz eylemin işlevselliği üzerine çalışan Gene Sharp'ın teorisi irdelenecektir.

⁸² Sharp, The Meaning of Non-Violence: A Typology.

⁸³ Ünsal, Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi, Cogito.

⁸⁴ Weber, Nonviolence is Who?: Gene Sharp and Ghandi, Peace&Change, Vo. 28, No.2, Nisan 2003, s.250.

⁸⁵ Weber, s.258

a. Şiddet içermeyen eylem felsefesinin öncüleri

Henry David Thoreau, 19. yüzyılda henüz gelişmekte olan Amerikan demokrasisi ile kendi değerleri arasındaki çelişkiyle karşı karşıya gelmiştir. Kurucu ilkelerde bahsedilen eşitlik karşısında gerçekte var olan kölecilik ve ayrımcılık, bireysel özgürlük karşısında ise kolektif yükümlülük⁸⁶. Thoreau'nun görüşlerini üç bölüme ayırabiliriz: yönetim tarzına ve ilkelerine ilişkin olanlar, yönetim karşısında sivil itaatsizliğe olanak sağlayan, izin veren ilkeleri ve sivil itaatsizliği silahlı direnişe dönüştüren tepkisel düşünceleri⁸⁷.

Şiddetsizlik felsefesinin hiç şüphesiz diğer önemli ismi Gandhi'dir. Bové ve Luneau'ya göre Gandhi, "*vicdani reddini aşarak, her bir insanın haysiyetini stratejik bir bakış açısına -Hint'in sömürgelekten kurtuluşu- hizmet eden kolektif bir güç*" haline getirmiştir⁸⁸. Gandhi'nin hayatındaki en önemli hedef, "herkesin refahı" ya da "herkesin kalkınması" anlamına gelen *sarvadoya*'dır. Bu hedefi gerçekleştirmek için Gandhi'nin yazdıklarını ve eylemlerini belirleyen üç ana ilke vardır: satya (doğruluk), ahimsa (şiddetsizlik) ve tapasya (kendine acı çekirme)⁸⁹.

"Soul Force" anlamına gelen Satyagraha iki kademedeki anlaşılmalıdır. İlki, doğruluğun açığa çıkarılması; ikincisi, barış inşacı stratejilerin sivil itaatsizlik veya şiddetsiz direniş üzerine kurulmasıdır⁹⁰. Johan Galtung'a göre; *satyagraha* teorisi, "Gandhi'nin savunduğu soyut tasarımlar ile giriştiği somut eylemler arasında normlardan, önermelerden ve ahlaki buyruklardan oluşan bir katman" olarak düşünülebilir⁹¹. *Ahimsa* (şiddetsizlik) ise; Hindu inancının felsefi köklerine kadar inmektedir. Gandhi için hayatın kutsallığı ve yaşayan hiçbir şeye zarar verilmemesi anlamına gelmektedir. Şiddet eyleminde bulunmak yerine

⁸⁶ Bové/ Luneau, Sivil İtaatsizliğe Çağrı, İletişim Yayınları, 2006, s.72.

⁸⁷ Ökçesiz, Sivil İtaatsizlik.

⁸⁸ Bové/Luneau, s.76.

⁸⁹ Mayton II, Gandhi as Peacebuilder: The Social Psychology of Satyagraha, Chapter 25 in Christie, D.J. Wagner, R.V., & Winter, D. A. (Eds). (2001). Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall s.1

⁹⁰ Mayton II, s.2

⁹¹ Galtung, Gandhi ve Alternatif Hareket Teoride Satyagraha: Normlar, *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*, Ayrıntı Yayınları, s.216.

tapasya'yı yani acı çekmeyi tercih etmek, şiddet döngüsünü kıran bir durumdur. Sosyal adaletsizliklerle mücadele eden kişiler, status quo'yu korumaya çalışan kişilerden daha çok acı çekebilirler; ancak Gandhi bu durumun uzun vadede toplamda daha az şiddetin var olmasına neden olduğunu düşünmektedir. Kendine acı vermek, cesaret ve otokontrol gerektirmektedir⁹².

Haksız kurallar ve politikalar karşısında sivil direniş eylemi olan Satyagraha'nın adımları şu şekildedir:

- Kurulu mekanizmalar ve kabul edilen protokol içerisinde çatışmayı çözmek için çaba sarf edilmesi,
- Bu mekanizmaların etkisiz olduğu kanıtlandıktan sonra, grubun doğrudan eylemin sistematik planlamasına başlaması,
- Gösteriler, yürüyüşler gibi kampanyalar içeren aktif propaganda yürütülür. Haksızlığa sebep olan politikalar değişmez ise, karşı tarafa son güçlü bir eylemin çağrısını içeren ultimatoma verilir.⁹³

Gandhi'ye göre haksızlık karşısında politik olarak uygun zaman beklenmeden hemen harekete geçilmelidir. Burada hareketten kasıt eylemlilik halidir; yazı ve bildirimlerle yetinilmemelidir⁹⁴. Eylemlilik halinde Gandhi'nin ilk ve ana kuralı şiddetsizliktir. Bu fiziki şiddetin de ötesinde her türlü psikolojik, sözel ve mülke karşı şiddeti de kapsayan şiddetin reddidir⁹⁵.

---

⁹² *Mayton II*, s. 2-4.

⁹³ *Mayton II*, s.5.

⁹⁴ *Galtung*, s.221.

⁹⁵ *Galtung*, s.223.

b. Şiddetsiz eylemin pragmatizmi

Gene Sharp'ın güç teorisi (*theory of power*), şiddetsiz eylemin ahlaki boyutundan ziyade yarattığı etkiye odaklanmaktadır. Güç teorisine göre, şiddet içermeyen eylem hiçbir ahlaki mantığa dayanmak zorunda değildir. Ahlaki olmasını bir yana bırakırsak şiddetsiz olması insanlar tarafından daha uygun ve meşru bulunması bakımından daha etkilidir. Şiddet, insanları korkutup dışarıda bırakırken, eylemin şiddetsiz olması katılımı sağlamaktadır. Katılımın daha geniş kesimle yayılması ise; eylemin doğuracağı sonuçlar bakımından önem arz etmektedir. Şiddetsiz eyleme katılmak için aktivist olmaya gerek yoktur. Her türlü inançtan, ideolojiden ve metafizik görüşten gelen protestocular şiddetsiz eylemi kullanabilirler⁹⁶.

Şiddetsiz eylem, ahlaki otoriteye bağlı değildir. Eylemcinin hedefi, siyasal değişimi sağlamaktır⁹⁷. Toplum içerisindeki yöneten ve yönetilen ilişkisinin temeli, yönetilenin rızası üzerine kuruludur. "Yöneten" olarak sadece devletin üst kademesinde olanları değil; emir altında devlet için çalışanları da nitelendirmektedir. Geri kalan herkes ise, yönetilen sınıfını oluşturmaktadır. Sharp'a göre, yönetenin gücü yönetilenin rızasından gelmektedir. Protesto, bir anlamda yönetilenin rızasını geri çekme sürecidir. Şiddetsiz eylem, yönetilenin itaat etmemesi, karşı çıkmasından meydana gelmektedir. Rızanın aktif biçimde geri çekilmesi şiddetsiz eylem açısından önem taşımaktadır. Pasiflik ve teslimiyetçilik, şiddetsiz eylemin özellikleri arasında bulunmamaktadır. Aktivite, meydan okuma ve mücadele şiddetsiz eylemin özünü oluşturmaktadır⁹⁸.

Schock, şiddetsiz eylemin siyasal, ekonomik, sosyal, duygusal veya ahlaki baskı yaratarak aktif bir süreçten meydana geldiğinden bahseder. Şiddetsiz eylemin en temel iki özelliği: aktif ve şiddetsizliktir. Meydan okuma,

⁹⁶ Sharp, The Meaning of Non-Violence: A Typology, 41-46.

⁹⁷ Sharp, The Meaning of Non-Violence: A Typology, 41-46.

⁹⁸ Martin, Gene Sharp's Theory of Power.

kurumsallaşmış siyasal kanallar üzerinden yürümez ve hatta, her zaman hukuki sınırlar içerisinde de kalmaz⁹⁹. Şiddet içermeyen herhangi bir şey, şiddetsiz eylem değildir. Şiddetsiz eylem olması için bazı risklerin olduğu belirli eylemlerden olması gerekir. Devletin bu eylemleri onaylaması gerekmez. Hukuki olduğu gibi hukuk dışı olduğu durumlar da olabilir. Sıradan ve kurumsallaşmış yolların aksine otoriteye doğrudan meydan okuduğu için her zaman belli riskleri taşır. Şiddetsiz eylem, devletin şiddet uygulamayacağı anlamına gelmemektedir. Özellikle demokratik olmayan devletler, şiddetsiz eylemleri zorla bastırma eğilimindedirler¹⁰⁰.

Üç türlü şiddetsiz eylemden bahsetmek mümkündür. İlk olarak, ihmali fiiller (*acts of omission*), normlardan, geleneklerden ve hukuktan beklenen eylemlerin reddedilmesi halinde vuku bulmaktadır. İkinci türü normlar, gelenekler ve hukuk tarafından yasaklanan eylemlerin (*acts of commission*) gerçekleştirilmesidir. Üçüncü tür ise; bu iki türün karışımından ortaya çıkmaktadır¹⁰¹.

Şiddetsiz eylem öncelikle, keşilikten, korkaklıktan ve özgürlüğün sınırlandırıldığı hallerden ayrılmaktadır. Sharp, genel şiddetsizlik halini 9 başlıkta toplamıştır: direnmeme, aktif uzlaş, ahlaki direniş, seçici şiddetsizlik, pasif direniş, barışçıl direniş, şiddet içermeyen doğrudan eylem (veya şiddetsiz müdahale), *Satyagraha* ve şiddetsiz devrim¹⁰². Şiddet içermeyen doğrudan eylem,

⁹⁹ Schock, Non-violent action and its misconceptions: Insights for Social Scientists, 705.

¹⁰⁰ Sharp, The Meaning of Non-Violence: A Typology, s. 42-45.

¹⁰¹ Schock, 705.

¹⁰² Direnmeme, bireysel, devlet ve uluslar arası düzeyde her türlü şiddetin reddedilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Amish'ler gibi Hıristiyan tarikatlarında görülmektedir.

Aktif uzlaş, şiddetin kullanılması yerine iyi niyetin ve uzlaşının etkili olduğu fikrinden yola çıkılmaktadır. Tolstoy bu yöntemi benimseyen isimlerden birisidir.

Ahlaki direnişte bulunan kişi ya da gruplar, her türlü kötülüğe direnilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Savaş ve kölelik gibi "kötücül" durumlara aktif olarak ama şiddetsiz yöntemler izlenerek direnilmelidir. Bu yöntemlere, mektup yazmak ve konuşma yapmak gibi eylemler örnek gösterilebilir.

Seçici şiddetsizlik, şiddetli çatışma gibi bazı şiddet durumlarının reddedilmesidir. Ancak bazı durumlarda sonuca ulaşmak gibi şiddet içeren yöntemler izlenebilir. Yahova Şahitleri'nin izlediği yöntem seçici şiddetsizlik için örnek teşkil etmektedir.

Pasif direniş; çatışmayı yürütme, sosyal, ekonomik ve siyasal değişimleri sağlama veya engel olma amacıyla uygulanır. Eylemciler, prensip gereği değil ellerinde şiddet yöntemlerini uygulamak için

tezin konusu bakımından özellikle ele alınmalıdır. Şiddet içermeyen doğrudan eylem, yeni politikaların, yeni davranış kodlarının oluşmasını sağlamak veya kurumların yeni politikalarını bozmayı hedefleyen pratik bir yöntemdir. Doğrudan eylem, gerçeklerin soruşturulmasını, tartışılmasını, anlaşmayı ve kamuya yönelik çağruları takip edebilir.¹⁰³ Barış hareketleri, sivil itaatsizlik gibi özel durumlar bu kavramlardan biri ya da birkaç içerisinde yer alabilirler. Burada ele alınan "gönüllü canlı kalkanlar" eylemlilik bakımından sivil itaatsizlikten daha fazlasını ifade etmektedir. Savaş karşıtlığı üzerinden gelişen bu hareket, şiddet içermeyen doğrudan eylem kapsamında değerlendirilmelidir.

1970'lerin sonundan itibaren ABD ve Avrupa'da gelişen yeni sosyal hareketler içerisinde şiddet içermeyen doğrudan eylemler özellikle pasifizm, çevrenin korunması, feminizm temalı hareketlerin parçası olmuşlardır. Bu eylemlilik çerçevesinde, kurumsallaşmış siyasi kanalların kullanılmaması, meşru görüldüğü hallerde hukukun ihlali, hareketin içi de dahil olmak üzere hiyerarşinin eleştirisi ve insanlara yönelik şiddetin reddi ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁴ Kalabalık kuramsalcıların sosyal hareketleri işlevsel ve irrasyonel bulmasının aksine, yeni sosyal hareketler teorisi çalışan kuramcılara göre seçilen taktiklerin seçimi oldukça rasyonel ve siyasal fırsat yaratacak niteliktedir. Taktiksel seçimler, stratejik fırsatları belirli hedefler ve belirli zaman çizgisinde değerlendirmek üzere yapılmaktadır. Şiddet ve düzensizlik, baskıyı meşru kılmakta ve kolektif eylemin maliyetini arttırmaktadır¹⁰⁵. Bu bağlamda, şiddet içermeyen eylem türleri yeni

---

araç yoksa veya bu yöntemleri izleyerek sonuca ulaşamayacaklarsa şiddetsizliği seçerler. Bazı durumlarda fiziksel şiddetin tamamlayıcısı olarak veya hazırlığı olarak bu yöntem seçilebilmektedir.

Barışçıl direniş; çatışmayı yürütme, sosyal, ekonomik ve siyasal değişimleri sağlama veya engel olma amacıyla uygulanır. Ancak pasif direnişten farklı olarak eylemcilerin yaygın olarak şiddetsizliği benimsemesi söz konusudur.

Satyagraha, önceki alt bölümde ele alınmıştır. Bkz. s.32.

Şiddetsiz devrimde devrimciler, bugünün dünyasında yaşanan büyük sosyal sorunların kökenlerinin bireylerin sosyal ve kişisel hayatlarında olduğunu düşünmektedir. Bu sorunlar ancak bireysel ve toplumsal değişikliklerle çözülebileceğine inanmaktadır. Hedefleri şiddetsiz, işbirliğiyle ve eşitlikçi ilişkilerle savaş, şiddet ve sömürü gibi hususları ortadan kaldırmaktır.

Bu tipolojilerle ilgili daha detaylı bilgi için bkz. *Sharp, The Meaning of Non-Violence*, s. 44-63.

¹⁰³ *Sharp, The Meaning of Non-Violence*.

¹⁰⁴ *Jasper*, s.284

¹⁰⁵ *Meyer*, s.125-145.

toplumsal hareketlerin önemli bir parçası haline gelmektedir. Özellikle sivil itaatsizliğin ve yaratıcı eylemlerin sıkça kullanıldığı yeni sosyal hareketlerde, protestocuların almış olduğu risk eylem türüne göre değişse de eylemlerin şiddet içermemesi temel ilke olarak benimsenmektedir. Habermas'a göre; barış hareketlerinde barışçı yöntemlerin seçilmesi taktikten öte ahlaki bir ilke olarak savunulmaktadır¹⁰⁶.

İşbirliği yapmama ve baskı kurma gibi şiddetsiz eylem biçimlerinden farklı olarak şiddetsiz müdahalede eylemciler bir duruma negatif veya pozitif olarak müdahale ederler. Negatif müdahalede, eylemciler karşı çıkılan bir davranışı, ilişkiyi, politikayı veya kurumları yıkabilirler. Pozitif müdahalede ise; tercih edilen yeni davranışları, ilişkileri, politikaları veya kurumları oluşturabilirler¹⁰⁷. Sharp'ın şiddetsiz eylem yöntemlerinden biri olarak belirlediği şiddetsiz müdahalenin beş alt türü bulunmaktadır: psikolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve siyasal. Gönüllü canlı kalkanlar eyleminde de karşımıza çıkan beden kullanımını fiziksel müdahale başlığı altına girmektedir. Fiziksel müdahale, İnsanların bedenlerini kullanarak yaptıkları müdahale şeklidir. İstenmedikleri veya yasak olan bir yere girmek veya o yerden çıkmayı reddetmek şeklinde gerçekleşebilir¹⁰⁸.

Şiddetsiz araya girme (*nonviolent interjection*) ve şiddetsiz engelleme (*nonviolent obstruction*) eylemcilerin göze aldıkları risk, diğer şiddetsiz fiziksel müdahale yöntemlerine göre daha fazladır. Şiddetsiz araya girme yönteminde kişinin bedeni, birisi ve karşı tarafın kullandığı bir araç ya da güvenlik gücü arasında durmaktadır. Şiddetsiz engellemeden farklı olarak, kişilerin kaldırılamayan ya da aşılamayan fiziksel engel teşkil etmek gibi bir amaçları yoktur. Burada esas amaç, gayriahlaki veya gayrimeşru bulunan faaliyeti gerçekleştirecek kişileri (askerler, polisler, sürücüler vs.) ikna ederek, bu faaliyet

¹⁰⁶ Habermas, "Sivil İtaatsizlik: Demokratik Hukuk Devletin Denektaş. Almanya'da Otoriter Legalizm Karşıtlığı", Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik (der.), s.126.

¹⁰⁷ Sharp, The Politics of Non-violent Action Part II: The Methods of Nonviolent Action, s.357.

¹⁰⁸ Sharp, The Politics of Non-violent Action, s.71.

uğruna eylemcilerin canını yakmamak için faaliyeti yapmaktan vazgeçirmektir¹⁰⁹. Şiddetsiz engellemede insan bedeni sadece psikolojik müdahale için kullanılmaz, gerçekten fiziksel engel teşkil etmesi için kullanılır. Faaliyeti gerçekleştirecek alet, araç, polis veya birlikler, engel oluşturan kişileri yaralayacak veya öldürecek olsalar dahi ileri gidemezler. Fiziksel engelleme yöntemi, araya girme yönteminden farklı olmak üzere sıralanan haller haricinde uzun süre devam ettirilmelidir: engel oluşturan kişi sayısının karşı tarafın kullanacağı aracın, donanımın ve silahın çok ötesinde olması, karşı tarafın engel oluşturan kişileri öldürme konusunda hevesinin olmaması, işçileri, polislerin veya birliklerin göstericilere karşı anlayışlı olmaları ya da anlayışlı olmaya başlamaları ve kamu baskısının veya eylemcilerin baskısının karşı tarafın amacını gerçekleştirmekten vazgeçirecek veya ertelemesine neden olacak kadar büyük olması. Her iki yöntemde de tutuklanma, yaralanma veya ölüm riski bulunmaktadır¹¹⁰.

Brezilyalı rahiplerin 1968 yılında şiddeti önlemek için oluşturdukları insan zinciri, şiddetsiz araya girme metoduna örnek teşkil etmektedir. Dom Helder Camara, Olinda ve Recife Roma Katolik Kilisesi'nin başpsikoposu ve aynı zamanda insan hakları savunucusudur. 1968 yılında Brezilya askeri ile öğrenci protestosu arasında insan zincirini oluşturan liderdir. Bu tarihte, Dom Helder "Eylem, Adalet, Barış" adlı kampanyasını Gandhi ve Martin Luther King'in yürüttüğü hareketleri örnek alarak yürütmüştür. Roma Katolik Kilisesi, öğrenciler ve Brezilya Askeri İnzibatı arasında giderek büyüyen şiddetin önlenmesinde önemli role sahip olmuştur¹¹¹.

Diğer önemli figür olan Heraclito Fontoura Sobral Pinto, insan hakları aktivizmiyle ünlenmiş Brezilyalı bir avukattır. Rio de Janeiro'da öğrenci restaurantında yaşanan kötü muameleden ötürü valiye kızgın olan öğrencileri destekleyerek öğrenci hareketinin başlamasına yardım etmiştir. Mart'ın sonlarına doğru öğrencilerin kızgınlığı daha da artmış ve *Frente Unida dos Estudantes do*

¹⁰⁹ Sharp, The Politics of Nonviolent Action, s.82.

¹¹⁰ Sharp, The Politics of Nonviolent Action, s.82-88.

¹¹¹ Global Nonviolent Action Database, <http://nvdatabase.swarthmore.edu/content/brazilian-priests-intervene-nonviolently-prevent-violence-1968>. Erişim tarihi 28.06.2014

Calabouco daha fazla protesto hareketi düzenlemeye başlamıştır. 28 Mart 1968 tarihinde Guanabara Askeri İnzibatı, 18 yaşındaki eylemci Edson Luis de Lima Souto'yu vurarak öldürmüş ve başka birçok eylemciyi de yaralamıştır. Öğrenciler de meclise ölen öğrencinin başını getirerek bina önünde konuşmalar yapmışlardır¹¹².

29 Mart'ta Rio'da düzenlenen cenazeye ve Brezilya genelinde gösterilere on binlerce kişi katılmıştır. 1 Nisan'da vali her ne kadar her türlü toplanma ve protestoyu yasaklamış olsa da öğrenciler sokaklara inmişlerdir. Polis duruma müdahale edince birçok kişi yaralanmış ve 230 kişi göz altına alınmıştır. 1968 ortasında Dom Helder, Medellin Beyanatı'yla Latin Amerika'daki dönüşümün şiddetsiz eylem yoluyla yapılmasına ilişkin öneride bulunmuştur. Haziran 1968'de Rio de Janeiro Askeri Polisi'nin önünde sistem karşıtı eylem yapan öğrenciler ile polis gücü arasında Katolik Kilisesi girerek, kilise öğrenci protestosunu korumuştur. Şiddetin önlenmesi için araya girilmesi gerektiğini fark eden Dom Helder, 130 rahiple birlikte insan zinciri oluşturarak iki grup arasındaki şiddeti önlemiştir¹¹³.

Şiddetsiz araya girmeye bir başka örnek, Amerika'da gerçekleşmiştir. 27 Şubat 1973 tarihinde Amerikalı Kızılderili Hareketi, Güney Dakota'da Wounded Knee'yi işgal ederek protesto başlatmıştır. Wounded Knee, büyük Kızılderili katliamlarından birinin yapıldığı yerlerden biri olması nedeniyle, tarihi ve sembolik öneme sahiptir. Protestocuların yanlarında tüfek, kesici alet gibi silahlar bulunmasından dolayı tam anlamıyla şiddetsiz bir duruş sergilememişler; ancak saldırgan bir tavra da girmemişlerdir. Kısa bir süre içerisinde federal birlikler içinde helikopter, askeri mühimmat, patlayıcılar ve hayalet jetlerin de yer aldığı ağır silahlarla çevrelerini sarmış ve Wounded Knee'ye giden her yöne 15 mil kala barikatlar kurmuşlardır. Yeni Bir Toplum için Hareket (*Movement for a New Society*) bölgeye şiddetsiz müdahale başlatmıştır. Madison, Minneapolis, Denver,

¹¹² Global Nonviolent Action Database, <http://nvdatabase.swarthmore.edu/content/third-party-interven-es-prevent-violence-wounded-knee-south-dakota-1973>

¹¹³ Global Nonviolent Action Database, <http://nvdatabase.swarthmore.edu/content/third-party-interven-es-prevent-violence-wounded-knee-south-dakota-1973>

Portland, Philedelphia ve Des Moines'dan birçok aktivist bölgeye giderek göstericilerle askerler arasına yerleşip silahsız koruma olmuşlardır. Aynı dönemde ülkenin çeşitli bölgelerinde şiddet yaşanmaması için gösteriler yapılmıştır. İlk günlerde şiddetin başlamaması konusunda *MNS* grubu başarılı olsa da daha sonrasında hükümet güçleri grubu oradan gitmeye zorlamışlardır. 71 günlük işgalin sonunda *AIM* ile hükümet güçleri anlaşmaya varmış ve *AIM* tamamen silahsızlanmıştır. Böylece 8 Mayıs 1973'te eylem resmi olarak son bulmuştur¹¹⁴.

Bu örneklerden yola çıkarak, yapılan veya yapılması olası bir askeri müdahaleye karşı bölgeye yerleşen ve sivil yerleşim alanları ile bir anlamda askeri birlikler arasına giren gönüllü canlı kalkanların şiddetsiz araya girme yöntemini benimsedikleri söylenebilir. Gerek bireysel, gerekse kolektif bir eylem de olsa, gönüllü canlı kalkanların tam olarak çatışmanın çıkmasını veya alanın bombalanması fiziksel anlamda engelleme imkanları bulunmadığından, bu yöntemin şiddetsiz engelleme kapsamında değerlendirilmesi zor olacaktır. Ancak araya girme yöntemiyle ve aldıkları risk ile karşı tarafın müdahalesini caydırma girişiminde bulunmaktadır.

Yöntemin şiddetsiz araya girme olduğunun belirlenmesinin ardından gönüllü canlı kalkanların eylemde beden kullanımı esas olarak ikinci bölümde ele alınacaktır.

3. Gönüllü Canlı Kalkanların Şiddetsiz Eylem Bakımından değerlendirilmesi

Gönüllü canlı kalkanlar, silahlı çatışma ortamına saldırıları önlemek amacıyla kendi istekleri ve vicdanları doğrultusunda canlı kalkan olmak üzere giden kişilerdir. Zorunlu canlı kalkan kullanımı eski ve yasaklı bir savaş yöntemi olmakla birlikte, gönüllü canlı kalkan eylemleriyle son dönemlerde karşılaşmaktayız. Tezin kapsamında ele alınan gönüllü canlı kalkan örnekleri, ilk

¹¹⁴ Global Nonviolent Action Database, <http://nvdatabase.swarthmore.edu/content/third-party-intervenens-prevent-violence-wounded-knee-south-dakota-1973>

bölümde ele alından şiddetsiz fiziksel araya girme metodunun gerçekleştirildiği örneklerle örtüşmektedir. Ancak onlardan farklı olarak, uluslararası insancıl hukuk kurallarına tabi olan silahlı çatışma ortamında bu eylemler gerçekleştirilmiştir¹¹⁵. Dolayısıyla, Türkiye'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilen canlı kalkan eylemleri¹¹⁶, çevre hakları bağlamında eylem yürüten ve kendilerini tanklere, nükleer santrallere vb. yerlere bağlayan eylemciler¹¹⁷ ve Tiananmen Meydanı'nda "tankman" olarak bilinen meydana girmemesi için tankların önünde duran eylemci bu kapsamda değerlendirilmemektedir¹¹⁸.

Gönüllü canlı kalkan eylemi, ilk olarak, Yugoslavya iç savaşında 1999 yılında NATO'nun hava saldırılarına karşı binlerce Bosnalı Sırp'ın köprülerin üzerinde nöbet tutmasıyla ortaya çıkmıştır¹¹⁹. Gönüllü canlı kalkan eyleminin şimdiye kadarki en organize ve tanınmış biçimi, 2003 yılında Irak'a yapılan operasyon öncesinde Kennet O'Keefe'nin liderliğinde yapılan "Human Shield Action to Iraq" adlı gönüllü canlı kampanyasında görülmüştür. Bu eyleme 32 farklı ülkeden 100 ila 250 kişi arasında barış eylemcisi katılmıştır¹²⁰. Geniş katılımlı bu eylemler haricinde bilinen gönüllü canlı kalkan örneklerinden biri 2003 yılında İsrail Ordusu'na ait tank tarafından Gazze'de ezilerek öldürülen ABD'li International Solidarity Movement (ISM) eylemcisi, barış gönüllüsü Rachel Corrie'dir¹²¹. Ayrıca, gene ikinci intifada döneminde (2000-2005), üç Yahudi kadın, Neta Golan, Angelica Yusupov ve Zayed Kilani, Filistinli

¹¹⁵ Uluslararası insancıl hukuk ve gönüllü canlı kalkanlar ilişkisi ayrıntılı olarak tezin son bölümünde ele alınmıştır.

¹¹⁶ Örnek için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/18555073.asp>

¹¹⁷ Özellikle Greenpeace eylemcileri bu yöntemi seçmektedirler. Çeşitli örnekler için bkz. <http://cepecevre.com/yesil-aktivizmin-evrimi/yesilaktivizm23/> ; http://www.radikal.com.tr/turkiye/greenpeaceden_koprude_nukleer_protesto-715152 ;

¹¹⁸ Raw video, Tankman, <https://www.youtube.com/watch?v=YeFzeNAHEhU>

¹¹⁹ *Köybaşı*, Uluslararası İnsancıl Hukukta Canlı Kalkan Kavramı, Erdoğan Teziç'e Armağan, Galatasaray Üniversitesi Yayınları Armağan Serisi No:5, İstanbul, 2007.

Konuyla ilgili video için bkz.: Aparchive, Serbia-Kosovo Crisis,

<http://www.aparchive.com/metadata/SERBIA-KOSOVO-CRISIS-SERBS-ACT-AS-HUMAN-SHIELDS-2->

[/b53e91ee8e114f3176e8313dabc2ad1c?searchfilter=Compilations%2Furl%2FSERBIA%3A+KOS](http://www.aparchive.com/metadata/SERBIA-KOSOVO-CRISIS-SERBS-ACT-AS-HUMAN-SHIELDS-2-/b53e91ee8e114f3176e8313dabc2ad1c?searchfilter=Compilations%2Furl%2FSERBIA%3A+KOS)

¹²⁰ *Schoenekase*, Targeting Decisions Regarding Human Shields, Military Review, September-October 2004, s. 26. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/schoenekase.pdf>

¹²¹ The Guardian, Israel-USA, <http://www.theguardian.com/world/2003/mar/17/israel.usa>

militanları İsrail ordusuna karşı korumak için canlı kalkanlık yapmışlar ve eylemleri sonrasında tutuklanmışlardır. Burada altı çizilmesi gereken önemli husus Neta Holan ve Tali Fahima gönüllü canlı kalkan olurken, Angelica Yusupov zorunlu canlı kalkan olarak kullanılmıştır¹²². Bu irade farkından ötürü, burada Neta Holan ve Zayed Kilani'nin eylemliliği ele alınmıştır.

Şiddetsiz protestoların teorik olarak ele alındığı bölümde temel olarak iki yaklaşımın olduğundan bahsedilmiştir. Ahlaki ve stratejik olarak ayırabileceğimiz iki yaklaşımın da gönüllü canlı kalkan eylemi bakımından etkili olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Stratejik olarak hukuki zorlayıcılık ve uluslararası toplum nezdinde devletin güç kullanımının meşruiyetini sorgulatmanın esastır. Ahlaki yaklaşımın etkili olmasının altında ise, eylemin amacının ve motivasyonunun savaşın red olması yatmaktadır.

Öncelikle stratejik açıdan şiddetsizliğin bu eylem türündeki etkisine bakacak olursak; Al-Duaji'nin altını çizdiği üzere, gönüllü canlı kalkan eylemi devletleri planladıkları saldırıdan tam olarak vazgeçirmese bile, en azından operasyon üzerinde tekrar düşünülmesini sağlamaktadır. Bu duruma ilaveten, gönüllü canlı kalkan eyleminin medyada sıkça yer alması ve kamu nezdinde insancıl değerler üzerinde tartışma başlatması da operasyonun seyri açısından önemlidir. Zira canlı kalkanlara zarar gelmesi halinde bu durum saldırgan devletin itibarını zedeleyecek ve negatif bir durum ortaya çıkaracaktır¹²³.

Gönüllü canlı kalkanların kullanımındaki ana amaç: Silahlı güçleri sivillerin ve sivillere ait malların gündeme geldiği durumlarda saldırı yapmalarından vazgeçirmektir. Sivillerin var olduğu alanlara yapılan saldırıların hukukiliğiyle ilgili sorunlar çıkmaktadır. Gönüllü canlı kalkanların zarar görmesi durumunda ortaya savaş suçlarıyla ilgili yargılanma meselesinin çıkabileceği taraflara hatırlatılmaktadır. Dünya'nın farklı yerlerinden gelen aktivistlerin oluşturduğu gönüllü canlı kalkan eylemleri, uluslararası medya tarafından takip

¹²² *Sion*, Ethno-national boundaries and the gendered body: Jewish women as a human shield, *Poetics* 45, 2014, s. 72-85.

¹²³ Dr. Nada Al-Duajij, s.122.

edildiğinden, bu durum silahlı güçleri daha hesap verebilir davranmaya zorlamaktadır¹²⁴.

Öte yandan ahlaki yaklaşımın etkili olmasının altında, eylemcilerin motivasyonu yatmaktadır. Bedenin kalkan olarak kullanılması, hayatın riske edilmesinden fazlasını ifade etmektedir. Bargu'ya göre; canlı kalkanlar, risklerin tam olarak bilincinde olup bu eylemi şiddet kullanımına karşı siyasal müdahale olarak gerçekleştirmektedirler¹²⁵. Tehdit altındaki kişileri veya mekanı koruma altına almak bu eylem biçiminin seçiminde en büyük etkenlerden birisidir. Her eylemcinin ana motivasyon kaynağı farklı olabilmekle birlikte, ortak duygunun "şiddete karşı kişiyi/şeyi/yeri koruma altına almak" olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Daha açmak gerekirse, örneğin, Sırp'ların köprüler üzerinde nöbet tutmalarındaki ana motivasyon kaynağı şehirlerinin bombalanmasını önlemekken, barış gönüllüsü O'Keefe, şiddetin her türüsüne karşı çıkarak farklı ülkelerde farklı eylemlerde bulunmaktadır¹²⁶. Öte yandan, İsrail-Filistin sınırında canlı kalkan olan İsraili eylemcilerden Neta Golan ve Tali Fahima aşık oldukları Filistinli militanları korumak amacıyla bu eylemi gerçekleştirmişlerdir. Neta Golan, bu eylemden önce de ISM'de barış gönüllüsü olarak çalışmakla birlikte, Tali Fahima daha sonrasında siyasi eylemci kimliğine bürünmüştür¹²⁷. Öyle ki, Fahima ilk röportajında ana motivasyonunu şu şekilde ifade etmektedir: "Eğer başka hiçbir şey yardımcı olmayacaksa, onun canlı kalkanı olmayı düşünüyorum. Eğer Zbeidi'nin hayatına kastedilmesi hakkında hiçbir kamusal tartışma olmayacaksa, ben kendim bu adamın yaşamını kurtarmayı deneyeceğim."¹²⁸.

İlk bölümde, protestocuların özellikleri ele alınırken bireylerin protestocu kimliğe bürünürken, kendi ahlaki ve inanç sistemlerine aykırı şok durumlarından

¹²⁴ Dr. Nada Al-Duaij, s.124.

¹²⁵ Bargu, s. 4.

¹²⁶ Özellikle savaş karşıtlığıyla ünlü olmakla birlikte, hayvan hakları için de mücadele veren O'Keefe, İsrail ve Irak başta olmak üzere, silahlı çatışmanın yaşandığı bir çok yere giderek eylemlerini gerçekleştirmiştir. Bkz. <https://kenokeefe.wordpress.com/>

¹²⁷ *Sion*, s. 72-85

¹²⁸ *Sion*'dan İngilizce'den Türkçe'ye çevrilerek alıntılanmıştır. Orijinali "If nothing else will help I think about becoming his human shield... if there will be no public discussion about the attempts on Zbeidi's life I'll try to save this man by myself." s.76.

sonra sorumluluk hissiyle hareket ettikleri ifade edilmiştir. Aynı sorumluluk hissi, gönüllü canlı kalkan eylemliliğinde de açıkça görülmekte ve önemli bir motivasyon sebebi olmaktadır. Bu durum, kişisel veya hak bazlı olduğu gibi bazı durumlarda din ve vicdan temelli de olabilmektedir. İnsan Yardım Vakfı (İHH)'nın, İsrail'in bombalamasına karşı Gazze için 2014 yazında düzenlediği canlı kalkan toplama ve imza kampanyasına katılmak isteyen kişilerde özellikle kendilerini dini açıdan özdeşleştirdikleri insanların çektiği acı karşısında duydukları sorumluluk hissi ortak duygu olarak görülmektedir¹²⁹.

Ana motivasyon sebebi gerek kişisel olsun, gerekse hak aktivizmi içerisinde yer bulan bir gerekçe olsun, eylemcilerin küçük bir ihtimal de olsa çatışmayı önlemek için bu girişimde bulunduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, 2003 Irak Operasyonu öncesinde bölgeye gidecek olan gönüllü canlı kalkan ekibine Türkiye'den katılan eylemcilerden biri olan Fatma Bostan Ünsal, bir röportajda savaşın kaçınılmaz olduğuna ilişkin soru karşısında " (...) *Milyonda bir ihtimal bile olsa, onu engellemek için katılıyorum. Çocuklarıma hep şunu söylüyorum: İnsan kendisine sunulan koşulları aşabilecek bir performans sergileyebilir. Var olan koşullar ne olursa olsun, siz insansınız, çevreyi değiştirebilecek özelliklere sahipsiniz. Bunun için her şeyi göze alın.*" yanıtını vermiştir¹³⁰.

Gönüllü canlı kalkan eyleminde göze alınan riskin, hayati bir risk olduğu göz önünde tutulduğunda bu eylemi gerçekleştirecek kişilerin gerçek anlamda angaje olması beklenmelidir. Öte yandan, hayati riskin söz konusu olması, bu eylemcilerin mutlak ölümü bekledikleri anlamına gelmemektedir. Aksine, gerek bu eylemi gerçekleştiren eylemcilerin çeşitli mecralarda kullandığı ifadelerden gerekse bu kişilerle bir şekilde temas etmiş kişilerin gözlemlerinden, bu eylemcilerin ölmeyi beklemedikleri sonucu çıkmaktadır. Örneğin, 2003 yılında Rachel Corrie'nin ölümüyle sonuçlanmış olmasına rağmen, Rachel Corrie'nin gönderdiği e-postalardan kendisini büyük tehlikenin içinde hissettiği; ancak

¹²⁹ Milliyet, 21.07.2014, <http://www.milliyet.com.tr/elazig-da-38-i-kadin-73-canli-gundem-1914775/>

¹³⁰ Zaman Gazetesi, 09.02.2003, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/02/09/roportaj/default.htm>

herhangi bir şekilde ölümü hedeflemediği anlaşılmaktadır. Zira yazdıklarının içerisinde ileriye dönük yaptığı planlara sıkça yer vermiştir. Rachel Corrie, annesine yazmış olduğu 28 Şubat 2003 tarihli e-postada, Filistin'den eve döndüğü zaman, muhtemelen kâbuslar göreceğini ve orada olmadığı için sürekli pişmanlık duyacağını ifade etmiştir. Benzer şekilde, babasına gönderdiği son e-postada ise, İsveç'ten davet aldığını ve bir süreliğine oraya gidebileceğinden bahsetmektedir¹³¹. Rachel'in ölmeyi düşünmediği tespitini, Corrie'den esinlenerek "Rachel" adlı belgesel filmi çeken Simone Button da röportajında belirtmiştir¹³².

Mutlak ölümün hedeflenmemesine ilişkin bir diğer örnek ise; Irak'a canlı kalkan olarak giden Fatma Bostan Ünsal'dır. Zaman gazetesi ile yapmış olduğu röportajda, sadece iki haftasını bu eyleme ayırdığını; çünkü gerek ailesine gerekse ders verdiği öğrencilerine karşı sorumlu olduğunu ve döndüğünde ders vermeye devam edeceğini ifade etmektedir¹³³. Benzer şekilde, O'Keefe'nin BBC ile yaptığı röportajda, gönüllü canlı kalkanlar oradayken ABD'nin hava saldırısına başlamayacaklarını umduklarını ve tabii ki ölmeyi istemediğini; ancak bunun her zaman bir olasılık olduğunu belirtmiştir¹³⁴.

Prof. Al-Duaji'ye göre; daha önceki silahlı çatışmaların bir kısmında zorla kullanılan canlı kalkanlara karşı orduların ateş açmaması, gönüllü canlı kalkanlar için bir nevi ilham kaynağı olmuştur. Gönüllü canlı kalkanlara zarar gelmemesi için orduların, saldırı başlatmaması mümkün olabilmektedir¹³⁵. Aynı şekilde, Simone de Button, Rachel Corrie'nin ölümü düşünmemesinin sebeplerinden birinin de İsrail'de daha önce hiçbir barış gönüllüsünün öldürülmemiş olduğunu vurgulamaktadır. Rachel Corrie, başka bir ülkeden gelerek İsrail Ordusu

¹³¹ Rachel Corrie Foundation, <http://rachelcorriefoundation.org/rachel/emails> Erişim: 20 Ağustos 2014.

¹³² "Human Shield Story: US activist Rachel Corrie remembered in a film", <https://www.youtube.com/watch?v=guI8Erpe4JY>

¹³³ Zaman Gazetesi, 09.02.2003.

¹³⁴ O'Keefe, BBC Hard Talk

¹³⁵ *Al-Duaji*, The Volunteer Human Shields in International Humanitarian Law, Oregon Review of International Law, Vol. 12, s.121.

tarafından öldürülen ilk barış gönüllüsü olmuştur ve bu durum, diğer barış gönüllülerinin de risk altında olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır¹³⁶.

B. Eylemlerde Bedenin Araçsallaştırılması ve Biyoiktidarın Reddi

Son yıllarda, silahlı çatışmalarda asimetrik çatışma biçimlerinin sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Asimetrik çatışmadan kasıt, taraflardan birinin ötekine göre matematiksel anlamda çok üstün olduğu durumlardır. Bu tip durumlar genellikle bir tarafın düzenli ordusunun olmadığı durumlarda görülmektedir ve zayıf olan taraf, beklenmeyen, önlenemeyen veya normalde tercih edilmeyen yöntemler kullanabilir¹³⁷. 11 Eylül saldırıları sonrasında, özellikle, İsrail-Filistin, Afganistan, Irak gibi çatışmaların devam ettiği ülkelerde, bu yeni savaş biçiminin arttığını görüyoruz. Bu çatışma alanlarında, insan bedeninin silah haline dönüştürüldüğüne tanık olmaktayız¹³⁸. Siber terör eylemleri gibi insan hayatı açısından düşük risk içeren yöntemler olduğu gibi, intihar bombacıları gibi insan bedeninin doğrudan araçsallaştırılıp silah haline getirildiği asimetrik yöntemler de mevcuttur. Beden kullanımının odak noktası haline getirildiği bu eylem biçimlerinin, özellikle biyoiktidara başkaldırı açısından önem taşıdığı kanaatindeyim. Bu nedenden, bu bölümde öncelikle biyopolitika ve beden aktivizmi arasındaki ilinti ele alınmıştır.

Öte yandan, uzun yıllardan beri devletlerin ve silahlı grupların zorla "canlı kalkan" olarak kullandığı insanlar da insancıl hukuka aykırı olarak silahlı çatışmalarda araçsallaştırılmışlar ve hayatları askeri avantaj elde etmek için tehlikeye atılmıştır. Ancak burada ele alınmakta olan "gönüllü canlı kalkanlar" çok daha farklı bir kategoriyi oluşturmaktadır. Öncelikle bu insanların "gönüllü" olarak, kendi iradeleriyle canlı kalkan olmayı seçmeleri önemli bir farktır. Diğer

¹³⁶ "Human Shield Story: US activist Rachel Corrie remembered in a film", <https://www.youtube.com/watch?v=guI8Erpe4JY>

¹³⁷ Asimetrik Savaşın Harp Stratejilerindeki Yeri Nedir? <https://asimetriksavaslar.wordpress.com/>

¹³⁸ *Bargu*, The Weaponization of Life, https://www.academia.edu/231247/The_Weaponization_of_Life.

önemli bir fark ise; bu insanların hayatlarını herhangi bir yerin yok edilmemesi ve şiddet karşısında başkalarını korumak için tehlikeye atıyor olmalarıdır¹³⁹. Dolayısıyla, burada sözü geçen intihar bombacıları gibi eylemlerdeki beden silahlara haline dönüştürülmesinden daha farklı olarak; bedenin öldürmek için değil yaşatmak için araçsallaştırılması söz konusu olmaktadır. Bu anlamda, gönüllü canlı kalkan eyleminin kendi başına ele alınması anlamlı olacaktır.

Gönüllü canlı kalkanların niyetinin sorgulanması, hem eylemin ahlaki boyutu bakımından hem de sonraki bölümde ele alınacak olan hukuki incelemesi bakımından önemlidir. Savaş karşıtı aktivistlerin, savaşı önlemek amacıyla seçtikleri yöntemlerden biri olan gönüllü canlı kalkan eylemlerinin, aktivistlerin medyadaki duruşları ile yarattıkları toplumsal ve siyasal etkileri, bize aktivistlerin konularıyla ilgili önemli ipuçları vermektedir.

Genel anlamıyla toplumda belli sosyal değişimlerin gerçekleşmesi için "gönüllü" olan kimseleri sadece fedakâr veya başkalarını düşünen kişiler olarak tanımlayamayız. Bu kişiler belli konularla ilgili olarak düşünceli, endişeli ve angaje olmuş kişilerdir¹⁴⁰. Daha önce aktivistlerin ele alındığı bölümde de değinildiği üzere, bu kişiler olup bitene karşı seyirci kalmak yerine sorumluluk alıp sosyal değişimi sağlamak üzere çaba gösterirler. Burada özellikle ele alınan gönüllü canlı kalkanlarda ise; sıradan bir gönüllülüğün ötesinde savaşın önlenmesi ya da son bulması için yaralanmayı veya ölmeyi göze aldıkları bir durum söz konusudur.

Bu noktada, gönüllü canlı kalkan eylemcileri, sonraki alt bölümde ele alınacak olan yeni savaş karşıtı harekete katılan büyük çoğunluğun bir adım ötesine geçmiş olurlar. Zira, savaş karşıtı olan her aktivist gönüllü canlı kalkan olmamaktadır. Bu anlamda, aktivistlerin gerek taktiksel yaklaşımları gerekse motivasyonları önem taşımaktadır. Gönüllü canlı kalkanlardaki adanmışlık bir dereceye kadar kendini feda kültürü içerisinde değerlendirilebilirken, öte yandan,

¹³⁹ *Bargu*, Human Shields, Macmillan Publishers, 2013, s.1.

¹⁴⁰ Ben Leeman, What Sort of Volunteer Are You?.

<http://www.newcq.org/pdfs/43/ncq%20volunteer%2043.pdf> Erişim: 06.06.2014

ne zaman ve nerede olması ya da olmaması gerektiği söylenen bedeni kontrol altında tutmaya çalışan iktidarın karşısında duruş sergilemektedirler.

Eylemlerde beden kullanımının çok çeşitli örnekleri olmasına karşılık, gönüllü canlı kalkanların almış olduğu riski göz önünde bulundurarak biyopolitika ve beden aktivizmi içerisinde değerlendirme yaptığım bölümde açlık grevleri, kendini yakma eylemleri ve intihar bombası yöntemiyle gönüllü canlı kalkan eylemlerini karşılaştırmayı tercih ettim. Bedenle ilgili eylemin götürülebileceği en son nokta olan ölüm halinin göze alınarak yapıldığı bu eylemler, bir yandan içerdikleri bireysel maliyet ve kendini feda kültürü bakımından benzerlik içermekte, bir yandansa aralarında ciddi farklılıklar bulunmaktadır.

1. Biyopolitika ve beden

Biyopolitika kavramı, *Bios* ve *politikos* olarak iki Yunanca kelimenin birleşmesinden meydana gelmektedir. *Bios*, hayat anlamına gelirken *politikos* ise, siyasal olarak çevrilebilir. Ancak bu noktada Agamben, Yunanca'da gene hayat anlamına gelen *zoe* ile *bios* arasındaki ayrımı vurgulamaktadır. *Zoe*, yalın olarak yaşamı/canlılığı ifade etmektedir. *Bios* ise, yaşam biçimini/hayat tarzını anlatmaktadır. Agamben, “*zoe*” yerine “*bios*”un kullanımını, Klasik Yunan'da *zoe*'nin sadece üreme alanı olduğundan, ev (*oikos*) içerisinde değerlendirilmesine; ancak *bios*'un hayat tarzını ifade etmesinden ötürü siyasetin alanına girmesine bağlamaktadır¹⁴¹. Ancak bugün gelinen noktada, artık siyasal egemen *çıplak hayata* da, yani *zoe*'ye de etki etmektedir.

Doktrinindeki ilk tanıma göre *bios politikos*, hayatla uğraşan politika ya da siyasal hayat anlamına gelmektedir. Kavrama ilişkin olarak doktrinindeki ikinci görüş ise; birbiriyle çelişen iki kelimenin bir araya geldiği yönündedir. Zira bu görüşe göre, klasik anlamda politika ortak eylemler ile kararlara ilişkin

¹⁴¹ Agamben, Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat, Ayrıntı Yayınları, 2013 (2. Basım), s.9-10.

olduğundan bedene dair biyolojik olguların ötesindedir. Bu bağlamda Lemke'ye göre, "*hayat yalnızca politikanın nesnesi değildir ve politik karar alma sürecinin dışına itilemez; hayat politikanın çekirdeğini -politik özneyi- etkiler.*"¹⁴²

Foucault'ya göre ise hayat, politikanın ne temeli ne de nesnesidir. Bunun yerine hayat, politikanın sınırını gösterir; bu hem saygı duyulması hem de aşılması gereken bir sınırdır¹⁴³. Bu noktada, iktidar ve özne arasındaki ilişki hayat ve ölüm üzerinde düğümlenmektedir. "*Egemen iktidarın öldürdüğü veya yaşamaya izin verdiği*"¹⁴⁴ savı üzerinden gidildiğinde, yukarıda bahsi geçen eylemlerin insan hayatı üzerine yoğunlaşması farklı bir anlam taşımaktadır. Klasik dönemde iktidarın, ayırıcı özelliklerinden biri de yaşam ve ölüm üzerinde iddia hakkıydı.¹⁴⁵ Bu dönemde, "*hükümdar, yaşatma hakkını ancak öldürme hakkını devreye sokarak ya da sokmayarak kullanır; yaşam üzerindeki iktidarını ancak isteme hakkına sahip olduğu ölümle belirtir.*"¹⁴⁶.

Klasik çağdan bu yana iktidar mekanizmaları bu anlamda değişime uğramıştır. İktidar, boyun eğdirdiği güçleri ortadan kaldırmak yerine bu güçleri düzenlemeye, denetlemeye yönelik iktidara dönüşmüştür¹⁴⁷. Siyasal ve iktisadi alanda doğurganlık, kamu sağlığı, uzun yaşama, nüfus kontrolü, göç gibi yeni sorunlar doğmuştur ve bedenlerin denetimini sağlamak için yeni teknikler yaratılmıştır. Böylece "biyoiktidar" çağı başlamıştır¹⁴⁸. Biyoiktidar, temel olarak üç ana kavramdan oluşmaktadır: nüfus, güvenlik ve girişim olarak kendilik.¹⁴⁹ Girişim olarak kendilik unsurunda, biyoiktidar, daha çok bireyi tüketim ve üretim zinciri içerisinde değerlendirdiğinden ötürü, konumuzun dışında kalmaktadır. Biyopolitikanın beden algısı ve akabinde güvenlik ile olan ilişkisi önem arz etmektedir. Utku Özmakas, Foucault'nun biyoiktidar kavramını ele aldığı makalesinde biyoiktidar çağıyla birlikte değişen beden algısını şu şekilde ifade

¹⁴² Lemke, Biyopolitika, Çeviren: Utku Özmakas, İletişim Yayınları, 2013s.19.

¹⁴³ Lemke, s.20.

¹⁴⁴ Lemke, s.56.

¹⁴⁵ Foucault, Cinselliğin Tarihi, Ayrıntı Yayınları, 2013 (5.basım), s.96.

¹⁴⁶ Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 97.

¹⁴⁷ Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 97.

¹⁴⁸ Foucault, Cinselliğin Tarihi, s. 100.

¹⁴⁹ Özmakas, Foucault: İktidardan Biyoiktidara, Cogito, sayı: 70-71, 2012.

etmektedir: "*Beden kendi başına bir töz olarak değil, daha ziyade kurumlar tarafından üretildiği biçimler altında incelenmiştir. Bu anlamda da siyasetin nesnesi "akıl" olmaktan çıkmış, yönetsellik tarafından şekillendirilen "beden" olmuştur.*"¹⁵⁰. Bir anlamda, zoe'nin siyasetin (*polis*'in) alanına girmesiyle birlikte, modernlik olgusu da gündeme gelmiştir¹⁵¹.

Yeni iktidar olarak karşımıza çıkan biyoiktidar, daha az öldürme gücüne sahip olmakta ve daha çok "yaşatmak" için yaşam biçimine müdahale etmektedir¹⁵². Egemen iktidarın *öldürtme* ya da yaşamasına *izin verme* hakkının yerini *yaşatma* ya da *ölüme atma* gücü almıştır."¹⁵³. Bu noktada Agamben, Roma Hukuku'nda karşımıza çıkan, "*vitae necisque potestas*", yani hem hayat verme hem öldürme gücünden söz eder. Roma Hukuku'nda babaya oğulları üzerinde tanınan mutlak güç ile imparatorun halkı üzerindeki gücü arasında bağ kurmaktadır¹⁵⁴. Modern devletlerde ise artık hayata hükmetme ile ölüm siyasetine dönüşen biyopolitika arasındaki sınır bulanıklaşmıştır¹⁵⁵.

Nüfusu oluşturan insan öznesinin bu yeni iktidar biçiminin kurallarına nasıl uyum sağlayacağı giderek önem kazanmaktadır. Bedensel işlevlerine göre işçi, asker, tüketici gibi rol dağılımları yapılmaktadır¹⁵⁶. Bu anlamda, beden artık siyasetin yeni öznesi haline gelmektedir. Bir yandan iktidarın yüklediği sorumluluklarla itaat etmekte; öte yandan, modern devletin beraberinde getirdiği özgürlüklerle donatılmaktadır.

Biyopolitikanın ikinci önemli unsurunu "güvenlik" oluşturmaktadır. Güvenlik, artık nesnel ya da evrensel olmaktan ziyade, "tehlike kültürü"nü yaratılmasıyla ve bu kültürün sürekli canlı tutulmasıyla toplumun denetim altında

---

¹⁵⁰ Özmakas, s. 60.

¹⁵¹ Agamben, s.13.

¹⁵² Foucault, Toplumun Savunmak Gerekir, Çeviren: Şehsuvar Aktaş, Cogito-YKY Yayınları, 2013 (6.Baskı), s. 248-255.

¹⁵³ Foucault, Cinselliğin Tarihi, 2013, s.98.

¹⁵⁴ Agamben, s. 109.

¹⁵⁵ Agamben, s.147.

¹⁵⁶ Crary, Gözlemcinin Teknikleri, Çev. Elif Daldeniz, Metis Yayınları, 2010, s.159.

tutulması anlamına gelmektedir¹⁵⁷. Güvenlik sorunu biyopolitikanın merkezinde yer alırken, istikrar yeni düzenin önemli bir kriteri haline gelecektir. Dahası, bireyler korunma karşılığında özgürlüklerine müdahale edilmesini kabul etme noktasına geleceklerdir. Güvenlik politikasını uygulayabilmenin en önemli faktörü ise; "tehlikelere" diğer bir deyişle "kötü"lere karşı "iyi" olanın veya "yaşamın" korunmasıdır¹⁵⁸. Bir anlamda karşımıza, "yaşamayı hak etmeyen can" sorunsalı çıkmaktadır¹⁵⁹. Biyopolitika ile temel olarak yaşamın kutsallığını vurgulanmakta ve insanların öldürülmesi yasaklanmaktadır. Bununla birlikte, Agamben'in de aktardığı üzere, Binding ve Hoche, kişinin ne kendisi için ne de toplum için değer taşıyan bireylerin yok edilmesine ilişkin yetkinin olup olamayacağını tartışmaktadır¹⁶⁰. Her ne kadar, yaptıkları çalışma ötenazi üzerine yoğunlaşmışsa da, bir hayatın yaşanmaya değer olup olmadığı tartışmasıyla beraber, bazı öldürme eylemlerinin cinayet olarak tanımlanıp tanımlanamayacağına kadar uzanmaktadır. Bu noktada, buna yetki veren kişi bir anlamda hayatın siyasal olarak da değersizliğine karar vermiş olmaktadır¹⁶¹.

2. Biyoiktidar reddi ve beden aktivizmi

Beden aktivizmini, bedenin ön planda tutulduğu ve dikkatin bedene yöneltildiği veya bedenin zarar görebileceği eylem biçimlerinin seçildiği aktivizm türü olarak tanımlamak mümkündür. Bu aktivizm türü, şiddet içeren veya şiddetsiz eylem biçimlerinden oluşabilir. Burada esas olan, insan bedeninin protestonun aracı olmasıdır. Beden aktivizmi dendiği zaman, her ne kadar aklımıza öncelikle FEMEN¹⁶² başta olmak üzere feminist eylem grupları gelse de, beden aktivizmini taktik olarak kullanan birçok farklı grup bulunmaktadır.

¹⁵⁷ Özmakas, s. 68.

¹⁵⁸ Özmakas, s. 70-71.

¹⁵⁹ Agamben'in bahsi geçen eserinde bölüm olarak ele alınmıştır.

¹⁶⁰ Agamben, s. 166-167.

¹⁶¹ Agamben, s. 170.

¹⁶² FEMEN, göğüslerini açarak eylem yapan ve kadın haklarını savunan uluslararası feminist bir harekettir. <http://femen.org/about>

Kendini nükleer santrallere vb. yerlere zincirleyen Greenpeace'in çevreci eylemcileri veya çırılçıplak soyunan PETA eylemcileri bu gruplara örnek olarak gösterilebilir¹⁶³.

Bedenin araç olarak kullanıldığı bazı eylem türleri, biraz önce saydığımız beden aktivizmi örneklerine göre bedene uygulanan şiddet bakımından daha fazla riski içermektedir. Bedene uygulanan şiddet, klasik fiziksel şiddet kavramından daha farklı bir durumu sembolize etmektedir. Bedene uygulanan şiddet dendiği zaman akla ilk önce intihar gelmektedir. Binding'e göre intihar, "*insanın kendi varlığı üzerindeki egemenliğinin ifadesi*"dir¹⁶⁴. Modern dünyanın insanı artık kendi yaşamıyla ilgilendiği kadar, kendi ölümü üzerinde de söz sahibi olmayı istemektedir¹⁶⁵. Kendini yakma eylemlerinde olduğu gibi sonu ölümle biten veya sonu mutlak ölümle bitmese bile yüksek oranda yaralanma/ölme tehdidi içeren eylemler basit ve/veya nihilist intihar olmanın da ötesinde biyopolitik egemenliğin reddedilişi anlamına gelmektedir¹⁶⁶.

Daha önceki bölümde ele alındığı üzere, yaşatma veya öldürme yetkisine sahip olan biyoiktidarın beden üzerindeki kontrolünün aksine, birey kendi bedeni üzerinde söz sahibi olduğu eylemliliğin içine girmektedir. Dahası, bu eylemliliği bir köşeye çekilerek kendi kendine yapmamakta ve bu reddi, kamuya ifşa etmektedir. Zira bütün bu eylemlerde kamuya mal olma meselesi önemli bir ortak özelliktir. Eylemler ya kamusal alanda yapılmakta ya da toplumdaki önemli figürlere hitaben kamuya açık mektuplar bırakılarak gerçekleştirilmektedir¹⁶⁷.

Biggs'in yaptığı araştırmaya göre, 1963'ten beri 3000 civarında insan kendini imha eylemi gerçekleştirmiştir. Kendini imha, kendini vurma, bıçaklama, yakma gibi birçok yöntemi içerse de; Quang Duc'ün kendini yakma eylemini

¹⁶³ Greenpeace eylemlerine örnek için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/greenpeace-uyeleri-incirlik-ussu-kapisina-kendilerini-zincirledi/turkiye/sondakikaarsiv/06.08.2001/77682/default.htm>
PETA'nın gerçekleştirdiği eylemlere örnek için bkz.

http://www.radikal.com.tr/cevre/petadan_londrada_ilginc_eylem-1223725

¹⁶⁴ *Agamben*'den alıntılanmıştır, s. 164.

¹⁶⁵ *İnceoğlu*, Ölüm Hakkı: Ötenazi, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.14.

¹⁶⁶ *Uzzell*, Biopolitics of the Self-Immolation of Mohammed Bouazizi s.2.

¹⁶⁷ *Biggs*, Dying without killings: Self Immolations, 1963-2002, Diego Gambetta, Making Sense of Suicide, Oxford University Press 2005.

gerçekleştirmesinden sonra farklı gruplar tarafından en çok benimsenen yöntem kendini yakma eylemleri olmuştur. Bu gruplar çoğunlukla, Vietnamlı Budistler, Hintli öğrenciler, Güney Koreli solcular, Sovyetler Birliği döneminde Doğu Avrupalılar ve Kürtlerden oluşmaktadır. Bu eylem türünü gerçekleştirmek son tahlilde kişisel tercih olmakla birlikte, büyük bir kısmının taşıdığı ortak özellik kolektif bir nedenin paylaşılmasıdır. Dolayısıyla kendini imha etmek, mücadelesini verdikleri davayla ilgili olarak bir anlam taşımaktadır¹⁶⁸.

Öncelikle, kendini yakma eylemleri, mutlak olarak ölümün tasarlandığı eylemlerdir. Buradaki önemli bir ayrım intihar bombacıları ile kendini yakma eylemi yapan kişiler arasındadır. Her iki eylemci türü de mutlak ölümü göze alırken, intihar bombacıları şiddetini karşı tarafa da yöneltmekte ve karşı tarafı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Oysa kendini yakma eylemine katılan kişiler, bir sebepten ötürü ölmeyi tasarlamaktadır; ancak öldürmeyi değil¹⁶⁹.

3. Biyoiktidar normları karşısında gönüllü canlı kalkanlar

Açlık grevleri de her ne kadar kendini feda kültürünün içinde yer alsada, kendini yakma eylemlerinde olduğu gibi hedef, mutlak ölüm değildir. Çekilen açlıktan ötürü yüksek oranda ölüm riski taşıyan bu eylem türü, daha çok kendine verilen acıyı içermektedir. Kalıcı hasarlara da yol açabilen açlık grevleri, kendini feda kültürünün bir parçası olarak görülebilir. Gönüllü canlı kalkanlardaki beden kullanımı ise, ne kendini yakma eylemlerinde olduğu gibi bir mutlak ölümü getirmekte, ne de açlık grevindeki gibi bedene acı çektirmektedir. Çatışma alanına giderek ölüm riski göze alınmakla birlikte; sonucunun mutlak ölümle bitmesi hedeflenmemektedir¹⁷⁰. Burada gönüllü canlı kalkanlar, egemen olan ile egemenin

¹⁶⁸ Biggs, Dying for a cause-alone?, Contexts, Vol. 7, No. 1, pp. 22–27. ISSN 1536-5042, electronic ISSN 1537-6052, American Sociological Association, 2008, <http://users.ox.ac.uk/~sfos0060/contexts.pdf>. Erişim: 04.06.2014.

¹⁶⁹ Biggs, Dying without killing: self-immolations, 1963–2002. In: Gambetta, D. (ed.) Making sense of suicide missions. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 173-208.

¹⁷⁰ Biggs, Dying without killings, s. 173-208.

“yaşamayı hak etmeyen canlar” olarak gördüğü insanlar arasında yer alarak biyoiktidara karşı duruş sergilemektedir. Burada iki türlü karşı duruşun olduğunu söylemek doğru olacaktır. İlki, “yaşamayı hak etmeyen canlar” olarak görünen insanların korunmasını sağlayarak, egemenin öldürme yetkisine karşı çıkış olarak vuku bulmaktadır. İkincisi ise, hayatın kutsallığına atfedilen değer karşısına kendi hayatını riske atarak ortaya çıkmaktadır.

Gönüllü canlı kalkanlar ile biyopolitikanın çatışma içinde olduğu bir diğer alan savaş durumudur. Foucault'nun "Cinselliğin Tarihi" adlı eserinde belirttiği gibi biyopolitikanın doğuşu ve savaş durumunun değişmesi arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Savaş durumunun değişmesinin önünü açan unsur, modern devletlerde normların daha çok önem kazanmasıdır. Normların oluşturulmasıyla yaşamı merkeze alan düzenleme ve denetleme mekanizmaları kurulabilir. Böylece biyoiktidarın hedeflediği gibi normlara uymaya zorlanan normalizasyon toplumu oluşturulur¹⁷¹. Modern devletlerde egemenin normların oluşturulmasında kullandığı araç hukuktur. Benjamin, hukuk ile şiddet arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Yasayı koyan şiddet ile yasayı koruyan şiddet, döngüsel bir diyalektik oluşturmaktadır¹⁷². Ferda Keskin'in de belirttiği üzere: "*Yasa sınırlandırıcıdır ve en uç noktada silahı ölümdür.*"¹⁷³ Modern devletin hukuksal-siyasal düzeninde bugün insan hakları ve insanîyetçilik (humanitarianism) oluşturulan normlar içerisinde önemli yere sahiptir. Normların değişmesiyle birlikte, savaş durumunun "insanileştirilmesi" yönünde de adımlar atılmıştır¹⁷⁴.

Savaş halinin insanileşmesini birkaç yönden incelemek mümkündür. İlk olarak, savaş durumunun öznesi olarak insanlık kategorisi, düşmanını canavarlaştırmakta, insanlıktan çıkarmaktadır. Yeni dünya düzenine meydan okuyan güçler, biyolojik varlığı, güvenliği ve insanların refahını tehlikeye sokan bir nevi "insanlığa karşı tehdit" olarak yorumlanmaktadır. İkinci olarak, savaş halinin insanileştirilmesi, şiddet kullanımı için yeni gerekçelerin de ortaya

¹⁷¹ Keskin, Özne ve İktidar, Michel Foucault, "Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2", Ayrıntı Yayınları, 4. Basım (2014), s.17-18.

¹⁷² Agamben'den alınmıştır, s.81.

¹⁷³ Keskin, 17-18.

¹⁷⁴ Bargu, s.10-15.

çıkmasına neden olmuştur. Kosova'ya NATO'nun yaptığı "insani müdahale" bunun ilk örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bu savaş aynı zamanda, gönüllü canlı kalkanların modern anlamıyla ilk kez organize şiddete karşı toplumdaki destek talep ettikleri savaştır.

Son olarak ise, insanileştirme, savaş durumunu fiili şiddetin silindiği, yerinin değiştirildiği ve etkisizleştirildiği hale çevirmiştir. Buna giderek artan siber savaşları ve hava operasyonlarını örnek göstermek mümkündür. Bilindik anlamda askeri güçlerin yerini bir yanda özelleştirilmiş güvenlik güçleri, öte yanda ise tam olarak çatışan olarak adlandırılmayan militanlar almıştır. Çatışmalar sadece belirli alanlarda kalmamakta, şehir merkezlerine taşınmaktadır. Bargu'nun dediği gibi, "*Şiddet her yerde olduğunda, artık hiçbir yerde değildir.*"¹⁷⁵

Beden, itaatkârlık ve baskı karşısında kırılabilirlik ikilemi içerisinde tanımlanmaktadır. "*Eylemi mecbur bırakılan şiddet, eylemin kendisinden önce gelmez. Eylemin kendisi, zorlayıcı iktidarın aslı hedeflerine her zaman uyum göstermeyen şekillerde şiddetli hale gelir.*"¹⁷⁶

Gönüllü canlı kalkanlar, savaş durumunun biyoiktidar normlarıyla "insanileştirilmesi"ne üç ana eksenle eleştirel yaklaşmaktadır. İlk, hayatın apolitikleştirilmesine karşı canlı kalkanlar, insan hayatının değerini ve politik anlamını yükseltmektedirler. Bedenlerini şiddet ortamında kalkan olarak kullanmaları, sembolik anlamın ötesinde sadece yaşamını idame ettirmeye eş değer tutulan ve biyolojik varlığa indirgenen hayatların önünde metaforik anlamda durmaktadırlar¹⁷⁷.

Bir başka karşı durdukları nokta ise; özellikle NATO'nun Kosova müdahalesinden sonra "insani müdahale" kavramının "koruma sorumluluğu"

¹⁷⁵ Bargu, Human Shields, s.10-13.

¹⁷⁶ Butler, Bedenler ve İktidar, Tekrar, Cogito, sayı: 70-71, 2012, s. 276.

¹⁷⁷ Bargu, Human Shields, s. 13.

doktrini olarak gelişmesidir¹⁷⁸. Şiddete karşı silahlarla müdahale ederek koruma anlayışına karşı gönüllü canlı kalkanlar kendilerini ortaya koyarak, silahsız koruma yoluna gitmektedirler. Bu anlamda uluslararası alanda gelişen "koruma" kavramı sorgulanmaktadır¹⁷⁹.

Uzaktan savaşların ve "nokta atışları"nın neden olduğu şiddetten arınmış ya da sterilize edilmiş algısına karşı, canlı kalkanların çatışma alanındaki varlığı, savaşların şiddetini yeniden ete kemiğe bürümektedir. Toplumların gözünde yaratılan sadece çatışmaların öldüğü zannının ötesine geçerek, bölgede yaşanan acıları görünür kılmaktadırlar. Dahası, Irak Savaşı'nda olduğu gibi yerel halkın savaşın süjesi olarak şeytanileştirilmesinin karşısında canlı kalkanlar, herkesin eşit olduğu bilincini aşılama çabıdadır. Buradaki bir diğer önemli nokta ise,

---

¹⁷⁸ 1998-1999 yılında gerçekleşen Kosova Savaşı'nda yaşanan katliamlar ve insanlığa karşı işlenen suçlar sebebiyle NATO, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararını beklemeden müdahalede bulunmuştur. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde "uluslararası barış ve güvenliğin" tehlikede olması durumunda VII. Bölümü'ne göre BM Güvenlik Konseyi'nin izniyle askeri müdahale gerçekleştirilebilir. Bu yetkinin sadece BM Güvenlik Konseyi'nde olmasına rağmen NATO'nun yaptığı müdahale çokça tartışılmıştır. NATO'nun bu müdahalesi sonrası Rusya tasarı hazırlayarak oylamaya sunmuştur. Ancak sadece Çin, Rusya ve Bağımsızlar Hareketi üyeleri tasarıya olumlu yaklaşmışlardır. Dolayısıyla bu durum NATO'nun müdahalesine meşruiyet kazandırmıştır.

Kosova'ya yapılan bu müdahale sonrasında devletlerin "uluslararası koruma sorumluluğu" daha sık gündeme gelmiş ve 2001 yılında Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS), Uluslararası Koruma Sorumluluğu adında rapor yayınlamıştır. Raporla insan hakları ile devlet egemenliği arasındaki gerginliği sonlandırmak için uluslararası koruma sorumluluğunun prensipleri belirlenmiştir. Bu sorumluluk 2005 Dünya Zirvesi'nde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Uluslararası koruma sorumluluğunun ana gayesi, devletlerin yurttaşlarını koruyamadığı veya onları kasten terörize ettiği durumlarda müdahale edilmesidir. Ancak bu müdahale için belli kriterler mevcuttur. Bu kriterler:

1. Haklı neden: Devletin kendi vatandaşlarını ağır insan hakları ihlallerinden korumaması ya da koruyamaması,
2. Doğru amaç: Ağır insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve hakları ihlal edilen kişilerin ıstıraplarının sona erdirilmesi
3. Son çare: Askeri nitelikli önlemlerin son çare olarak düşünülmesi ve öncelikle tüm barışçıl yolların denenmesi
4. Orantılılık: Askeri yöntemlerin yoğunluk, kapsam ve süresinin amaçlara erişim gerekli olduğu ölçüde uygulanması
5. Olumlu gelişme beklentisi: Müdahalenin olumlu sonuç alma amacı ile gerçekleştirilmesi, hareketsiz kalınması halinde ortaya çıkabilecek olumsuzlukları gidermeye yönelik olması
6. Doğru otorite: askeri müdahalenin sadece BM Güvenlik Konseyi kararı ile gerçekleştirilebilmesidir.

Detaylı bilgi için bkz. John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2011 (5. Basım), s. 516-522. Ayrıca, ICISS raporu için bkz. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>

¹⁷⁹ *Bargu*, s.14.

Batı'dan gelen gönüllü canlı kalkanların hayatlarının bölgedeki insanların hayatlarından daha değerli görülmesi sorunsalıdır¹⁸⁰. Zira her gün bombalamalarda ölen yerel insanlar sayıdan ibaret görülürken, Batı'dan bölgeye gitmiş ve hayatını kaybetmiş kişilere dair hayat hikayeleri dahil birçok ayrıntıyı öğrenmek mümkün olmaktadır. Ölen yerlilerin durumunun “normalleştirilmesi”, sürekli sarsan şeylere karşı aynı içtenlikle tepki vermenin zorlaşmasıyla açıklanabilir. Öte yandan, Sontag'a göre “egzotik” ülkelerde yaşayanlar, düşman olmasalar bile “öteki” olmalarından ötürü, “bakılacak kişiler” olarak değerlendirilmekte ve bir nevi ölümleri seyirlik hale gelmektedir¹⁸¹. Oysa bahsettiğimiz koşulda, “bakan” kişiler olan Batılılar, bakmanın ötesine geçerek bölgede yaşamını yitirmeleriyle birlikte “bakılan” kişiler haline gelmektedir. Belki de bakan ile bakılan arasındaki bu farkın kalktığı durumlar, “bakanlar” açısından şoke edici olarak karşılanmakta ve rahatsızlık baş göstermektedir.

Bütün bunların yanı sıra, biyoiktidarın varlığı gönüllü canlı kalkan eylemini rahatsız edici hale getirmektedir. Bir nevi içselleştirdiğimiz mevcut hegemonya ve bu hegemonyaya karşı çıkış şoke edicidir. Yukarıda bahsi geçen tüm unsurların sonucunda bu rahatsızlığa neden olabilecek durumu üç temel noktayla özetlemek mümkündür. İlki, kutsallaş(tırıl)an insan hayatının riske atılarak izlenen politikaya karşı çıkılmasıdır. İkincisi, beden de araç olarak kullanıldığı bu başkaldırının biyoiktidarı sarsması ya da en azından sorgulatmasıdır. Sonuncusu ise, eşitler arasında daha “eşit” olan Batılı hayatların “öteki” hayatlar karşısındaki değerinin gün yüzüne çıkarılmasıdır.

---

¹⁸⁰ *Bargu*, s.15.

¹⁸¹ *Sontag*, *Başkalarının Acısına Bakmak*, Agora Kitaplığı, 2004, s. 73.

III. Uluslararası İnsancıl Hukuk Bağlamında Tartışma

Silahlı çatışma ortamında, özellikle asimetrik savaşlarda canlı kalkan kullanımını oldukça eskidir. Bunun doğal sonucu olarak, canlı kalkan kullanım yasağı da gerek teamül hukukunda gerekse uluslararası sözleşmelerde açıkça yer almıştır¹⁸². Bununla birlikte, uluslararası insancıl hukukun uygulandığı silahlı çatışma ortamında gönüllü canlı kalkan kullanımını ilk kez 1999 yılında NATO'nun Sırbistan'ı bombalama sırasında görülmüştür. Gönüllü canlı kalkanların insancıl hukuktaki statüsü de bu tarihten itibaren tartışmaya açılmıştır. Bu bölümde temel olarak gönüllü canlı kalkanların uluslararası insancıl hukukta nasıl bir statüye sahip oldukları ve bu statü neticesinde belli bir korumaya sahip olup olmadıkları tartışılacaktır. Bunun için öncelikli olarak uluslararası insancıl hukuktaki temel ilkelerin ele alınması gerekmektedir. Ardından, bu ilkelerin hem zorla hem gönüllü canlı kalkanlara uygulanması üzerinde durulacaktır.

A. Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri Doğrultusunda Teorik Çerçeve

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışma durumlarında bir yandan sivillerin korunmasını sağlamakta bir yandan da askeri faaliyetleri düzenlemektedir¹⁸³. Uluslararası insancıl hukuk düzenlemeleri temel olarak teamül hukukuna ve uluslararası sözleşmelere dayanmaktadır. Teamül hukuku, 1907 tarihli Karada Savaş Hukukuyla ilgili La Haye Sözleşmesi'nin imzalanmasına kadar geçen sürede devletlerin savaş zamanında oluşturdukları davranış hukukuna dayanmaktadır, La Haye Sözleşmesi'nin imzalanmasının

¹⁸² Teamül hukuku için bkz. Jean-Marie Hencaerts ve Louise Doswald-Beckl, Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku, Cilt I: Kurallar, ICRC, Kural 97.

Uluslararası sözleşmeler ile 1907 tarihli 1907 tarihli Karada Savaş Hukukuyla ilgili La Haye Sözleşmesi, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile 1977 tarihli Ek Protokoller kastedilmektedir.

¹⁸³ Özsoy, İnsancıl Hukukun Gelişimi, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 19-20, 1997-1998.

ardından da gelişmeye devam etmiştir. Uluslararası sözleşmeler ise, La Haye Sözleşmesi, 12 Ağustos 1949 tarihinde yapılan Harp Felaketzedelerinin Himayesine Dair Cenevre Sözleşmeleri¹⁸⁴ ile 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek 1977 tarihli Protokollerden¹⁸⁵ oluşmaktadır. Bütün bu teamül hukuku kurallarının ve uluslararası sözleşmelerin odağında ise 4 temel ilke yer almaktadır: ayırım gözetme, askeri gereklilik, gereksiz acının önlenmesi ve orantılılık.

Ayırım gözetme ilkesi, askeri gereklilik ve orantılılık ilkeleri, silahlı çatışma ortamında sivilleri doğrudan ilgilendiren ilkeler olmakla birlikte; gereksiz acının önlenmesi sivillerin zaten hedef seçilememesinden dolayı muharıpleri ilgilendiren ilkedir. Tezin konusu muharıplerden ziyade sivillerin korunmasına odaklandığından ötürü, bu bölümde gereksiz acının önlenmesi ilkesi ele alınmamaktadır.

1. Ayırım Gözetme ilkesi ve Askeri Gereklilik İlkeleri Doğrultusunda Hedef Seçimi

Ayırım gözetme ilkesi, bireyler ve nesnelere için iki ayrı şekilde değerlendirilmelidir. Bireyler için uygulanan ayırım gözetme ilkesinde temel olarak siviller ile muharıpler arasındaki ayırımdan söz edilmektedir. 1977 tarihli Ek I. Protokol'ün 48. maddesinde, ayırım gözetme ilkesi şu şekilde ifade edilmektedir: "*Sivil halkın ve sivil nitelikte malların saygı görmesini ve korunmasını sağlamak için, çatışmanın Tarafları daima, sivil halk ile muharıpleri,*

¹⁸⁴ 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri dört tane sözleşmeden meydana gelmektedir:

- Savaş halindeki silahlı kuvvetlerin hasta ve yaralıların durumunun iyileştirilmesiyle ilgili 1. Cenevre Sözleşmesi,
- Silahlı kuvvetlerin denizdeki hasta, yaralı ve kazazedelerin durumlarının iyileştirilmesiyle ilgili 2. Cenevre Sözleşmesi,
- Savaş tutsaklarına uygulanacak işlemle ilgili 3. Cenevre Sözleşmesi,
- Savaş sırasında sivillerin korunmasıyla ilgili 4. Cenevre Sözleşmesi.

¹⁸⁵ 1977 tarihli iki Ek Protokol mevcuttur:

- Uluslararası silahlı çatışma mağdurlarının korunmasıyla ilgili, Cenevre Sözleşmeleri'ne ek 1. Protokol,
- Uluslararası olmayan silahlı çatışma mağdurlarının korunmasıyla ilgili Cenevre Sözleşmeleri'ne ek 2. Protokol.

sivil mallar ile askeri hedefleri birbirinden ayırt etmeli ve buna uygun olarak operasyonlarını sadece askeri hedeflere yöneltmelidirler."

Sivil halk, 1977 tarihli Ek I. Protokol'ün 50. maddesinde tanımlandığı üzere, sivil olan tüm kişilerden oluşmaktadır. Bu durum da, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Madde 4(A)'sında belirtilmiş olan muharip statüsüne dahil olmamayı gerektirmektedir. Buna ek olarak; 1977 tarihli Ek I. Protokol'ün 51. maddesi, sivillere sağlanan korumayı düzenlenmektedir. Madde 51(4), ayırım gözetmeden yapılan saldırıları yasaklamaktadır. Bununla birlikte, dikkate edilmesi gereken önemli bir husus aynı maddenin 3. paragrafında geçen sivillerin muhasamata katılmadıkları sürece bu korumadan faydalandıklarıdır. Muhasamata katılmaları durumunda, sivillere sağlanan bu koruma sona ermektedir.

Nesneler için uygulanan ayırım gözetme ilkesinde ise; askeri yapılar ve stratejik öneme sahip yerler hedef olarak alınabilirken, sivillere ait mallar hedef alınmamaktadır. Yukarıda bahsi geçen Protokol'ün 52. maddesinin 2. paragrafında askeri hedef olabilecek mallar şu şekilde açıklanmıştır: "*Saldırıları sadece askeri hedeflerle sınırlı olacaktır. Mallar söz konusu olduğunda askeri hedefler, doğaları, konumları, amaçları ya da kullanımları gereği askeri eylemlere etkin bir katkıda bulunan ve tamamen ya da kısmen yok edilmesi, ele geçirilmesi ya da etkisiz hale getirilmesi durumunda, mevcut koşullar altında, kesin bir askeri avantaj sağlayan objelerle sınırlıdır.*" Paragraftan da anlaşılacağı üzere bir malın askeri nitelikte olması iki koşulla sınırlandırılmıştır: askeri eylemlere etkin katkısı ve tamamen veya kısmen ortadan kaldırılmaları durumunda kesin bir askeri avantaj sağlaması.

Askeri avantajın sağlanması, doğrudan askeri gereklilik prensibiyle ilintilidir. Askeri gereklilik prensibi her ne kadar 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nde veya 1977 tarihli Ek Protokollerinde tanımlanmamış olsa da, Schmitt askeri gereklilik prensibini uluslararası insancıl hukuk kurallarında

getirilen "sınırlandırma" ilkesiyle açıklamaktadır¹⁸⁶. Zira, 1977 tarihli Ek I. Protokol'ün 35. maddesinde yer alan "*Herhangi bir silahlı çatışmada, çatışmanın Taraflarının savaş yöntemleri veya savaş araçları seçme hakkı sınırsız değildir.*" ibaresiyle taraflara güç kullanımında sınırlama getirilmektedir.

Bahsi geçen sözleşmelerde askeri gereklilik tanımı yapılmamasına rağmen, çeşitli kaynaklarda askeri gereklilik kavramına yapılan atıfları ve tanımlamaları bulmak mümkündür. Örneğin; Amerikan İç Savaşı'nda uygulanmak üzere hazırlanan Lieber Yasası'nın 14. maddesinde askeri gereklilik, "*Medeni milletlerce anlaşıldığı şekliyle askeri gereklilik, savaş amaçlarına ulaşılması için vazgeçilmez olan ve modern savaş hukuku ile savaş teamülüne göre de hukuka uygun olan tedbirlerin gerekliliği...*" şeklinde tanımlanmıştır¹⁸⁷. Devamındaki 15. ve 16. maddelerde ise; tarafların birbirlerine karşı yükümlülüğünden ve barışa dönmeyi zorlaştıracak saldırgan eylemlerden kaçınılması gerekliliği vurgulanmıştır¹⁸⁸.

Askeri gerekliliğin tanımlandığı bir diğer kaynak ise, Nürnberg Mahkemesi'nde alınan List kararıdır. Davada askeri gereklilik şu şekilde tanımlanmıştır: "*Askeri gereklilik, savaşan bir devletin, savaş hukuku kurallarına tabi kalmak kaydıyla, düşmanının tamamen teslim olmasını mümkün olan en az can, zaman ve para kaybı ile sağlaması için her türlü ve miktarda kuvvet kullanmasına izin vermektedir.*"¹⁸⁹ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, tarafların silahlı çatışma zamanında güç kullanımını meşru olmakta birlikte, bu güç kullanımını sınırsız ve karşı tarafı sadece öldürme ya da yok etme istemine dayanmamaktadır. Bununla birlikte, askeri gereklilik söz konusu olduğu zaman

¹⁸⁶ Schmitt, Military Necessity and Humanity in International Law: Preserving the Delicate Balance, Virginia Journal of International Law, Vol. 50:4, s. 789.

¹⁸⁷ Güneysu, Askeri Gereklilik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk, Ankara Barosu, 2012/4, s. 100. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2012-4/4.pdf> Erişim: 09.03.2015

Ayrıca bkz. Schmitt, Military Necessity, s.801.

¹⁸⁸ Bkz. Güneysu ve Schmitt.

¹⁸⁹ Türkçesi Güneysu'dan alıntılanmıştır. Aktaran Schmitt, s. 797. United States v. List (The Hostage Case), Case No. 7 (Feb. 19, 1948), reprinted in 11 TRIALS OF WAR CRIMINALS BEFORE THE NUREMBERG MILITARY TRIBUNALS UNDER CONTROL COUNCIL LAW NO. 10, at 1230 (1950).

1977 tarihli Ek I. Protokol Madde 52(2)'nin de öngördüğü üzere askeri olmayan yapılar askeri hedef olarak seçilebilir ve bu durum, hukuk dışılık yaratmamaktadır.

2. Orantılılık Prensibi

Silahlı çatışma durumunda, sivil zayıtın olabileceği uluslararası insancıl hukuk tarafından tanınmış bir durumdur. Silahlı çatışma ortamında, sivil nitelikteki mallara veya sivillere zarar gelmesi durumunda orantılılık prensibi devreye girecektir. Zira, elde edilecek askeri avantaj ile yaşamını kaybeden sivillerin sayısı arasında belli bir oran aranmaktadır. Ek I. Protokol Madde 51(5(b))'de elde edilecek askeri avantaj karşısında sivil zayıt verilebileceği şu şekilde ifade edilmektedir: "*Elde edilmesi beklenen somut ve doğrudan askeri avantaja kıyasla aşırı olarak kabul edilecek ölçüde sivil halkta insan hayatının kaybına, yaralanmalara ve sivil nitelikteki mallara zarar verilmesine ya da bu kayıp ve zararların hepsinin birlikte oluşmasına arızı şekilde sebep olması beklenebilecek saldırılar*". Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, büyük bir askeri avantajın olması halinde yüksek sayıda sivilin ölmesi hukuk dışı sayılmayacaktır.

Bu durumla birlikte, tarafların, sivillerin korunması için tedbir alma zorunluluğu uluslararası insancıl hukukun kuralları arasında yer almaktadır. Taraflar, saldırı öncesinde sivil kaybını önlemek amacıyla *sürekli* tedbir almak durumundadırlar. Saldırıdan önce orantılılık hesabının yapılması ve askeri gereklilik ile sivil zayıt arasında denge kurulması gerekmektedir¹⁹⁰. Zira, Ek I. Protokol'ün 57. maddesinde, "*Askeri operasyonların yürütülmesinde, sivil halkı, sivilleri ve sivil malları hedef dışı tutmak için sürekli özen gösterilecektir.*" ibaresi yer almaktadır. Aynı maddenin devamında "*Elde edilmesi beklenen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla aşırı olarak kabul edilecek miktarda sivil halkta insan hayatının kaybına, yaralanmalara ve sivil nitelikteki mallara zarar*

¹⁹⁰ Schmitt, Human Shields, s.49.

verilmesine ya da bu kayıp ve zararların hepsinin birlikte oluşmasına arızı şekilde sebep olması beklenebilecek saldırılara karar vermekten kaçınılmalıdır." ifadesiyle birlikte tarafların, sivil kayıp verilmesi beklenen saldırılardan kaçınması gerektiği vurgulanmıştır.

B. Uluslararası İnsancıl Hukuktaki Temel İlkelerin Canlı Kalkanlara Uygulanması

Uluslararası insancıl hukukta bahsedilen ilkelerin canlı kalkan kullanımında nasıl uygulandığına değinmeden önce (zorla) canlı kalkan kullanımı ile gönüllü canlı kalkan kullanımı arasında kesin bir fark olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Metin içerisinde "canlı kalkan" olarak adlandırılan kişiler, çatışmalara veya askeri hedeflere yapılacak saldırıyı engellemek amacıyla savaş esirleri veya siviller gibi uluslararası insancıl hukuk tarafından korunan kişileri kullanmayı içermektedir¹⁹¹. Gönüllü canlı kalkanlar ise; daha önce de belirtildiği üzere çatışmayı engellemek için gönüllü ve iradi olarak çatışma bölgesine gidip bedenlerini kalkan olarak kullanan aktivistlerden meydana gelmektedir. Aralarında bulunan "irade" farkından ötürü, iki durumun da hukuki statüsünün ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

1. Canlı Kalkan

Uluslararası insancıl hukuk kurallarında yer alan siviller ile çatışmalar arasında ayırım gözetme ilkesine taraflardan birinin riayet etmesi halinde, stratejik noktalara saldırıları önlemek için diğer taraf bu noktalara canlı kalkanlar konmaktadır¹⁹². Uluslararası insancıl hukuk tarafından korunan kişilerin zorla

¹⁹¹ *Schmitt, Human Shields in International Humanitarian Law*”, Israel Yearbook on Human Rights, s. 17.

¹⁹² *Schmitt, Human Shields* s. 22.

kalkan olarak kullanılması hem uluslararası hem de uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda yasaklanmıştır¹⁹³.

Canlı kalkan kullanımına ilişkin yasaklamalara, 1907 tarihli La Haye Sözleşmesi'nde, 1949 tarihli III ve IV numaralı Cenevre Sözleşmeleri ile 1977 tarihli Ek I. Protokol'de rastlanmaktadır¹⁹⁴. Savaş esirlerine yapılacak muamele ile ilgili kuralları belirleyen III. Cenevre Sözleşmesi'nin madde 23(1)'e göre "*Hiçbir harp esiri hiçbir zaman muharebe sahasının (combat zone) ateşine maruz kalabileceği bir bölgeye gönderilemeyeceği ve orada alıkonulamayacağını gibi bazı nokta veya bölgeleri askerî harekâtta masun tutmak için onun mevcudiyetinden istifade olunamayacaktır.*" Buradan hareketle, savaş esirlerinin canlı kalkan olarak kullanılmasının yasaklandığını söylemek mümkündür.

Savaş zamanında sivillerin korunmasına ilişkin olarak hazırlanan IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 28. maddesinde de benzer olarak, "*Himaye gören hiçbir şahıs, bazı noktalar veya bazı bölgeleri orada bulundurulmak suretiyle askerî hareketlerden masun tutmak gayesiyle kullanılamaz.*" ibaresi yer almaktadır. 1977 tarihli Ek I. Protokol'ün 51. maddesinde de sivil halkın canlı kalkan olarak kullanımı yasaklanmıştır. Maddeye göre, "*Sivil halkın ya da bireysel olarak sivillerin varlığı ya da hareketi, belli noktaları askeri operasyonlardan muaf tutmak için, özellikle de askeri hedefleri saldırılara karşı korumak, askeri operasyonlara yarar sağlamak veya engel olmak için yapılacak girişimlerde kullanılmayacaktır. Çatışmanın Tarafları, sivil halkın ya da bireysel olarak sivillerin hareketini, askeri hedeflere ya da askeri operasyonlara karşı yapılacak saldırılara karşı kalkan olarak kullanmak amacıyla yönetmeyecektir.*"

1998 tarihli Roma Statüsü'nün md. 8(2)(b)(xxiii)'de ise, uluslararası çatışmalarda canlı kalkan kullanımı savaş suçu olarak tanımlanmaktadır. 1990 ve 1991 yıllarında, Irak yönetiminin savaş esirlerini ve sivilleri canlı kalkan olarak

¹⁹³ Hencaerts/Doswald-Beckl, s.377.

¹⁹⁴ Lyall, Voluntary Human Shields, Direct Participation in Hostilities and the International Humanitarian Law Obligations of States, Vol.9, 2008, s.2.

kullanmasından ötürü çok sayıda devlet tarafından Irak yönetiminin savaş suçlusu olduğu beyan edilmiştir¹⁹⁵.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda canlı kalkan kullanımı, genellikle rehin alma olarak değerlendirilmiştir. Rehin alma durumu ise, hem teamül hukuku hem de Ek II. Protokol tarafından yasaklanmıştır¹⁹⁶. Ayrıca uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda sivillerin kalkan olarak kullanılması Birleşmiş Milletler ve devletler tarafından hukuka aykırı görülmüştür. Liberya, Ruanda, Sierra Leone, Somali, Tacikistan, Irak ve Eski Yugoslavya'daki çatışmalarda canlı kalkan kullanımı söz konusu olmuş ve bu kullanım Birleşmiş Milletler tarafından soruşturulmuştur¹⁹⁷.

Schmitt'e göre, günümüzde özellikle asimetrik nitelikteki çatışmalar, (zorla) canlı kalkan kullanımını doğurmaktadır. Askeri ve teknolojik bakımdan üstünlük karşısında zayıf tarafın canlı kalkanları "savaş yöntemi" olarak benimsemesi, güçlü tarafın silahlarını ve gücünü tam olarak kullanmasını engellemeye yöneliktir¹⁹⁸. Bu yöntemin kullanılmasıyla üç şekilde caydırıcılık gerçekleşmektedir. İlk olarak, ahlaki nedenlerden ötürü güçlü tarafın işini güçleştirmektedir. Teknolojik ve askeri bakımdan güçlü olan tarafın canlı kalkan olmaya zorlanan sivilleri vurması karşısında ahlaki sorumluluk mevcuttur. İkinci olarak, saldırıyı planlayan tarafın sivilleri vurması durumunda küreselleşen medyada oluşturacağı imaj, saldırıdan caydırabilir. Son olarak ise; sivil ölümlerin çok olması karşısında elde edilecek askeri avantajın yüksek olmaması uluslararası insancıl hukuk bakımından saldırıyı düzenleyeni bağlayıcı niteliktedir¹⁹⁹.

Savaş suçu olmasına karşın, taraflardan birinin canlı kalkan kullanması durumunda çatışmanın diğer tarafının hukuka uygun olarak nasıl davranması

¹⁹⁵ *Hencaerts / Doswald-Beckl*, s. 378.

¹⁹⁶ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1977 tarihli II Numaralı Protokol, madde 4, par.2.

¹⁹⁷ Bkz. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, karar 1995/89; Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Liberya'daki BM gözlem misyonu (MONUL) hakkında 15.rapor, Sierra Leone'deki BM gözlem misyonu (MONUSIL) hakkında birinci ara rapor ve Somali'ye ilişkin Güvenlik Konseyi'nin 837(1993) sayılı kararının 5. paragrafının uygulanması sonucu sunulan rapor.

¹⁹⁸ *Schmitt*, *Human Shields*, s. 21.

¹⁹⁹ *Schmitt*, *Human Shields*, s. 22.

gerektiği bölümün ilk kısmında incelenen ilkeler etrafında şekillenmektedir. Öncelikle, ayırım gözetme ilkesi her durumda tarafları bağlamaktadır. Bununla birlikte, canlı kalkan kullanımını genellikle askeri anlamda stratejik olabilecek bölgelere yerleştirilmektedir ve bu durumda askeri avantaj konusu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada doktrinde görüş ayrılığı söz konusudur.

Yaklaşımlardan ilki, zorla canlı kalkan olarak kullanılan sivillerin, diğer sivillere göre daha az değeri bulunmadığını, dolayısıyla, ilkelerin, bu kişiler için de geçerli olduğunu öne sürmektedir²⁰⁰. Ek I. Protokol'ün md. 51(5)'de geçen kesin ve somut askeri avantaj söz konusu olduğunda bununla orantılı olarak sivil zayıat verilebileceğinden bahsedilmiştir. Ancak aynı maddenin 8. paragrafına göre, siviller askeri bölgelere yerleştirilmiş olsalar bile, taraflar gerekli önlemleri almakla mükelleftir²⁰¹. DeSaussure'ün de ifade ettiği üzere; "Sivillerin kalkan olarak kullanılma gerçeği, onların normal korumayı kaybetmelerine sebep olmaz."²⁰².

Diğer görüşe göre ise, bu kişiler, askeri açıdan stratejik bölgeleri korumak amacıyla bu alanlara yerleştirilmekteler. Bahsi geçen bölgeler, saldırıyı gerçekleştirecek taraf açısından doğrudan askeri hedef olmaktadır. Bu bölgelere yerleştirilen kişiler, hedef alınmaları sonucu zarar görecekseler olsalar bile askeri hedefin içerisinde yer aldıkları için orantılılık hesabına dahil edilemezler²⁰³. Ancak sivillerin hedef olarak gösterilemeyeceği düşünülürse, orantılılık hesabının zaten askeri hedeflerin vurulması halinde oluşabilecek sivil zayıata ilişkin olarak yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla, bu görüşün insancıl hukukun ilkeleriyle ne derece bağdaştığı tartışılmalıdır. Zira, bu görüşe göre canlı kalkanların sayısı ne olursa olsun oradaki askeri avantaj her durumda daha üstün olacaktır.

²⁰⁰ *Henderson*, The Comtemporary Law of Targeting Military Objectives, Proportionality and Precautions in Attack under Additional Protocol I, International Humanitarian Law Series, Martinus Nigholf Publishers, 2009, s. 213.

²⁰¹ *Henderson*, s. 213.

²⁰² *DeSaussure*, Military Objectives, Crimes of War Project, <http://www.crimesofwar.org/a-z-guide/military-objectives/>. Erişim 11.03.2015.

²⁰³ *Schmitt*, Targeting and Humanitarian Law: Current Issues, Bölüm I, s. 97.

2. Gönüllü Canlı Kalkanların Hukuki Statüsü

Uluslararası insancıl hukukun uygulandığı silahlı çatışma ortamında “gönüllü canlı kalkan” kullanımı karşımıza ilk kez 1999 yılında Kosova’nın NATO güçleri tarafından bombalanmasına karşı Sırp askerlerin kendilerini yerleştirmeleriyle ortaya çıkmıştır. 16 Mart 2003 tarihinde Rachel Aliene Corrie’nin İsrail’de İsrail Savunma Kuvvetleri tarafından evlerin yıkılmasına karşı direnirken zırhlı buldozer altında kalarak yaşamını kaybetmesi, gönüllü canlı kalkan eylemliliğinin bilinmesini sağlamıştır. Aynı yıl, Irak’ın Özgürleştirilmesi Operasyonu’na karşı çıkan savaş karşıtlarının “gönüllü canlı kalkan” eylemi ile gönüllü canlı kalkanların hukuki statüsü tartışılmaya başlanmıştır.

Ek I. Protokol 51(7). maddesinde düzenlenen canlı kalkanlardan farklı olarak, gönüllü canlı kalkanlarda kişilerin gönüllülüğü önemlidir. Bu gönüllülüğün varlığı eylem öncesi ve eylem boyunca önemlidir. Kişilerin özgür iradesiyle katılımı ve dilediği zaman alandan ayrılabilme özgürlüğü katılımcıların tam iradesinin sağlanması bakımından önemlidir²⁰⁴.

Gönüllü canlı kalkan olmak için bazı kriterler mevcuttur. Sadece siviller, gönüllü canlı kalkan olabilirler. Çatışan statüsüne sahip olan kişiler gönüllü canlı kalkan olamazlar. Zira sivil statüdeki kişilerin korumasından yararlanamazlar²⁰⁵. Al-Duaji’ye göre, saldırıya uğrayan ülkenin vatandaşlarından ziyade farklı milletlerden gelen insanların olması şart olmamakla birlikte korumayı arttırmaktadır. Vatandaşı olduğu ülkede canlı kalkan olmak, askeri gücün veya devletin komutası, emri altına girmek olarak değerlendirilebilir. Bu durum da koruma şemsiyesinden yararlanamamasına neden olmaktadır. Sivillerin sivilleri

²⁰⁴ Al-Duaji, s.127.

²⁰⁵ Al-Duaji, 127-128.

bu şartlar altında koruyamayacağı gibi, küçük gruplar halinde hareket etmek de askeri saldırıların artmasına neden olabilir²⁰⁶.

Gönüllü canlı kalkanların, sivil statüsünün sağladığı korumadan yararlanıp yararlanamayacakları, konuya ilişkin temel soruyu oluşturmaktadır. Gönüllü canlı kalkanların, muhasamata²⁰⁷ doğrudan katılıp katılmadığı sorusuna verilen yanıt ile doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda "düşmanca eylem" ve "niyet" kavramları üzerinde yoğunlaşmak gerekmektedir²⁰⁸.

Son dönemlerde, gelişen teknoloji ve değişen çatışma şartlarıyla birlikte daha çok sivil, çatışmalarda yer almakta ve bu durumun sonucu olarak, çatışan ile sivil statüsünün ayrılması zorlaşmaktadır. Bu durum da askeri hedef ile korunan kişiler arasında belirsizlik yaratmaktadır²⁰⁹. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Mayıs 2009'da akademisyenlerin, STK'ların, askeri yetkililerin ve hükümet temsilcilerinin katılımıyla, uluslararası insancıl hukuk kapsamında muhasamata doğrudan katılım kavramı üzerine açıklayıcı kılavuz hazırlamıştır. Bu kılavuzda, uluslararası insancıl hukukun ana amaçlarının silahlı çatışma kurbanlarını korumak ve çatışmaların yürütülmesini, askeri gereklilik ile insancıl kriterler arasındaki dengeyi baz alarak düzenlemek olduğunun altını çizmektedir. Bu anlamda, daha önce de üzerinde durulduğu gibi uluslararası insancıl hukukun kalbinde çatışanlar ile muhasamata katılmayanlar arasındaki ayırım gözetme ilkesi yer almaktadır²¹⁰.

Muhasamata doğrudan katılım kavram itibariyle iki bölümden oluşmaktadır. Kavramın ilk bölümü: çatışmanın tarafları arasında gerçekleşen düşmanca eylemler bütünü anlamına gelen muhasamattır. İkinci bölümü ise; bu düşmanca eylemlere (bireysel) katılımı ifade etmektedir²¹¹. Doğrudan katılım

²⁰⁶ *Al-Duaji*, s. 127-128.

²⁰⁷ İngilizce "hostilities" kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır. Bkz. 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri, Galatasaray Üniversitesi'nin çevirisi.

²⁰⁸ *Lyall*, s. 6.

²⁰⁹ *Melzer*, Interpretive Guidance on the notion of Direct Participation in Hostilities, ICRC, 2009, s.11-12.

²¹⁰ *Melzer*, s. 11.

²¹¹ *Melzer*, s. 43.

kavramı, I ve IV numaralı Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak üçüncü maddesinde yer alan "muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen kimseler" cümlesinden çıkmıştır. Bir eylemin muhasamata doğrudan katılım olarak değerlendirilebilmesi için kümülatif nitelikte üç kriter aranmaktadır²¹²:

1. Eylem, mutlaka askeri operasyonları veya askeri kapasiteyi olumsuz bir şekilde etkilemeli veya ölüme, yaralanmaya sebep olmalı veya saldırıdan korunan kişilerin veya malların zarar görmesine neden olmalı (*threshold of harm*),

2. Eylem ile zarar arasında illiyet bağı olmalı veya eylemler askeri operasyonun içerisinde yer almalı (*direct causation*),

3. Eylem mutlaka karşı tarafa doğrudan zarar verme amacıyla bir tarafa destek verme üzerine tasarlanmalıdır (*belligerent nexus*).

Gönüllü canlı kalkanların, muhasamata doğrudan katılıp katılmadığına ilişkin yapılan değerlendirmenin sonucu, doğacak hukuki sonuçlar bakımından oldukça önemlidir. Ayrım gözetme ilkesinden dolayı sivillere, uluslararası insancıl hukuk tarafından koruma sağlandığından söz edilmiştir. 1977 tarihli Ek I. Protokol'ün 51. maddesi uyarınca, siviller saldırının hedefi olarak seçilememektedir. Bununla birlikte, aynı maddenin 3. paragrafından sivillere, muhasamata doğrudan katılmamaları şartıyla bu korumanın verildiği anlaşılmaktadır. Öncelikle, gönüllü canlı kalkanların muhasamata doğrudan katıldığı sonucuna varılırsa, gönüllü canlı kalkanlar doğrudan saldırı karşısındaki dokunulmazlıklarını kaybetmekle karşı karşıya kalmaktadırlar²¹³. Dolayısıyla, hukuki neticeleri farklı olacağı için iki durumun da değerlendirilmesi gerekmektedir.

---

²¹² Melzer, s. 45.

²¹³ Lyall, s. 12.

a. Gönüllü Canlı Kalkanların Muhasamata Doğrudan Katıldığı Görüşü Neticesinde Ortaya Çıkan Hukuki Durum

Daha önce sözü edildiği üzere, siviller, Ek I. Protokol md 51(1)'e göre askeri operasyonlardan doğacak tehlikelere karşı genel bir korumadan yararlanmaktadır. Ancak muhasamata doğrudan katılmamak bu korumanın ön şartı olarak aynı maddenin 3. paragrafında yer almaktadır. Muhasamatta doğrudan yer alan siviller, hala sivil halkın bir parçası olarak görülmeyle birlikte, doğrudan saldırılar sırasında sivillere sağlanan korumadan geçici olarak yararlanamamaktadırlar. Korumadan yararlanamama durumu, muhasamatta yer aldıkları süre boyunca devam etmektedir. Sivillerin, muhasamatta yer aldıkları müddetçe korumadan yararlanamayıp katılımları bitince tekrar korumadan yararlanma durumlarına "döner kapı" adı verilmektedir²¹⁴. Gönüllü canlı kalkanların, muhasamata doğrudan katılan kişiler olarak değerlendirilmesi sonucunda bu korumadan yararlanamayacakları sonucu çıkmaktadır.

Schmitt'e göre, fiziksel engellerden ziyade hukuki engeller saldırının önlenmesi açısından daha etkilidir. Fiziksel engeller, bir şekilde kaldırılabilir; ancak hava saldırılarıyla sivillerin öldüğü görüntüsünün dünya çapında yaratacağı etki çok daha caydırıcıdır. Bu durum da gönüllü canlı kalkanları motive etmektedir²¹⁵. Schmitt, buradan yola çıkarak gönüllü canlı kalkanların dolaylı da olsa operasyonu engelleme kapasitesine sahip olduklarını düşünmektedir. Bu yaklaşıma göre, gönüllü canlı kalkanlar muhasamata doğrudan katılmakta, dolayısıyla da sivil statülerini kaybetmektedirler²¹⁶. Böylece gönüllü canlı kalkanların saldırı sırasında zarar görmeleri sivil zayıat olarak değerlendirilemeyeceğinden askeri gereklilik karşısında aşırıya kaçan sivil kaybı da yaşanmamış olmaktadır²¹⁷.

²¹⁴ *Melzer*, s. 70.

²¹⁵ *Schmitt*, A Critical Analysis, s. 32.

²¹⁶ Bkz. *Schmitt* ve *Lyll*.

²¹⁷ *Schmitt*, Human Shields, s. 58.

Yaşanabilecek bir diğer durum ise; gönüllü canlı kalkan eyleminin içerisinde yer alan kişilerin kalkan olmanın haricinde taraflardan birine yardım etmesidir. Buna bir örnek İsrail-Filistin çatışmasında yaşanmıştır. Gazze sınırında, cami ile İsrail ordusu arasına giren kadınlardan oluşan gönüllü canlı kalkanlardan bazıları, Filistinli muharıpleri kamufle ederek İsrail ordusunu atlatmalarını sağlamışlardır²¹⁸. Bu durum, muhasamata doğrudan katılım olarak değerlendirilmektedir.

b. Gönüllü Canlı Kalkanların Muhasamata Doğrudan Katılmadığı Görüşü Neticesinde Ortaya Çıkan Hukuki Durum

Gönüllü canlı kalkanların muhasamata doğrudan katıldığı değerlendirilmesine katılmayan görüş, gönüllü canlı kalkanların zarar verme amacı taşımamaları ve suç teşkil eden bir eylemde bulunmamalarından ötürü, yukarıda belirtilmiş olan koşulların yerine getirilmediğini, dolayısıyla da sivil statülerini kaybetmediklerini savunmaktadır²¹⁹. Kızılhaç'ın hazırlamış olduğu Kılavuz'da gönüllü canlı kalkanlarla ilgili olarak şu ifade yer almaktadır: "Toplar ve hava saldırıları gibi ağır silahların dahil olduğu operasyonlarda, gönüllü canlı kalkanların varlığının, saldıran tarafın korunan askeri hedefi tanımlama ve yok etme kapasitesine olumsuz etkisi bulunmamaktadır."²²⁰. Dolayısıyla, Uluslararası Kızılhaç'a göre; gönüllü canlı kalkanlar, muhasamata doğrudan katılmış gibi değerlendirilemezler.

Benzer şekilde, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2003 yılında hazırlamış olduğu raporda, gönüllü canlı kalkanların muhasamata doğrudan değil, dolaylı

²¹⁸ L'express, http://www.lexpress.fr/actualite/monde/des-femmes-boucliers-humains_461074.html

²¹⁹ Bkz. *Duaji* ve HRW.

²²⁰ *Schmitt*, A Critical Analysis, s. 31.

olarak katıldığını belirtmiş ve bu kişilerin hedef alınmaması gerektiği vurgulanmıştır²²¹.

Gönüllü canlı kalkanların, muhasamatta doğrudan yer almadığı değerlendirilmesi yapıldığında gönüllü canlı kalkanların sivillere tanınan korumadan yararlanmaları gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır²²². Bu bağlamda, doğrudan saldırılarda ayırım gözetme ilkesinden ötürü siviller hedef olarak seçilemeyeceğinden gönüllü canlı kalkanlar da hedef olarak gözetilemezdir. Bunun yanı sıra, tarafların saldırıdan önce sivillere zarar gelmemesi için azami tedbir alma zorunluluğu doğmaktadır.

Gönüllü canlı kalkanların her durumunda niyetini bilmek mümkün olmamakla birlikte, neyi korudukları sorusunun cevabı belirleyici olacaktır²²³. Gönüllü canlı kalkan eylemliliğini gerçekleştirdikleri mekana bağlı olarak ortaya çıkan hukuki sonuçlar bir sonraki alt bölümde detaylı olarak ele alınacaktır; ancak kısaca değinmek gerekirse, eylemcilerin sivil yerleşim alanlarını mı yoksa askeri açıdan stratejik yerleri mi korudukları büyük önem taşımaktadır. Bazı durumlarda, gönüllü canlı kalkan olmaya gittikleri devletin eylemcileri kendi askeri çıkarları doğrultusunda kullanmak istedikleri görülebilmektedir. Körfez Savaşı'nda zorla canlı kalkan kullanan ve dolayısıyla karnesi bu anlamda kırık olan Saddam rejimi²²⁴, 2003 yılında bölgeye gönüllü giden eylemcileri de kendi istediği noktalara yerleştirmeye çalışmıştır. Fakat bu durum, gönüllü canlı kalkanların tepkisini çekmiş ve bazılarının Irak'ı terk etmesiyle sonuçlanmıştır²²⁵. Bu durumdan yola çıkarak, bu kişilerin niyetinin Irak'a stratejik açıdan avantaj

²²¹ Human Rights Watch, Briefing Paper: International Humanitarian Law Issues in a Potential War in Iraq, 20 Şubat, 2003.

²²² Bkz. Josiane Haas, Voluntary Human Shields: Status and Protection Under International Humanitarian Law, in INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW AND THE 21ST CENTURY'S CONFLICTS: CHANGES AND CHALLENGES 191, 211 (Roberta Arnold & PierreAntoine Hildbrand eds., 2005); Lyall, s. 142, at 321; Queguiner, s. 56.

²²³ *Bouchier de Belle*, Chained to Cannons, or wearing targets on their T-shirts human shields in international humanitarian law, s. 896. <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-872-bouchie-de-belle.pdf>

²²⁴ *Schoenekase*, 'Targeting Decisions regarding Human Shields' (2004) 84(5) *Military Review* 26, 26-7.

²²⁵ *Teninbaum*, 'American Volunteer Human Shields in Iraq: Free Speech or Treason?' (2004) 28 *Suffolk Transnational Law Review*, Vol.28:1, s. 150.

sağlamaktan ziyade, tezin önceki bölümlerinde de tartışılmış olan savaş karşıtlığı olduğunu söyleyebiliriz.

b.1. Eylemin İçin Seçilen Mekanın Hukuki Önemi

Gönüllü canlı kalkanların, eylemi gerçekleştirmek için seçtikleri mekân karşı tarafın hedef belirlemesi açısından son derece kritiktir. Bu anlamda iki tür mekândan bahsedebiliriz. İlki sivil nitelikte malların bulunduğu, sivil nitelikte olan yerleşim alanlarıdır. İkincisi ise; stratejik açıdan askeri öneme sahip olan mekânlardır.

Ayırım gözetme ilkesi ve tarafların sivil zayıyatı önlemek için gerekli tedbirleri alma sorumluluğundan dolayı, sivil yerleşim alanları askeri hedef olarak değerlendirilemezler. Bu nedenden, sivil yerleşim alanlarına konuşlanmış olan gönüllü canlı kalkanların da bu korumadan yararlanmaları gerekmektedir.

İlk olarak, sivil nitelikte yerleşim alanlarından bahsedecek olursak, sivil nitelikte yerleşim alanları Ek I. Protokol'ün 48.maddesinde yer aldığı üzere askeri hedef olarak seçilemezler. Ayrıca, Ek I. Protokol'ün madde 51(5(a))'de belirtildiği üzere; sivil nitelikte malların ve sivil kişilerin yoğun olarak bulunduğu alanlarda, birbirinden bağımsız ve ayrı bulunan askeri hedeflerin tek bir askeri hedef gibi görülüp bombardımana maruz tutulması, bu durum ayırım gözetme ilkesine aykırı görülmektedir. Buradan yola çıkarak, sivil yerleşim alanlarında bulunan gönüllü canlı kalkanların hedef olarak görülmesi mümkün olmamaktadır. Buna ek olarak; gönüllü canlı kalkanların, hastane, okul gibi uluslararası insancıl hukukun koruması altında olan yerlerde durmaları halinde de, gönüllü canlı kalkanların vurulması, vuran taraf açısından sorumluluk doğurmalıdır. Zira, dine, sanata, bilime, eğitime ya da hayır işine tahsis edilmiş kültürel binalar hem teamül hukukuna (kural 38) göre hem de Ek I. Protokol'ün 53. maddesine göre askeri amaçla kullanılmadıkları müddetçe hedef olamazlar. Sivil hastanelerin ise, IV numaralı Cenevre Sözleşmesi'nin 18. maddesinde askeri hedef olarak

seçilemeyekleri açıkça belirtilmiştir. Gönüllü canlı kalkanların, bu alanlara konuşlanması durumunda hedef olamayacakları açıktır.

Bununla birlikte, daha önce açıklandığı üzere Ek I. Protokol madde 52(2)'de kısmen veya tamamen yok edilmeleri durumunda ortaya çıkacak olan kesin bir askeri avantaj söz konusu olduğunda sivil nitelikteki mallar, askeri hedef olarak görülebilecek ve bu alanlara yapılan saldırı da hukuki nitelikte olabilecektir. Bu durumda, sivil nitelikte malların korunması amacıyla bölgeye giden gönüllü canlı kalkanların, bu malların kesin bir askeri avantaj sağlanması durumunda hedef olacaklarını bilmemeleri durumunda büyük bir tehlike altında kaldıklarını söylemek mümkündür. Dolayısıyla, öncelikle bu kişilere yeterli uyarının yapılması gerekmektedir. Ayrıca bu noktada, orantılılık prensibi önem kazanmaktadır. Zira gönüllü canlı kalkanların hedef olabilecek sivil nitelikte bir yere gitmesiyle birlikte bölgedeki sivil sayısı artacaktır. Bu nedenle saldırının gerçekleşmesi için gereken askeri avantajın büyüklüğü, olası sivil kaybıyla orantılı olmalıdır. Ek I. Protokol'ün 57. maddesinde öngörülen, olağanüstü askeri avantajın sağlanması durumunda yapılacak herhangi bir saldırıda sivillerin zarar görmeleri durumunda saldıran ülke açısından hukuki yükümlülük doğmadığı iddia edilmektedir. Ancak, saldırı emri veren komutanın her halükarda "orantılılık" ve "önlem alma prensiplerini" uygulaması gerekmektedir.

Gönüllü canlı kalkanların, askeri anlamda stratejik bölgelere giderek buralarda kalkanlık yapması durumunda, orantılılık prensibinin devreye girmesi gerekmektedir. Askeri hedef gösterilebilen yerlerde sivillerin olması durumunda, saldırı sonucunda oluşacak somut askeri avantaj ile yaşanabilecek sivil zayıf arasında denge gözetilmektedir. Bu bağlamda, gönüllü canlı kalkan eylemini gerçekleştiren kişi sayısı burada belirleyici olacaktır. Bununla birlikte, buna karşı çıkan görüş de mevcuttur. Doktrinde, kendi iradeleriyle bölgeye gitmelerinden

dolayı, saldıran tarafın, orantılılık prensibine uyma zorunluluğunu ortadan kaldırdığını iddia eden görüş de bulunmaktadır²²⁶.

b.2. Etkin Önceden Uyarı

Sivillerin zarar görmemesi için uluslararası insancıl hukuk gereğince alınması gereken tedbirlerden birisi de etkin önceden uyarının yapılmasıdır. Saldırı yapmadan önce saldırıyı gerçekleştirecek tarafın, sivillerin saldırının olacağı alandan güvenli bir alana geçebilmesi için saldırıdan önce uyarı yapması gerekmektedir. Önceden uyarının yapılması, ilk önce Lahey Sözleşmesi'nin 26. maddesinde yer alırken, Ek I. Protokol madde 57(2(c))'de bu uyarının etkin olması gerektiği vurgulanmıştır²²⁷. Her ne kadar “etkinlik” sözleşmede tanımlanmamışsa da, doktrinde ve çeşitli raporlarda çatışmalarda yapılan uyarıların etkinliğine ilişkin incelemeler ve yorumlar yapılmıştır.

Goldstone'un hazırlamış olduğu 2009 tarihli Gazze raporunda uyarının etkin olabilmesi için çok sayıda standart belirtilmiştir²²⁸. Askeri avantaj söz konusu olduğundan ötürü bazı koşullarda uyarının yapılması durumu karmaşık hale getirmektedir. Ancak uyarının etkin olabilmesi temel olarak üç şarta bağlıdır: net olması, tehdidin inanılabilirliğinin olması ve saldırıdan etkilenecek bölgeye özgü olmasıdır²²⁹. Sivillerin güvenli bir yere gidebilmeleri için yeteri zamanı olacak şekilde uyarının zamanlaması ayarlanmalı ve siviller için mutlaka güvenli bir çıkış alanı yaratılmalıdır²³⁰.

²²⁶ Bkz. *Schmitt ve Rubinstein/Roznai*, Human Shields in Modern Armed Conflicts: Need for a Proportanate Proportionality

²²⁷ *Rogers*, Law on the battlefield, Melland Schill Studies in International Law (Second Edition), s. 99.

²²⁸ *Goldstone*, Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories: Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict, UN General Assembly, A/HRC/12/48, 2009, para. 500-549.

²²⁹ *Rubinstein/Roznai*, s. 113.

²³⁰ *Bouchié de Belle*, s. 905.

Gönüllü canlı kalkan eylemini gerçekleştirenlerin sivil olduğu değerlendirilmesi yapıldığında etkin uyarının eylemciler için de yapılması gerekmektedir. Bu noktada, doktrindeki bazı görüşlere göre, gönüllü canlı kalkanların uyarıya rağmen buldukları alanı terk etmeyerek karşı taraf için saldırıyı daha karmaşık hale getirdiklerinin altını çizmektedir²³¹. Eylemciler, taktiksel olarak bu seçimi yapsalar bile, eylemcilerin sivil statüleri göz önünde tutulduğunda sivil korumadan yararlanma prensibi çerçevesinde alınması gereken tüm tedbirlerin, dolayısıyla etkin önceden uyarının da gönüllü canlı kalkanlar için yapılması gerekmektedir.

---

²³¹ Bkz. *Bouchié de Belle* ve *Rubinstein/Roznai*.

Sonuç

Son dönemlerde yaşanan çatışmalarda canlı kalkan kavramını daha sık duyulmaktadır. Filistin, Irak, Kosova, Türkiye, Sierra Leone ve birçok başka ülkede canlı kalkan kullanımı zaman zaman ortaya çıkmıştır. Her zaman bu canlı kalkanların gönüllü mü yoksa zorla mı yerleştirildiklerine dair ayrımı yapmak güç olmakla birlikte, gönüllü canlı kalkan eyleminin artık bir eylem türü olarak karşımıza çıktığını kabul etmek gerekmektedir. Bu durumu kati olarak zorla kullanılan canlı kalkanlardan ayırmak şarttır. Zorla canlı kalkan kullanımının gerek hukuki olarak gerek meşruiyet bakımından kabul edilmesi mümkün değildir. Bununla beraber gönüllü canlı kalkanlara ilişkin hem hukuki hem meşruiyet zemininde tartışma hala devam etmektedir.

Metin içerisinde gönüllü canlı kalkanlar, üç ana nokta ekseninde incelenmiştir. Bunlardan ilki, savunulan ilke ve insan hakları aktivizmi bağlantısıdır. İkincisi, eylemcilik bakımından incelemedir. Sonuncusu da hukuki tartışmadır. Bahsi geçen her noktada ince bir dengenin olduğu ve bu dengenin bozulması halinde gönüllü canlı kalkan kullanımının insan hakları aktivizminin sınırları dışında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağı gözlemlenmiştir.

Öncelikle, gönüllü canlı kalkan eyleminin her olayda ayrı olarak incelenmesi gerektiği düşüncesindeyim. İlke olarak barış hakkının savunulması belirleyici olmakla birlikte, her durum için eylemcilerin motivasyon sebebinin farklı olabileceği aşıkardır. Ancak gönüllü canlı kalkanların insan hakları savunucuları olarak değerlendirilebilmeleri için eylemlerde, sadece belli coğrafyaya veya halklara duyulan sempatiden ötürü katılımın gerçekleşmesinden ziyade, evrensel bir hak anlayışının vurgulanması gerektiğidir.

1980'lerden itibaren oluşan yeni kuşak haklar çerçevesinde birçok kavramın artık hak temelli olarak ele alınışı insan hakları aktivizmi açısından başarılı görünmektedir. "Yaşanabilir bir dünya"yı hedefleyen dayanışma hakları

içinde teker teker ele alınan kalkınma hakkı, barış hakkı, sağlıklı çevrede yaşama hakkı, benzersiz olma hakkı gibi tüm haklar aslında birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Öyle ki, metin içerisinde de bahsi geçen yeni toplumsal hareket teorilerinin ve Bogdan'ın adını koyduğu "karışabilir hareket" teorisinin temelini bütün bu değerlerin beraber savunuluyor olması oluşturmaktadır.

Dahası, 9/11 sonrası ortaya çıkan savaş karşıtı hareketler gönüllü canlı kalkan eylemini gerçekleştiren eylemcileri de kapsamaktadır. 9/11'in hemen ardından savaş başlamadan önce bu hareketin gelişmiş olması daha önceki savaş karşıtı hareketlerle arasındaki farklardan birini oluştururken, öte yandan Irak Savaşı öncesi gene benzer şekilde gönüllü canlı kalkan eyleminin de gerçekleşmesini ateşleyen fitil olmuştur. Ancak durum bununla sınırlı kalmamış, gönüllü canlı kalkan eyleminin de toplumsal etkisi, Irak Savaşı'na karşı daha önce olmadığı kadar büyük savaş karşıtı eylemlerin ortaya çıkması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu etkide sadece eylemin çarpıcılığı değil, aynı zamanda gelişen yeni kitle iletişim araçlarının rolü büyüktür. Özellikle internet kullanımının artması ve ana akım medyaya olan güvenin sarsılmasıyla birlikte; gerek aktivistler arasındaki iletişim ağının örülmesi gerekse hareket ile kitle arasındaki iletişimin hızlanması yeni savaş karşıtı hareketlere büyük ivme kazandırmıştır.

Gönüllü canlı kalkanları eylemlilik bakımından incelediğimizde karşımıza çıkan en büyük sorunsal yöntem sorunsalıdır. Bu bağlamda şiddet içermeyen bir yöntemin belirlenmesi, gerek savunulan değer bakımından gerekse eylemin etkisi bakımından önem taşımaktadır. Şiddet içermeyen eylem teorisi bakımından daha önce de bahsi geçtiği üzere Sharp'ın öne sürdüğü güç teorisi ve şiddetsizliğin eylemin sonucu bakımından etkin oluşu stratejik bakımdan önemlidir. Ancak burada şiddetsiz eylemin ilk çıkış felsefesini oluşturan ahlaki boyutun da atlanmaması gerektiği düşüncesindeyim. Zira, halihazırda çatışma ortamı gibi gerek şiddet bakımından gerekse kamuoyunun hassasiyetleri bakımından oldukça riskli bir ortama taşınan bu eylem türünün kendi içinde şiddet doğurmaması durduğu nokta bakımından hayati öneme sahiptir. Bu nedendir ki, gönüllü canlı kalkan eylemi sona erdikten sonra, ister başarıya ulaşmış olsun ister olmasın,

herhangi bir şekilde çatışmanın taraflarından birine müdahil olması durumu, bir anlamda sivil statüsünü kaybedip çatışan statüsüne geçmesi halinde, eylemin meşruiyetine hem de hukuki konumuna zarar verici nitelikte olacaktır. Dahası, gönüllü canlı kalkanların korumaya aldıkları mekanla da bu ilişki kurulabilmektedir. Eylemcilerin sadece sivillere ait alanlarda durmaları meşruiyetleri ve eylemin etiği açısından can alıcı noktayı oluşturmaktadır. İşte tam bu noktada, eylemcinin ahlaki sorumluluğu doğmaktadır.

Bir diğer noktada ise; beden kullanımı ve iktidar ilişkisi bağlamında, biyoiktidar çağında bedenlerin siyasetin odak noktası haline geldiğinden söz edilmiştir. Bedenin ve buna bağlı olarak hayatın siyasetin sadece objesi olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Her ne kadar iktidar bedenler ve hayatlar üzerinde denetim sahibi olmak için çaba harcasa da, öte yandan Foucault'nun da değindiği üzere, hayatlar siyasetin sınırlarını da belirlemektedir. Tam bu noktada, gönüllü canlı kalkanların iktidarın kendi bedenleri üzerindeki egemenliğine karşı çıkıp yüksek risk içeren bölgelere gitmeleri bir nevi direniştir. Burada sözü edilen iktidar tek bir devletin yönetimi değildir. Zira, Irak örneğine de bakılacak olursa eylemciler Amerika, İngiltere, Türkiye ve Fransa gibi farklı ülkelerden gelmektedirler. Burada karşı çıkılan iktidar, bir anlamda çatışmanın oluşmasına da neden olan sistem ve bu sistemin işlerliğini devam ettiren güçtür.

Beden, iktidar ve gönüllü canlı kalkanlar konusunda altı çizilmesi gereken bir diğer husus ise; yıllardan beri süre gelen başka bir çatışma noktasının daha gündeme gelmesidir. Yerel halkın hayatı karşısında "beyaz adam"ın hayati değeri ayrıca tartışmaya değer bir konudur. Bargu'nun makalesinde değinildiği gibi, savaşlarda yeni teknolojilerin kullanılmasıyla birlikte çatışma ortamının sterilleşmiş algısı karşısında gönüllü canlı kalkanların bölgeye gitmesiyle, çatışma ortamı tekrar kanlı canlı bir hale bürünmektedir. Bunun en büyük sebebi ise; operasyonu düzenleyecek olan devletlerin kendi vatandaşlarının bölgeye gitmesi ve devletlerin kendi vatandaşlarına karşı olan sorumluluğudur. Bir nevi, oraya giden "beyaz adamlar"ın, sayıca az olmalarına rağmen olası ölümleri kamuoyunda yankı uyandıracakken, yerel halktan çok daha fazla sayıda insanın hayatını

kaybetmesi daha sıradan karşılanacaktır. Oysa gönüllü canlı kalkanların bölgeye gitmeleri ve yerel halkla yan yana durmaları, hayatların aslında ne kadar eş değer olduğunu da göstermektedir.

Gönüllü canlı kalkanlara ilişkin hararetli tartışmanın esas olarak döndüğü konu ise uluslararası insancıl hukuktur. Gönüllü canlı kalkanların hukuki statülerini belirleme hususunda esas düğüm noktasını muhasamata doğrudan katılım sorunsalı oluşturmaktadır. Eylemcilerin niyetinin ve eylemlerinin belirleyici olduğu bu mevzuda, eylemcilerin belirli ilkeler çerçevesinde hareket etmeleri durumunda²³², bu eylemin muhasamata doğrudan katılım olarak değerlendirilemeyeceği görüşündeyim. Ancak muhasamata doğrudan katılıma ilişkin olarak sağlıklı kararlar verilebilmesi için genellemelerden ziyade, her vaka için ayrı ve detaylı inceleme yapılması gerekmektedir.

Son olarak; gönüllü canlı kalkan eylemi gerek yeniliği, gerek çarpıcılığı ve taşıdığı riskler, gerekse çok boyutluluğu bakımından tartışılmaya değer bir konudur. Bu tezde mümkün olduğunca aktivizm boyutu ele alınmış ve hukuki konumuyla ilgili tartışmaya da bu bağlamda değinilmiştir. Ancak genel anlamda beden aktivizminin özel olarak ise, gönüllü canlı kalkan eyleminin çok disiplinli çalışmalarla daha da derinleştirilebileceği kanısındayım.

---

²³² Uluslararası insancıl hukuk tartışmasının yapıldığı bölümde detaylı olarak incelenmiştir. Ancak özetlemek gerekirse bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir: taraflardan herhangi birine yardımda bulunmama, şiddet içeren eylemlerde bulunmama ve askeri olarak stratejik bölgelerin değil sivillerin yaşadığı alanların eylem mekânı olarak seçilmesi.

Özgeçmiş

1988 yılında İstanbul'da doğan Müge Dalkıran, 2007 yılında Özel Fransız Saint Joseph Lisesi'nden mezun olmuştur. 2010-2011 Akademik Yılı'nda Sciences Po Grenoble'da değişim öğrencisi olarak okumuştur. 2012 yılında Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirmiş, aynı yıl İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı'na başlamıştır. Halen İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Siyaset Bilimci olarak görev yapmaktadır.